

Herman Hese:

Risalda

PRVO POGLAVLJE

Kada je Johan Veragut pre deset godina kupio imanje Roshalde i nastanio se na njemu, bio je to zapušteni stari spahiluk sa vrtnim stazama zaraslim u korov, klupama prekrivenim mahovinom, sa trošnim stepenicama i neprohodnim, zapuštenim parkom. Na imanju, koje se prostiralo na oko osam jutara, tada nije bilo drugih zgrada osim lepog, prilično oronulog zamka, štale i baštenske kućice u parku nalik na hram, čiji se portal naherio na zardalim šarkama, a čije su nekad plavom svilom presvučene zidove prekrivali mahovdna i buđ.

Čim je kupio imanje, novi vlasnik je porušio mali, trošni hram, ostavivši samo deset starih kamenih stepenika koji su od praga tog Ijubavnog kutka vodili do ruba ribnjaka. Na mestu kućice u parku podignut je tada Veragutov atelje, u kome je sedam godina slikao i provodio u njemu veći deo vremena, mada je stanovao preko u zamku, sve dok ga sve češće razmirice u porodici nisu navele da starijeg sina udalji od kuće d školuje na strani i zamak prepusti svojoj ženi i posluži, a da za svoje potrebe dogradi uz atelje dve sobe, u kojima je otad stanovao kao neženja. Steta je bila za tu lepu gospodsku kuću gospođa Veragut je sa sedmogodišnjim Pjerom koristila samo gornji sprat i, mada je primala posete i goste aH nikad veće društvo, čitav niz prostorija zvrjao je prazan iz godine u godinu. Mali Pjer nije bio samo Ijubimac oba svoja roditelja, već i jedina spona između oca i majke, koja je uslovala da se između zamka i ateljea održi neka vrsta veze on je zapravo bio i jedini gospodar i vlasnik Roshaldea. Gospodin Veragut je boravio isključivo u svom ateljeu, uz šumsko jezero i u nekadašnjem lovištu, dok je njegova žena upravljala zamkom, njoj su pripadali travnjaci, Hpar i vrt divljih kestenova tako bi jedno zalazilo u područje drugog samo retko i kao gost, osim što je slikar najčešće ručavao i večeravao u zamku. Mali Pjer je bio jedini koji takav razdvojeni život i podelu područja nije priznavao, i gotovo nije ni znao za njih. Podjednako bezbrižno je trčkarao po staroj i novoj kući, u ateljeu i u biblioteci svog oca osećao se jednako kod kuće kao i preko u hodniku i u dvorani sa slikama, ili u sobama svoje majke njemu su pripadale jagode u vrtu divljih kestenova, cveće u liparu, ribe u šumskom jezeru, kupališna kućica i gondola. Osećao se gospodarem i šticićnikom devojaka svoje majke, kao i očevog sluga Roberta, bio je sin domaćice za posetioce i goste svoje majke, a sin slikara za gospođu koja bi povremeno navraćala u očev atelje i govorila francuski, a portreti dečaka, njegove slike i fotografije visili su kako po zidovima očeve spavaće sobe, tako i u staroj kući po svetlim tapetama u majčinim sobama. Pjeru je bilo lepo, možda i lepše nego deci čiji roditelji žive u slozi nije bilo nikakvog programa o njegovom vaspitanju, a ako bi mu tu i tamo na majčinom području gorelo tlo pod nogama, predeo oko šumskog jezera pružao bi mu sigurno utočište. Pjer je već odavno bio u krevetu, a posle jedanaest sati zamračio se i poslednji osvetljeni prozor u zamku. Johan Veragut se kasno iza ponoći sam vraćao peške iz grada, gde je sa nekim poznanicima proveo več u krčmi. Dok

je koračao kroz blagu, oblačnu noć ranog leta, iščezla je oko njega atmosfera vina i dima, uspaljenog smeha i smelih šala, pa je svesno udisao pomalo opori vlažni i loplji noćni vazduh i hodao pažljivo putem među već visoko izdikalim, tamnim žutim poljima u susret Roshal

fdeu, čije su se visoke krošnje tmasto i spokojno ocrtavale na noćnom nebu. Prošao je mimo ulaza u imanje, bacivši letimičan pogled na zamak koji se svojim svetlim pročeljem, plemenit i primamljiv, belasao u pomrčini među crnim stablima i nekoliko minuta posmatrao je tu lepu sliku s uživanjem i čuđenjem stranca, slučajnog namernika zatim je produžio još stotinak koračaja duž visoke živice do mesta na kome je napravio prolaz i skrivenu šumsku stazu do svog ateljea. Snažan čovek, niska rasta, koračao je budnih čula mračnim parkom preraslim u šumu u pravcu svog obitavališta, koje se odjednom stvorilo pred njim, tamo gde se činilo da se tmina krošnji nad jezerom razmaknula i u širokom krugu pomolilo blede, suro nebo.

Jezerce je bilo bezmalo crno u mukloj tišini, mutna svetlost se po vodi namreškala kao beskrajno tanana koža ili fina prašina. Veragut je bacio pogled na časovnik, bilo je gotovo jedan. Otključao je bočna vrata na maloj zgradi koja su vodila u njegovu dnevnu sobu. Ušavši, upalio je sveću i brzo se svukao, pa izišao nag i lagano silazio niz široke, niske kamene stepenice sve do vode, koja mu je u magnovenju zablistala pred nogama, stvarajuću male, nežne krugove. Zaronivši, preplivao je kraću stazu ka sredini jezera i, osetivši iznenadni umor nakon večeri provedene na neuobičajeni način, vratio i sav mokar ušao u kuću. Ogrnuo se čupavim oertačem za kupanje, otro vodu sa kratko podiššane kose i bos se popeo preko nekoliko stepenica do ataljea, ogronrme, gotovo prazne prostorije, gde je zatim sa nekoliko nectrpljivih pokreta upalio sva električna svetla.

Pohitao je do slikarskih nogara na kojima se nalazilo omanje platno, njegov rad poslednjih dana. Podbočivši se o kolena, stajao je pognut pred slikom i širom otvorenih očiju zurio u površinu sa svežim bojama koje su odražavale jarku svetlost. Zadržao se tako dvatri minuta, ćutke i netremice, dok mu se rad, do poslednjeg poteza četkicom, nije živo uvrežio u očima godinama je imao običaj da uoči radnih dana ne ponese u krevet i u san nikakvu drugu predstavu osim slike na kojoj je upravo radio. Ugasio je svetla, uzeo sveću i pošao u spavaću sobu, na čijim je vratima bila okačena tablica za pisanje i kreda. "Buđenje u sedam časova, kafa u devet" ispisao je na njoj krupnim latiničnim slovima, zatvorio vrata za sobom i legao u krevet. Kraće vreme je ležao tako, otvorenih očiju, nepokretan, trudeći se da dozove u pamet sliku na kojoj je radio. Zasiativši se, zaklopio je bistre sivkaste oči, prigušeno uzdahnuo i ubrzo utonuo u san.

Ujutro, kad ga Robert probudi u određeno vreme, on se smesta diže, umi tekućom hladnom vodom u maloj susednoj prostoriji, zatim obuče već prilično isprano odelo od grubog sivog platna i pođe u atelje, u kome je sluga već bio podigao teške roletne. Na stočiću je stajao tanjir sa voćem, bokal vode i komad ražanog hleba, koji zamišljeno uze u ruke i zagriže stojeći pred slikarskim nogarima i posmatrajući sliku. Hodajući tamoamo progutao je nekoliko zalogaja hleba, uzeo nekoliko zrna trešanja sa staklenog tanjira i

primetdo kraj njega nekoliko pisama i novina, ali im nije poklonio ni najmanju pažnju, već je odmah seo na poljsku stolicu, pogleda prikovana za rad.

Mala slika širokog formata prikazivala je ranu zoru, koju je slikar pre nekoliko nedelja doždevo na putu i zabeležio sa nekoliko skica. Tom prilikom bio je odseo u maloj seoskoj gostionici na Gornjoj Rajni, ali nije zatekao kolegu kojeg je želeo da poseti u tom mestu, pa je u zadimljenoj krčmi proveo neprijatno kišno veče i lošu noć u vlažnoj gostinskoj sobi u kojoj se širio zadah kreča i memle. Probudivši se pre svitanja, vruć i zlovoljan iza lakog sna, naišao je na još zaključana kućna vrata, pa je izišao kroz jedan od prozora krčme i odvezavši jedan čamac na obMžnjoj obali Rajne, zaveslao laganom strujom još sumračne reke. Upravo kada je hteo da se vrati, ugledao je veslača koji mu je dolazio u susret sa suprotne obale. Treperava hladna svetlost mutnog kišovitog osvita razlila se oko tamnih obrisa ribarskog čamca, koji je izgledao prekomerno veliki. Zastao je iznenada pogođen i duboko zanet tom neobičnom svetlošću, sačekao je da mu se približi čovek koji se zaustavio kod plutajućeg znaka za mrežu i izvlačio vršu iz hladne vode. Pojaviše se dve široke, zagasitosrebrnaste ribe, zablistaše za trenutak vlažnim sjajem nad sivom rekom i s pljeskom padoše u ribarev čamac. Vergaut je zamolio čoveka da ga sačeka i pošao po najnužniji slikarski pribor, a zatim je vodenim bojicama izradio skicu. Posle toga se zadržao jedan dan u mestu, provodivši vreme u čitanju i pisanju, sutradan ujutro opet je slikao napolju a onda produžio put, ali se otad u mislima uvek nanovo vraćao na tu sliku i mučio se dok u njemu nije popriroila oblik, a sada je već danima radio na njoj i gotovo je završio. Oduvek je najradije slikao pri jakom suncu, ili pri svetlosti koja se prelamala kroz šumu i park, stoga mu je rasplinuta srebrnasta svežina slike zadavala prilično muke, ali mu je podarila i jedan novi ton. Juče mu je pošlo za rukom da nađe rešenje, stoga je sad znao da se nalazi pred dobrim, neobičnim radom, koji se nije ograničavao na to da zadrži i preslika neko viđenje, već je za trenutak probio staklastu površinu ravnodušnog zagonetnog bitisanja prirode, omogućivši da se oseti divlji, neizmerni dah stvarnosti. Ne odvajajuoi budan pogled od slike, slikar je odmeravao tonove na paleti koja gotovo ni po čemu nije bila nalik onoj kojom se obično služio, na kojoj su nedostajale gotovo sve crvene i žute nijanse. Voda i vazduh su bili dovršeni, površinom se razlila zimogrožljiva, nevoljna svetlost, priobalno žbunje i kočevi lebdeli su kao senke u vlažnom i pepeljastom polumraku, grubo sklepani čamac se nestvarno i rasplinuto ljuškao na vodi, a i ribarevo lice bilo je bezlično i nemušto, samo je ruka kojom je spokojno posegao za ribaraa bila puna neumitne stvarnosti. Jedna od riba je zablistala skofrivši preko ruba čamca, druga je ležala spljoštena i nepokretna, a njena razjapljena okrugla usta i uplašene ukočene oči bile su pune životinjskog bola. Celina je delovala hladno i bezmalo svirepo tužno, ali spokojno i neprikosnoveno, lišena svake druge simbolike osim one jednostavne bez koje nema umetnič kog dela, koja nam omogućuje da teskobnu nepojmljivost celokupne prirode ne

samo osetimo već i zavolimo s izvesnim slatkim čuđenjem.

Slikar je proveo oko dva časa u radu kada je sluga pokucao na vrata i na rastresen poziv svoga gospodara ušao sa doručkom. Tiho je razmestio ibrike, šolje i tanjire, primakao stolicu i neko vreme ćutke čekao, a onda oprezno opomenuo:

Sve je pripremljeno, pospodine Veragut.

Evo me odvrati slikar i palcem zbrisa potez četkicom koji je upravo izveo na repu ribe u skoku. Ima li tople vode?

Opravši ruke seo je da popije kafu.

Mogli biste mi napuniti lulu, Roberte reče raspoloženo. Onu malu bez poklopca, trebalo bi da je u spavaćoj sobi.

Sluga pohita. Veragut je predano ispijao jaku kafu, osetivši da se jedva primetni nagoveštaj vrtoglavice i opšteg sloma, koji bi ga omedavna obuzimali posle napornog rada, raspršio kao jutarnja magla.

Uzeo je lulu iz ruke sluge, koji mu je zatim pripali, i požudno uvlačio aromatični dim koji je pojačao i oplemenio dejstvo kafe. Pokazavši sliku, reče:

Vi ste, Roberte, pecali u detinjstvu, zar ne?

Jesam, gospodine Veragut.

Pogledajte onu ribu tamo, ne onu u zraku nega ovu dole sa razjapljenim ustima. Jesu li usta dobra?

Biće da jesu reče Robert nepoverljivo. Ali vi to znate bolje od mene dodade s prizvukom prekora, kao da je u tom pitanju nazreo podsmeh.

Ne, drapi moj, nije tako. Covek samo u prvoj mladosti, do svoje trinaestećetrnaeste godine doživljava s punom oštrinom i svežinom sve što ga okružuje, pa od toga živi celog života. Kao dečak nikad nisam imao posla sa ribama, zato i pitam. Dakle, je li gubica dobra ovako?

Dobra je, ništa joj ne fali prosudi Robert očigledno polaskan.

Veragut je ponovo ustao i ispitivao svoju paletu. Robert ga je posmatrao. Poznavao je početak koncentracije njegovog pogleda zbog kojeg je delovao gotovo staklasto, a znao je da su za njega sad on i kafa, malopredašnji kratki razgovor i sve drugo potonuli, da bi se slikar prenuo kao iz dubokog sna kada bi mu se kroz koji minut obratio. Ali to bi bilo opasno. Robert je raspremio sto i primetio da je pošta ostala netaknuta.

Gospodine Veragut! pozva ga poluglasno. Slikar je još bio dosežljiv. Sa odbojnošću se upitno

osvrnuo preko ramena, kao umoran čovek koji tek što nije usnuo a neko ga doziva.

Stigla su neka pisma.

Rekavši to, Robert iziđe. Veragut nervozno istisnu gomilicu kobaltplavog na paletu, baci tubu na mali limom okovani slikarski sto i poče mešati boju, ali ga je opomena sluge omela, pa je ljutito odložio paletu i dohvatio pisma.

Bila su to uobdčajena poslovna pisma, poziv za učešće na nekoj izložbi, molba uredništva nekog lista da dostavi podatke o svom životu, po koji račun ali utom mu pogled na dobro poznat rukopis izazva u duši neku vrstu slatke

jeze uzeo je pismo i s uživanjem pročitao svoje ime i svaku reč adrese, udubivši se zadovoljno u posmatranje slobodnih, samovoljnih i karakterističnih crta tog rukopisa. Zatim se potrudio da odgonetne i poštanski žig. Marka je bila italijanska, to je mogao da bude samo Napulj ili Đenova, prema tome, njegov prijatelj je bio već u Evropi, u blizini, pa je za koji dan mogao da stigne.

Bio je dirnut otvarajući pismo i sa zadovoljstvom je ugledao strogi niz, kao pod konac poređanih redova. Razmislivši bolje, ta retka pdsma inostranog prijatelja bila su mu za poslednjih petšest godina jedina nepomućena radost, osim rada i časova provedenih sa malim Pjerom. I kao svaki put, i sada ga je usred radosnog očekivanja spopalo nejasno, mučno osećanje postidečnosti, jer bi mu došlo do svesti koliko mu je život bio osiromašen i lišen ljubavi.

Dragi Johane!

Napulj, juna noću

Kao i obično, gutljaj kijantija uz masne makarone i dreka nekolicine torbara ispred krčme prvi su znaci evropske kulture kojoj se opet približavam. Ovde u Napulju se za pet godina ništa nije izmenilo, mnogo manje negoli u Singapuru ili Šangaju, pa to uzimam kao dobar znak da ću i kod kuće zateći sve u redu. Prekosutra stižem u Đenovu gde će me dočekati nećak i s njime ću otputovati do rođaka, koji me ovom prilikom neće dočekati sa prekomernim simpatijama budući da poslednjih deset godina, računajući pošteno, nisam zaradio ni deset talira. Računam da će biti potrebno četiripet dana da zadovoljim osnovne porodične zahteve, iza toga za poslove u Holandiji još pet ili šest dana, tako da bih oko og mogao doća do tebe. Obavestiću te telegrafski. Hteo bih da se zadržim kod tebe najmanje deset do četrnaest dana, i da te ometam u radu. Pošto si užasno slavan i, ako je to što si pre otprilike dvadeset godina obično govorio o uspehu i slavi samo upola bilo tačno, onda si u međuvremenu zacelo u znatnoj meri izlapeo i zablesavio. Hteo bih da otkupim i neke tvoje slike, a moja pređašnja žalba zbog loših poslova bio je samo pokušaj da snizim tvoje cene.

Starimo, Johane. Bila je to moja dvanaesta plovidba Crvenim morem i prvi put sam patio zbog vrućine. Bilo je stepeni!

Pobogu, stari moj, još samo četrnaest dana! To će te koštati nekoliko desetina boca mozelskog vina. Prošlo je više od četiri godine od poslednjeg viđenja.

Između. i. tvoje pismo me može naći u Antverpenu, u hotelu Evropa. Javri. mi ukoliko su tvoje slike izložene u mestima kroz koja putujem.

Tvoj Oto.*

Razdragano je još jednom pročitao kratko pismo napisano zdravim i krepkim slovima i temperamentnom interpunkcijom, a zatim je iz ugla fioke malog pisaćeg stola

izvukao kalendar, i listajući ga, zadovoljno klimao glavom. Do sredine meseca u Brislu će biti izloženo dvadesetak njegovih slika srećne li slučajnosti! Na taj način će prijatelj, čijeg se oštrog pogleda pomalo pribojavao, pred kojim nije mogao da prikrije koliko mu je život poslednjih godina bio rastrojen, ipak steći o njemu prvi utisak kojim se mogao

ponositi. To će olakšati sve. Zamišljao je Ota kako odeven sa pomalo nezgrapnom prekomorskom elegancijom prolazi briselskom dvoranom i razgleda njegove slike, najbolje njegove slike, pa se za trenutak od sveg srca obradovao što ih je uputio na tu izložbu, mada je samo mali broj među njima još bio za prodaju. Smesta je seo da napiše nekoliko redaka u Antwerpen. "On se seća svega" pomislio je pun zahvalnosti "poslednji put smo uistinu pili gotovo isključivo mozelsko vino, a jedne večeri smo čak propisno pijančili."

Razmislivši, došao je do zaključka da sigurno više nema mozelskog vina u podrumu, u koji je retko zalazio, pa je odlučio da još danas poruči jednu pošiljku.

Zatim je ponovo prionuo na rad, ali je bio rasejan i uznemiren u duši i više mu nije uspevalo da postigne čistu koncentraciju, sa kojom dobre ideje dolaze nepozvane. Stoga spusti četkicu u neku posudu, uze prijateljevo pismo i neodlučna koraka otumara napolje. Jezero ga zabljesnu jarkim odrazom, osvanuo je letnji dan bez ijednog oblačka i suncem obasjani park odzvanjao je brojnim ptičjim glasovima.

Bacio je pogled na časovnik. Pjerovi časovi nastave trebalo bi da su završeni. Besciljno je lutao po parku, rasejano kružio pogledom po mrkim, sunčevim zracima prošaranim stazama, osluškivao u pravcu kuće i prošao pokraj Pjerovog igrališta sa Ijuljaškom i gomilom peska. Najzad je stigao do povrtnjaka i s letimičnim zanimanjem okrnio pogledom visoke krošnje divljih kestenova među senovitim gustišem lišća veselo su se belasali cvetovi u obliku sveće. Oko upola rascvetanih pupoljaka baštenske živice rojile su se pčele talasastim zuzukanjem, a kroz

"

tamno zelenilo stabla odjekulo je nekoliko otkucaja malog časovnika na tornju zamka. Otkucavao je pogrešno, pa je Veragut opet pomislio na Pjera, kome je najveća želja i ambicija bila da jednom, kad poraste, opet dovede u red mehanizam za otkucavanje.

Uto je s one strane živice čuo glasove i bat koraka koji su se na sunčanom baštenskom vazduhu prigušeno i blago stapali sa zujanjem pčela i zovom ptica, sa mirisima koji su se tromo širili iz leje sa karanfilima i cvetovima pasulja. Bila je to njegova žena sa Pjerom, pa je zastao i pažljivo oslušnuo.

Još nisu zrele začu majku da kaže moraćeš pričekati još nekoliko dana. Odgovori nasmejani cvrkut dečakog glasa, a spokojni svet baštenskog zelenila i blagi zvuci dečjeg govora, rasplinuti u letnjbj tišini punoj iščekivanja, zazvučali su mu u magnovenju kao da dopiru iz dalekog vrta njegovog sopstvenog detinjstva. Prišao je živici i provirio kroz lozu u vrt, U kome je njegova žena u jutarnjoj haljini stajala na suncem obasjanoj stazi, sa baštenskim makazama u ruci i lakom smeđom korpom, okačenom preko ruke. Bila je na svega dvadesetak koraka od živice.

Slikar ju je za trenutak posmatrao. Visoka ženska prilika ozbiljna i razočarana izraza lica nagnuta nad cvećem, a pod širokim, mekanim šeširom od slame celo lice joj je bilo u senci.

Kako se zove ovo cveće? upita Pjer. Sunčevi zraci su se poigrali po njegovoj kestenjastoj kosi, mršave preplanule noge bile su okupane svetlošću i kada bi se sagao, u širokom izrezu bluže ispod suncem opaljenog potiljka zabelela bi mu se koža na leđima.

Karanfil reče majka.

To znam produži dečak ali hoću da znam kako ih zovu pčele. One svakako imaju neko svoje ime i na pčelinjem jeziku.

Naravno, ali ga mi ne znamo, znaju ga samo pčele. Možda ih zovu medeno cveće.

Pjer se zamislio.

Nije tačno zaključio zatim. U detelini se nalazi isto toliko meda, a i u dragoljubu, ali valjda ne mogu imati isti naziv za sve vrste cveća.

Dečak je pažljivo posmatrao pčelu koja je obletala oko cveta karanfila i zujeći lebdela nad njim u vazduhu, da bi se odmah zatim obrušila i požudno prodrila u ružičastu cvetnu krunicu.

"Medeno cveće" pomisli prezrivo i učuta. Odavno je iskusio da se upravo najlepše i najzanim

Iživije stvari ne mogu znati ni objasniti.

Veragut je stajao iza živice i osluškivao, posmatrao je spokojno i ozbiljno lice svoje žene i lepo, prerano sazrelo i nežno lice svog Ijubimca, pa mu se srce stegnu setivši se onih leta kada je njegov prvi sin bio dečak tog uzrasta. Izgubio ga je, a i njegovu majku. Ali ovo dete nije hteo da izgubi, njega ne. Prisluškiće kao lopov iza ograde, primamiti ga i privući k sebi, a ako bi mu i taj dečak okrenuo leđa, ne bi želeo da živi dalje.

Nečujno se povukao idući travnatom stazom i udaljio među drvećem.

"Nije za mene da besciljno tumaram" pomislio je Ijutito, u nastojanju da bude čvrst.

Vratio se na posao i, savladavši neraspoloženje i pokoravajući se običaju koji je godinama upražnjavao, ponovo ga obuže napeto radno raspoloženje koje ne dopušta nikakve stranputice i u kome su sve snage usmerene samo na trenutno htenje.

Znao je da ga očekuju preko na ručak, pa se oko podne brižljivo presvukao. Izbrijan, iščetkan i u plavom letnjem odelu nije, doduše, izgledao mlađi, ali je ipak bio svežiji i gipkiji negoli u zapuštenoj odeći za rad u ateljeu. Dohvativši slamnati šešir upravo htede da otvori vrata, kada se ona otvoriše i uđe Pjer.

Veragut se saže i poljubi dečaka u čelo.

Kako si, Pjer? Je li učitelj bio dobar?

Jeste, ali je strašno dosadan. Kad ispriča neku priču, onda to nije da bi me razveselio već je opet samo

.j ov. ven. L.avioava. ujne aa se aoDra deca moraju ponašati ovako i onako.

Jesi li slikao, tata?

Jesam. Radio sam, znaš, na onim ribama. Uskoro će slika biti gotova i sutra ćeš moći da je vidiš.

Uzevši dečaka za ruku, izišao je s njim. Ništa na svetu mu nije bilo tako prijatno i ništa u njemu nije budilo svu potisnutu dobrotu i blagu nežnost

kao kada bi tako hodao uz dečaka, prilagodivši svoj korak njegovim sitnim koracima, i laku poverljivu dečju ruku osetio u svojoj.

Kada su izašli iz parka i ispod vitkih breza prolazili livadom, dečak se osvrnu oko sebe i upita:

Tata, da li te se leptiri plaše?

Zbog čega? Ne verujem. Onomad mi je jedan leptir dugo sedeo na prstu.

Da, ali sad nema baš nijednoga. Kad poneki put sam idem k tebi i prolazim tuda, na tom putu uvek nailazim na mnoštvo leptira. Znam da se zovu modrenice, oni me poznaju i vole i uvek lete tik oko mene. Zar se leptiri ne mogu hraniti?

Svakako mogu, pokušaćemo to prvom prilikom. Treba kanuti kap meda na ruku i držati je ispruženu sasvim mirno dok ne dođu leptiri i ne počnu da piju.

Fino, tata, moramo to isprobati. Hoćeš li da kažeš mami da mi da malo meda? Ona će onda znati da mi je med zaista ootrebano i da to nije nikakva glupost.

Pjer je prvi protrčao ikroz otvorenu kapiju i široki hodnik, i dok je otac zaslepljen spoljnom svetlošću u svežoj polutami tražio stalak za šešire i pipao oko sebe da nađe trezarijska vrata, dečak je već davno bio ušao i saletao majku svojom molbom.

Slikar ude i pruži ruku svojoj ženi. Ona je bila nešto višeg rasta, snažno građena i krepka, ali bez svežine mladosti prestala je, doduše, da voli svoga muža, ali je gubitak njegove nežnosti još i danas smatrala žalosno neshvatljivom, neskrivenom nesrećom.

Odmah možemo ručati reče uobičajenim mirnim glasom. Pjer, idi da opereš ruke!

Evo jedne novosti počeo slikar i pruži joj pismo svoga prijatelja. Oto uskoro stiže i nadam se da će se zadržati duže vreme. Da li si saglasna s time?

Gospodin Burkhart može da dobije dve sobe u prizemlju, tamo ga niko neće uznemiravati, a on će po volji moći da dolazi i odlazi.

Da, to će biti dobro. Pomalo se ustežući, ona produži:

Mislila sam da će stići kasnije.

Ranije je krenuo na put, a ni ja to nisam znao do danas. Ali utoliko bolje.

Kad ie tako, srešće se sa Albertom.

Sa Veragutovog lica nestao je tračak vedrine i glas mu je postao hladan kad je čuo ime svog sina.

Sta je s Albertom? uzviknu nervozno. Trebalo je da sa svojim prijateljem ide u Tiroi.

Nisam ti htela reći pre no što je neophodno. Njegovog prijatelja su pozvali rođaci, pa je odustao od pešačke ture. Albert će doći odmah na početku raspusta.

I sve vreme će ostati ovde?

Mislim da hoće. Mogla bih da otputujem s njim na nekoliko nedelja, ali to tebi ne bi bilo ugodno.

Zašto? Uzeo bih Pjera za to vreme k sebi. Gospođa Veragut slegnu ramenima. Molim te, ne počinji opet o tome! Vrlo dobro znaš da ne mogu ostaviti Pjera samog ovde.

Slikara obuze gnev.

Samog! povika oštro. Nije sam kad je kod mene.

Ne mogu i neću da ga ostavim ovde. Nema svrhe da se ponovo raspravljamo oko toga.

Naravno, ti nećeš!

Ućutao je jer se Pjer vratio i oni podoše do trpeze. Dečak je sedeo između to dvoje međusobno otuđenih bića, oboje su ga posluživali i zabavljali dečak je na to navikao njegov otac se trudio da što više otegne ručak jer će mali posle ostati kod mame, a veliko je pitanje da li će danas još jednom navratiti u atelje.

DRUGO POGLAVLJE

U maloj prostoriji koja se graničila sa ateljeom Robert je bio zauzet pranjem palete i ispiranjem snopa četkica. Uto se na otvorenim vratima pojavio mali Pjer. Zastao je i neko vreme posmatrao šta se radi.

To je prljav posao izjavio je Inalo kasnije. Uopšte uzev, lepo je slikati, ali ja ipak ne bih želeo da budem slikar.

Razmisli još malo o tome reče Robert budući da je tvoj otac tako čuven slikar.

Ne odvrati dečak odlučno nije to za mene. Biti uvek umrljan, a i bojeimaju strašno jak miris. Malo tog mirisa mi prija, na primer, kad je u sobi okačena neka nova slika i samo se pomalo oseća miris boje. Ali u ateljeu bi mi bilo previše, zbolela bi me glava.

Sluga se ispitivački zagledao u mališana. U stvari je već odavna zaželeo da tom razmaženom dečaku jednom kaže svoje mišljenje, a imao je dosta zamerki. Ali čim bi se Pjer našao kraj njega i kad bi mu ugledao lice, on jednostavno više nije bio u stanju da mu bilo šta prigovori. Mališan je bio tako svež, lepuškast i ozbiljan, činilo se da je kod njega spolja i iznutra sve kako treba i upravo mu je neobično dobro pristajala ta mala crta gospodstvene blaziranosti ili starmalog držanja.

Sta bi ti, dečače zapravo hteo da budeš? upita Robert pomalo strogim glasom.

Pjer obori pogled i poče da razmišlja.

Oh, u stvari ne bih želeo da budem ništa posebno. Jedino bih voleo da sam već završio školu. Leti bih želeo da se oblačim isključivo u belo, da imam i bele cipele, i na meni nikada ne bi smela da bude ni najmanja mrlja.

Glegle prekori ga Robert to sad kažeš. A kad si onomad išao s nama, odjednom ti je belo odelo bilo puno mrlja od trešanja i trave, a i šešir si izgubio. Sećaš li se?

Pjer se odjednom držao hladno. Stisnuvši oči, piljio je kroz sitan prorez iza dugih trepavica.

Mama me je još tada izgrdila zbog toga procedi lagano i stoga ne verujem da ti je naložila da mi to ponovo prebacuješ i da me gnjaviš.

Robert odluči da se vrati na stvar.

Ti bi, dakle, voleo da si uvek odeven u belo i da se nikad ne uprljaš?

Ponekad bih. Ti me uopšte ne razumeš! Katkad bih, naravno, voleo da se valjam po travi ili senu, da preskačem barice i da se pentram po granama. To je bar jasno. Ali ako bih koji put divljao i neobuzdano se jurcao, ne bih hteo da me posle toga grde. Hteo bih da odem tiho u svoju sobu, da se presvučem u čisto i opet bi sve bilo u redu. Znaš, Roberte, smatram da grdња ničemu ne služi.

To bi ti hteo, a? I zašto tako?

Pa evo: kad već činim nešto što ne valja, iza toga i sam znam da to nije u redu i pomalo se stidim. Ali ako me grde, ja se stidim mnogo manje. Ponekad dobijem grdњу i kada nisam uradio ništa loše, već samo zato što se nisam odmah odazvao na poziv, ili zato što je mama zbog nečeg ljuta.

Na to moraš računati, dečaće nasmeja se Robert ali često činiš nešto što je loše a što niko ne vidi, pa te i ne grde zbog toga.

Pjer mu ne odgovori. Uvek je bilo tako. Kad god bi se prevario da sa odraslima govori o nečem što je zaista bilo važno, na kraju bi se sve završilo sa razočaranjem, ili čak poniženjem.

Hteo bih još jedanput da vidim sliku reče tonom koji je odjednom stvorio jaz između njega i sluge. a koji se Robertu mogao učiniti kako osornim, tako i molećivim. Hajde, pusti me još za trenutak unutra.

Robert ga poslušao. Otključao je vrata ateljea, pustio Pjera da uđe i ušao i sam, jer mu je bilo strogo zabranjeno da bilo koga ostavi samog u njemu. U sredini velike prostorije na slikarskim nogarima pomaknutim u punu svetlost stajala je u privremenom zlatnom okviru Veragutova nova slika. Pjer stade pred nju, a Robert se zaustavi iza njega.

Sviđa li ti se, Roberte?

Naravno. Bio bih budala kad mi se ne bi svidela! Pjer je žmirkao gledajući sliku.

Mislim da bi mi mogli pokazati mnoge slike reče zamišljeno a ja bih odmah poznao ima li koja tatina među njima. Zato i volim te slike, jer osećam da ih je tata naslikao. Ali, u stvari mi se dopadaju samo upola.

Ne govori gluposti! opomenu ga Robert gotovo uplašeno i prekorno pogleda dečaka koji je jednako žmirkajući stajao pred slikom.

Vidi reče u onoi kući preko ima nekoliko starih slika koje mi se mnogo više sviđaju. Hteo bih da jednom imam takve slike. Na primer, planine pri zalasku sunca, kada je sve obasjano rumenilom i zlatom, zatim lepuškastu decu, i žene, i cveće. Zapravo je to mnogo lepše nego ovakav stari ribar koji nema ni pravo lice, ili ovaj crni dosadni čamac, zar ne?

Robert je u duši bio istog mišljenja i začudila ga je dečakova otvorenost koja ga je obradovala, mada to nije hteo da prizna.

Ne razumeš ti to još preseče ga kratko. Hajde sad, treba da zaključam vrata.

Tog trenutka iz pravca zamka dopre do njih neko brektanje i škripanje.

Gle, auto! povika Pjer radosno i potrča ispred kestenova zabranjenim prečicama preko travnjaka, pres kaćući cvetne leje. Zadihan stiže do pošljunčane čistine ispred zamka, baš u

pravi čas da vidi oca kako izlazi iz kola u društvu nekog stranog gospodina.

Halo, Pjer povika otac i uze ga na ruke. Vidi, evo nam stiže jedan čika koga ti više i ne poznaješ. Pruži mu ruku i upitaj ga odakle dolazi.

Dečak se pomalo zagleda u stranca. Pruživši mu ruku, ugledao je mrko, preplanulo lice i bistre, vesele, sivkaste oči.

Odakle dolaziš, čiko? upita poslušno. Stranac ga podiže u naručje.

Momče, postao si mi pretežak uzdahnu šerelski i opet ga spusti. Pitaš me odakle dolazim? Iz Đenove, a pre toga iz Sueca, a još pre iz Adena i iz.

Znam, iz Indije! Ti si čika Oto Burkhard. Jesi li mi doneo tigra, ili kokosove orahe?

Tigar mi je pobegao, ali ćeš zato dobiti kokosovih oraha, a i školjke i kineske slikovnice.

Uđoše kroz kućna vrata i Veragut povede svog prijatelja uza stepenice. Nežno je položio ruku na rame prijatelja koji je bio znatno viši od njega. Gore u hodniku došla im je domaćica u susret. Pozdravila je gosta odmerenom, ali iskrenom srdačnošću, njegovo lice koje je odisalo vedrinom i zdravljem podseti je na radosno vreme nepovratno minulih godina. On za trenutak zadrža njenu ruku u svojoj i zagleda joj se u lice.

Nimalo niste ostarili, gospođo Veragut uzviknu pohvalno. Vi se držite bolje od Johana.

A vi se nimalo niste izmenili reče ona Ijubazno.

Fasada je, dabome, još sva u cvatu, ali sam se vremenom odrekao plesa. Ionako je bilo uzaludno, još uvek sam neženja.

Nadam se da ste ovog puta došli da gledate mladu.

Nisam, gospođo, što je propušteno ostaje nedostižno. Osim toga, ne želim da sebi pokvarim boravak u prijatnoj Evropi. Kao što znate, imam rođake i polako postajem ujak koji ostavlja nasledstvo za sobom. U domovini se ne bih smeo ni pojaviti sa ženom.

Kafa se služila u sobi gospode Veragut. Uz kafu i liker pričali su čitav sat o putovanju morem, o plantažama kaučuka i kineskom porculanu. Slikar je iz početka bio ćutljiv i donekle potišten. Mesecima nije bio kročio u tu sobu. Ali ipak je sve dobro prošlo, činilo se da je Otovim prisustvom u kući zavladao opuštenija, vedrija, gotovo detinja atmosfera.

Mislim da bi se moja žena sad malo odmorila reče slikar naposletku.

Pokazao bih ti tvoje sobe, Oto.

Oni se oprostije i pođoše do gostinskih soba. Veragut je za svog prijatelja pripremio dve sobe i sam se pobrinuo za njihovo uređenje, sam je rasporedio nameštaj i mislio na sve, počev od slika po zidovima do izbora knjiga na polici. Iznad kreveta je visila stara, izbleдела fotografija, smešna i dirljiva slika iz internata, snimljena sedamdesetih godina. Gostu je ona odmah zapala za oko, pa se približio da je osmotri.

Bogo moj viknu iznenađen pa to smo mi kao šesnaestogodišnjaci! Mladiću, zaista si dirljiv. Nisam je video punđh dvadeset godina.

Veragut se smeškao.

Znao sam da će te obradovati. Nadam se da ćeš naći sve što ti treba. Hoćeš li se odmah raspakovati?

Burkhard sede na jedan od kabastih brodskih kofera čiji su uglovi bili optočeni bakrom i zadovoljno se osvrnu oko sebe.

Prijatno je ovde. A gde si se ti smestio? U susednim prostorijama? Ili gore?

Slikar se igrao ručkom jedne kožne torbe.

Ne reče ovlaš. Ja sad stanujem preko, kraj ateljea. Tamo sam nešto dozidao.

Pokazaćeš mi to kasnije. Ali. da li tamo i spavaš?

Veragut ostavi torbu i okrenu se.

Da, spavam tamo.

Prijatelj je ćutao i razmišljao. Zatim se mašio džepa, izvukao otud veliki svežanj ključeva i zazveckao njima.

Cuj, hajde da ponešto raspakujemo. Ti bi mogao da odeš po dečaka, njega će to obradovati.

Veragut žurno ode i ubrzo se vrati sa Pjerom.

Imaš lepe kofere, čika Oto, ja sam ih već zagledao. I tolike nalepnice na njima! Neke sam pročitao. Na jednoj piše Penang. Sta znači to: Penang?

To je grad u Indokini u koji povremeno odlazim. Pazi, otvori sad ovaj ovde.

Pružio je detetu pljosnati ozubljeni ključić da sam otvori brave na jednom od kofera. Čim je poklopac odignut, prvo što je palo u oči bila je obrnuto položena i od šarenog malajskog pruća ispletena plitka korpa kad su je izvadili i oslobodili papira, u njoj su se među hartijama i krpama nalazile najlepše, najfantastičnije školjke kakve se mogu kupiti po egzotičnim lučkim gradovima.

Pjer je dobio školjke na dar i zanemio od sreće, iza toga je sledio još i veliki slon od ebanovine i kineska igračka sa grotesknim pokretnim drvenim figurama, a naposletku svitak kineskih slikovnica jarkih, blistavih boja punih božanstava, đavola, kraljeva, ratnika i zmajeva.

Dok se slikar zajedno sa dečakom divio svim tim stvarima, Burkhard je raspakovao kožnu torbu, rasporedivši po spavaćoj sobi papuče, rublje, četke i slično. Zatim se vratio u sobu onoj dvojici.

Tako izjavi čilo za danas je dosta rada. Vreme je da se uživa. Da li bismo mogli da odemo do ateljea?

Pjer diže pogled i ponovo je, kao u času kada su kola stigla, začuđeno posmatrao očevo radosno, uzbuđeno i podmlađeno lice.

Kako si mi veseo, tata! reče zadovoljno.

Jesam klimnu glavom Veragut. Prijatelj, međutim, upita:

Zar tata inače nije veseo?

Pjer je zbunjeno gledao čas jednog, čas drugog.

Ne znam izusti snebivljivo. Ali se odmah zatim opet nasmeja i odlučno izjavi: Zaista, još nikad nisi bio tako veseo.

irjei ui,ica sa K.orpom i sKoiJKama. uto tmrknard uhvati prijatelja pod ruku i iziđe s njim. Ovaj ga je preko parka odveo do kuće s ateljeom.

Da, ovo je dograđeno utvrdio je na prvi pogled. Ubotalom, izgleda veoma lepo. Kad si to podigao?

Pre tri godine, čini mi se. Atelje je sad takođe prostraniji. Burkhard se osvrnu oko sebe.

Jezero je nenadmašno! Da proplivamo večeras po njemu. Lepo ti je ovde, Johane. Ali sad bih da vidim atelje. Imaš li tu novih slika?

Ne mnogo. Ali moraš da pogledaš jednu koju sam tek prekjuče završio. Mislim da je dobra.

Veragut otključa vrata. Visoka radna prostorija bila je svečano čista, pod sveže oriban i sve je bilo raspoređeno. Na sredini se nalazila nova slika. Oni su ćutke zastali pred njom. Vlažno hladna, lepljiva atmosfera tmurnog kišnog jutra bila je u suštoj suprotnosti sa blistavom svetlošću i vrelin, suncem zasićenim vazduhom koji su dopirali kroz vrata.

Dugo su posmatrali gotovo delo.

Je li to poslednja slika koju si napravio?

Da. Tu još mora doći drugi okvir, inače na njoj nema više ništa da se radi. Sviđa li ti se?

Prijatelji su se ispitivački gledali u oči. Viši i snažniji Burkhard, čije je lice odisalo zdravljem a oči bile pune topline i životne radosti, stajao je kao dete pred slikarem, čiji je pogled bio oštar i strog, a lice umorno pod prerano osedelom kosom.

Možda je to tvoja najbolja slika reče gost zamišljeno. Video sam i one u Brislu, a i dve u Parizu. Ne bih verovao, ali ti si za ovih nekoliko godina još napredovao.

To mi je drago. I meni se čini da je tako. Bio sam prilično marljiv, a katkad pomislim da sam ranije zapravo bio samo amater. Kasno sam naučio kako treba uistinu raditi, ali sad sam ovladao tim načinom. Više od toga verovatno ne mogu postići. Neću moći da napravim ništa bolje od ovoga.

Shvatam. Međutim, stekao si dovoljno slave, čak se i na našem starom prekookeanskom parobrodu govorilo o tebi, pa sam bio istinski ponosan. Kako ti prija slava? Raduje li te?

Ne bih mogao reći da me raduje. Jednostavno nalazim da je to u redu. Ima možda dvojica, trojica, četvorica živih slikara koji su verovatno veći i mogu da daju više od mene. Nikad sebe nisam ubrajao među velikane slikarstva, a to što literati kažu o tome samo je puko naklapanje. Polažem pravo na to da me uzimaju ozbiljno i zadovoljan sam što je to tako. Sve ostalo je novinska slava, ili pitanje novca.

No, da. Ali šta si mislio da kažeš sa "velikanima slikarstva"?

Mislio sam na kraljeve i kneževe. Ljudi našeg kova doteraju do generala ili ministra, ali tu je granica. Vidiš li, mi ne možemo ništa do li da budemo pregaoci i da prirodu shvatimo što je moguće ozbiljnije. Kraljevi su, međutim, braća i drugovi prirode, oni se igraju s njom i mogu da stvaraju tamo gde mi samo podržavamo. Kraljevi su, naravno, retki, u sto godina se pojavi jedan.

Hodali su goredole po ateljeu. Tražeći reči, slikar je netremice gledao u pod, prijatelj je išao uz njega i pokušavao da sa Johanovog mrkog, suvonjavog, koščatog lica pročita njegove misli.

Na vratima susedne prostorije Oto zastade.

Otvori mi sad ova vrata zamoli hteo bih da vidim sobe. I daj mi, molim te, cigaru.

Veragut otvori vrata. Prošavši kroz sobe baciše pogled i u susedne prostorije. Burkhard pripali cigaru. Ušao je u prijateljevu malu spavaću sobu, osmotrio njegov krevet i pažljivo razgledao nekoliko skromnih prostorija, u kojima se posvuda nalazio pribor za slikanje i za pušenje. Sve je to delovalo gotovo oskudno i odisalo radom i askezom, otprilike kao mali stan siromašnog, vrednog neženje.

Tu si se, dakle smestio? upita bezličnim glasom. Ali video je i osetio sve što se ovde zbilo proteklih godina. Sa zadovoljstvom je uočio predmete koji su ukazivali na to da se domaćin bavi sportom, gimnastikom i jahanjem, ali se snuždio što nigde nije bilo znakova udobnog života, komfora i prijatne dokolice.

Posle toga ponovo se vratiše slici. Dakle tako su nastale slike koje su se na svim izložbama i u svim galerijama nalazile na počasnom mestu i plaćale se suvim zlatom nastale su u ovim prostorijama koje su znale samo za rad i odricanje, u kojima nije bilo ničeg svečanog, ničeg nekorisnog, nikakvih drangulija i sitnica, kojima nije provejavao miris cveća i vina, niti bilo čega što bi podsećalo na žene.

Iznad uzanog kreveta bile su dve ekserima pričvršćene, neuokvirene fotografije, na jednoj je bio mali Pjer, na drugoj Oto Burkhard. Ovaj je odmah uočio loš amaterski snimak koji ga je prikazivao sa tropskim šlemom na glavi, u pozadini se videla veranda njegove kuće u Indiji, a u visini prsa slika se rasplinula u mističnim belim linijama, jer je svetlost bila pala na fotografsku ploču.

Atelje je sad veoma lep. Uopšte si u svemu postao veoma marljiv. Pruži mi ruku, mladiću, drago mi je što te opet vidim! Ali sad sam umoran, pa ću se povući za jedan čas. Hoćeš li posle doći po mene, da bismo otišli na kupanje ili u šetnju? U redu, hvala. Ne, ne treba mi ništa, za jedan sat opet ću biti ol rajt. Do viđenja!

Laganim korakom se udaljavao ispod drveća prateći ga pogledom, Veragut je uočio da njegova pojava, njegov hod i svaki nabor njegove odeće odaju sigurnost i spokojnu životnu radost.

Burkhard je za to vreme, doduše, išao u pravcu zamka, ali je prošao kraj svojih soba, popeo se stepenicama i zakucuo na vrata gospođe Veragut.

Smetam li, ili mogu malo da vam pravim društvo?

Ona ga pusti unutra i nasmeši se, a njemu se kratki, retkl osmeh na tom odlučnom, ozbiljnom licu učinio čudno bespomoćan.

Ovde u Roshaldeu je divno. Obišao sam park i jezero tamo preko. A kako je tek Pjer porastao! Zbog tog zgodnog momčića gotovo da se kajem što sam neženja.

Dobro izgleda, zar ne? Nalazite li da liči na moga muža?

Da, malo. U stvari, više nego malo. Nisam poznavao Johana kad je bio tog uzrasta, ali se prilično dobro sećam kako je izgledao sa jedanaestdvanaest godina. Uostalom, on mi deluje premoren. Kako? Ama ne, govorim o Johanu. Da li je mnogo radio u poslednje vreme?

Cini mi se da jeste odvrati ona mirno. On retko govori o svom radu.

Sta slika sad? Pejzaže?

Često radi u parku, obično sa modelima. Jeste li videli njegove slike?

Jesam, one u Brislu.

Zar je izlagao u Brislu?

Dabome, mnoštvo slika. Poneo sam sobom katalog. Hteo bih, naime, da kupim jednu od slika, pa bih želeo da čujem vaše mišljenje.

On joj pruži svesku i prstom pokaza malu reprodukciju jedne slike. Ona je osmotri i poče da prelistava knjižicu, a zatim mu je vrati.

Moraćete se snaći sami, gospodine Burkhard, ne poznajem tu sliku. Mislim da je prošlog leta naslikao u Pirinejima i da je nije držao ovde.

Posle kraće stanke, ona skrećući razgovor nastavi:

Lepo je od vas što ste darivali Pjera. Hvala vam.

Oh, to su sitnice. Ali dozvolite mi da i vama za uspomenu poklonim nešto iz Azije. Hoćete H? Doneo sam neke tkanine, hteo bih da vam ih pokažem i da vi izaberete šta vam se bude svidelo.

Pošlo mu je za rukom da, uprkos njenoj učtivoj uzdržanosti, raspali isplaniranu šaljivu raspravu i da raspoloži tu krajnje zatvrenu ženu. Iz svoje riznice doneo

joj je pune ruke indijskih tkanina, raširio pred njoni malajski batik i rukom tkana platna, preko naslona stolica prebacio je čipke i svilu, čavrljao je i pričao gde je video i cenkajući se budzašto kupio pojedine tkanine, izlažući tako ceo jedan veseli, šaroliki mali bazar. Pitajući je za mišljenje kačio joj je razne čipke preko ruku i objašnjavajući joj način izrade naveo je da razastre najlepše komade, da ih osmotri i opipa, da ih hvali i naposletku zadrži.

Nemojte, molim vas nasmeja se ona na kraju ne bih želela da vas dovedem do prosjačkog štapa. Zaista ne mogu da zadržim sve ovo za sebe.

Bez brige uzvratila joj on smejući se takođe. Nedavno sam zasadio još šest hiljada kaučukovih stabala. pa sam na najboljem putu da postanem truli bogataš.

Kada je Veragut došao po njega. zatekao ih je u vedrom ćaskanju. Iznenadio se što mu je žena postala tako brbljiva i, pošto je bezuspešno pokušavao da i sam učestvuje u razgovoru, stao da se divi poklonima.

Okani se toga, to su ženske stvari dobaci mu prijatelj. Hajdemo sad na kupanje!

Njih dvojica napustiše zamak.

Tvoja žena zaista ne izgleda nimalo starija otkako sam je poslednji put video izjavi Oto uz put. Upravo se pokazala veoma raspoložena. Prema tome, kod vas je sve u redu, zar ne? Nedostaje samo još veliki sin. Šta on radi? Slikar slegnu ramenima i nabra obrve.

Videćeš ga, treba da stigne ovih dana. Pisao sam ti o tome jednom prilikom.

Odjednom se zaustavi, naže prijatelju i zagledavši mu se oštrim pogledom pravo u oči, tiho reče:

Sve ćeš videti, Oto. Ne osećam potrebu da govorim o tome. Videćeš. Budimo

raspoloženi, stari moj, dok si tu! Hajdmo sad do ribnjaka hteo bih da se takmičim s tobom kao u vreme kada smo bili dečaci.

Važi klimnu glavom Burkhard, koji kao da nije zapažao Johanovu nervozu. Ti ćeš pobediti, što ti nekad nije uvek polazilo za rukom. Živa žalost, ali ja sam pomalo pustio stomak.

Spuštalo se večer. Jezero se nalazilo u senci, povetarac se poigravao krošnjama drveća, a preko uzanog plavog nebeskog ostrva koje je park ostavljao nad vodom preletali su laki ljubičasti oblaci, svi iste vrste i oblika, u bratskom nizu, tanki i izduženi kao vrbovo lišće. Njih dvojica stajali su pred kupališnom kućicom skrivenom među žbunjem, čija se brava nikako nije dala otključati.

Da se ne petljamo! reče Veragut. Brava je zardala jer se kućica ne koristi.

Počeo je da skida odeću sa sebe i Burkhard se povede za njegovim primerom. U trenutku kada su spremni da zaplivaju zastali na obali i za probu umakali nožne prste u mirnu, senovitu vodu, obojicu zapahnu davno minuli, slatki dašak sreće iz dalekih dečaćkih dana, pa su koji minut uživali u predosećanju lake i prijatne jeze pri kupanju, dok im se u duši otvarala zelena, svetla dolina mladenačkih leta. Donekle zbunjeni zagazili su u vodu i na mrkozelenoj površini posmatrali brze titraje polukrugova.

Burkhard u to brzo zaroni u vodu.

Oh, kako je prijatno uzdahnu zadovoljno. Uostalom, obojica izgledamo prilično dobro i, ako ne računam svoj stomak, onda smo još obojica naočiti momci.

Razmahnuvši rukama, on se strese i zaroni.

Ti i ne znaš kako ti je lepo! uzviknu sa zavišću. Mojom plantažom protiče najlepša reka, ali kad bih zakoračio u nju, ostao bih bez noge. Puna je prokletih krokodila. A sad napred, za veliki pehar Roshaldea. Plivaćemo do stepenica i opet nazad. Jesi li spreman? Jedan. dva. tri!

Otisnuše se uz šum vode, nasmejana lica i umerenim fempom, ali je dah iz mladih dana još lebdeo oko njih pa su uskoro počeli da se takmiče ozbiljno, napregnuta lica, blistavih očiju, mišice su im u širokom zamahu svet lucavo izranjale iz vode. Istovremeno su stigli do stepenica istovremeno se odbili od njih da bi se žurno vraćali istom stazom, a tada je slikar sa nekoliko snažnih zamaha stekao prednost i stigao na cilj nešto pre.

Stajali su u vodi dišući duboko, trljali oči i zadovoljno se i ćutke smeškali jedan drugome, pa se obojici učinilo da su tek sad opet uspostavili staro drugarstvo i da tek sad među njima iščezava mali, fatalni jaz izazvan gubitkom navika i dugim rastankom.

Pošto su se obukli, sedeli su sveži, ispunjeni prisnim osećanjima jedan kraj drugoga na plitkim kamenim stepenicama koje su se spuštale do jezera. Pogleda uperena u tamnu površinu vode, koja se s one strane ovalnog zaliva zaklonjenog šibljem već gubila u mrkom sutonu, sladili su se čvrstim svetlocrvenim zrnima trešanja koje im je sluga bio dodao u mrkom papirnom omotu, iščekujući laka srca da se spusti večer, dok ih je sunce na zalasku

kroz stabla obasjavalo kosim zracima i na krilima vilinih konjica palilo zlatne plamičke. Više od jednog časa ćaskali su bez predaha i razmišljanja o vremenu provedenom u internatu, o učiteljima i tadašnjim školskim drugovima, i šta je ko od njih postao.

Bože zausti Oto Burkhard spokojnim i svežim glasom koliko je vremena od tada prošlo! Zna li se šta je bilo sa Metom Hajleman?

Oh da, Meta Hajleman! upade Veragut žustro. Bila je doista lepa devojka. Svi moji podmetači za pisanje bili su puni njenih portreta koje sam za vreme časova nastave krišom crtao po upijačima. Nikad mi nije uspelo da joj nacrtam kosu. Sećaš li se, nosila je skupljenu nad ušima u obliku dva puža.

Znaš li što o njoj?

Ne. Kada sam se po prvi put vratio iz Pariza, bila je verena s nekim advokatom. Sreo sam na ulici njenog brata i sećam se koliko sam bio besan na sebe što sam smesta pocrveneo i što sam uprkos brkovima i pariskoj prekaljenosti sam sebi izgledao kao đaće. Smetalo mi je jedino što se zvala Meta! Oduvek mi je to ime bilo mrsko.

Burkhard je sanjarski odmahnuo okruglom glavom.

Nisi bio dovoljno zaljubljen, Johane. Za mene je Meta bila divna, po meni je mogla da se zove i Eulalija, ja bih za jedan njen pogled išao i u vatru.

Oh, bio sam i ja prilično zaljubljen. Jednom kad sam se vraćao sa našeg redovnog izlaska u pet časova namerno sam zakasnio, bio sam sam i nisam mislio ni na šta drugo na ovom svetu već samo na Metu, pa mi je stoga bilo savršeno svejedno što ću po povratku biti kažnjen ona mi je došla u susret kod onog okruglog zida.

IIšla je pod ruku sa jednom prijateljicom i kada sam odjednom pomislio kako bi bilo da umesto te glupače mene drži pod ruku, tako mi se zavrtilo u glavi i toliko sam bio smeten da sam neko vreme stao, oslonivši se na zid, a kada sam se naposletku vratio, kapija je, naravno, već bila zaključana, morao sam da zvonim i da za kaznu odsedim jedan sat u zatvoru.

Burkhard se nasmešio pomislivši da su se prilikom njihovih retkih susreta obojica više puta setili Mete. U prvoj mladosti su sa puno lukavstva i brižno uzajamno krili svoju ljubav, i tek pošto su prošle godine i oni zašli u muževno doba, povremeno bi otkrili svoja osećanja i razmenjali neke male doživljaje. Pa ipak je tu i danas još bilo nekih tajni. Oto Burkhard se upravo setio da je tada mesecima držao uza se i obožavao jednu Metinu rukavicu koju je bio našao, zapravo ukrao nekom prilikom, a da njegov prijatelj do današnjeg dana nije za to znao. Razmišljao je da li da mu sad oda i tu zgodu, ali naposletku se samo šeretski nasmešio i ćutao. Dopalo mu se da tu poslednju malu uspomenu i nadalje zadrži za sebe.

TRECE POGLAVLJE

Burkhard se udobno zavalio u žutoj stolici od pletenog pruća, sa širokim panama šeširom zabačenim na teme čitao je neki časopis i pušio sedeći u svetlom, suncem obasjanom venjaku na zapadnoj strani kuće u kojoj se nalazio atelje, a nedaleko od njega je Veragut ispred slikarskih nogara čučao na niskoj stolici na rasklapanje. Crtež sa likom čitača je bio gotov, krupne

mrnje bojom bile su nanete sigurnom rukom, pa je sad radio lice. Cela slika je svojim svetlim, lakim, osunčanim a ipak umerenim tonovima odisala radošću. Provejavao je prodoran miris uljanih boja i dima havana cigare, skrivene u zelenilu ptice su puštale tanke, podnevnom žegom prigušene krike i cvrkutale sanjivo. Pjer se sklupčao na podu sa velikom geografskom kartom ispred sebe i tankim kažiprstom crtao po njoj zamišljena putovanja.

Nemoj da zaspis! opomenu ga slikar. Burkhard, smejući se, zatrepta očima i zatrese glavom.

Pjer, gde se sad nalaziš?

Cekaj da pročitam požuri Pjer sa odgovorom i počeo da sriče neki naziv sa karte. Evo me u Lu. . U Luc. . . u Lucernu. Ima tu neko jezero ili more. čiko, da li je to veće jezero od našeg?

Mnogo je veće! Dvadeset puta veće! Jednom bi trebalo da odeš tamo.

Hoću. Kada budem imao auto, odvešću se u Beč, i X Lucern, i na Severrio more, i u Indiju tamo gde je tvoja kuća. Hoćeš li tada biti kod kuće?

Svakako, Pjer. Kad god mi dođu gosti, ja sam kod kuće. Poći ćemo tada do mog majmuna koji se zove Pendek i kus je nema rep, ali zato ima snežnobeke zaliske. Ponećemo puške pa ćemo se čamcem otisnuti na reku i odstreliti krokodila,

Pjer se zadovoljno klatio vižljastim gornjim delom lela. Čika je produžio priču o svojoj krčevini usred malajske prašume, govorio je tako zanimljivo i dugo da se mališan naposljetku umorio i više nije bio u stanju da prati njegove reči. Rasejano je proučavao svoju kartu, ali je njegov otac utoliko pažljivije slušao ćaskanje svog prijatelja, koji je sa zadovoljstvom i ovlaš govorio o radu i lovu, o izletima na konjima i sa čamcima, o ljupkim selima sa kolibama od bambusove trske, o majmunima, čapljama, orlovima i leptirima, otkrivajući svoj tihi život u tropskoj šumi i daleko od sveta tako primamljivo i prisno, da se slikaru učinilo da mu se kroz malu pukotinu pruža pogled na bogatu, slikovitu, blaženu rajsku zemlju. Slušao je o tihim, velikim rekama u prašutni, o gustišu paprati visokih kao stabla i prostranim nizinama po kojima se leluja lalangtrava čovečje visine, slušao je o večerima bujnih boja na obali mora, o koralnim ostrvima i plavim vulkanima, o neobuzdanim, besomučnim kišama i ognjenim burama, o sanjarenju i spokojnom razmišljanju u vrele dane na širokim, senovitim verandama belih kućica plantažera, o vrevi po ulicama kineskih gradova i o večernjim časovima odmora koje Malajci provode kraj plitkih, kamenom okruženih malih jezera ispred džamija.

Veragut je, kao što je to i ranije činio ponekad, maštao o dalekoj postojbini svog prijatelja, a da nije ni slutio da su osećanja čežnje i tihe žudnje koja bi ga obuzimala upravo odgovarala Burkhardovim skrivenim namerama. Nisu ga mamili samo sjaj tropskih mora i ostrva, ni obilje šuma i reka, ili šarenilo polunagih ljudi prirode izazivajući u njemu očaravajuće slike. Mnogo više je žudio za tim dalekim i spokojnim svetom u kome bi njegove patnje, brige, borbe i lišavanja morali postati tuđi, daleki i naposljetku izbledeti, tanio bi mu sa duše spale stotine malih svakodnevnih opterećenja, a prihvatila bi ga jedna nova, čista atmosfera bez

krivice i patnji.

Popodne je odmicalo i senke su promicale. Pjer je već odavno otrčao, Burkhard je postepeno umukao i naposljetku zadremao, a slika je bila bezmalo gotova i slikar je za koji trenutak sklopio umorne oči, spustio ruke i nekoliko minuta skoro bolnom usrdnošću uvlačio u sebe duboku, suncem protkanu tišinu toga časa, uživajući u blizini svoga prijatelja, u umirujućem zamoru nakon uspešnog rada i u obamrlosti opuštenih živaca. Pored zanosa predanog i bespoštednog rada ti trenuci umornog opuštanja, slični smirenom stanju vegetativnog dremeža između sna i jave, već su odavna za njega predstavljali najveće zadovoljstvo i utehu. Tiho se digao da ne probudi Burkharda i pažljivo odneo platno u atelje. Skinuo je slikarsku bluzu, oprao ruke i u hladnoj vodi okupao pomalo zamorene oči. Četvrt časa kasnije ponovo je izišao i za trenutak se pažljivo zagledao u lice usnulog prijatelja, a zatim ga je probudio zviždukom koji su još pre dvadeset i pet godina ugovorili kao tajni signal i znak raspoznavanja.

Mladiću, ako si se naspavao poče da ga bodri mogao bi mi još malo pričati kako je tamo kod tebe, budući da sam te pored rada slušao samo sa pola uva. Pomenuo si i neke fotografije, ako ih imaš uza se, mogli bismo ih pogledati.

Svakako, hajde, pođi sa mnom!

Oto Burkhard je već nekoliko dana iščekivao taj trenutak. Dugi niz godina mu je bila želja da Veraguta jednom domami k sebi u Istočnu Aziju i da ga neko vreme zadrži kod sebe. Ovog puta, smatrajući da je to poslednja prilika, pripremao se promišljeno i planski. Cim bi se njih dvojica udobno smestili u Burkhardovoj sobi, ćaskajući pri večernjoj svetlosti o Indiji, Burkhard je iz svog kofera vadio uvek nove i nove albume i mape sa fotografijama. Slikar se oduševljavao i divio tom obilju, dok je Burkhard bio uzdržan i pravio se da tim slikama ne pndaje nikakvu naročitu vrednost, ali je u sebi krišom veoma napeto iščekivao kakvo će biti njihovo dejstvo.

Prekrasnih li snimaka! uzviknu Veragut razdragano. Jesi li ih sve sam snimio?

Delimično da odvrati Burkhard suvo a neke su delo mojih tamošnjih poznanika. Hteo sam da bar naslutiš kako je to otprilike kod nas. Izgovorio je to ovlaš i tobože ravnodušno slagao slike na gomilu. Veragut ni izdaleka nije mogao da nasluti kako je brižno i mukotrpno sastavio tu zbirku. Nedeljama je kod njega boravio neki mladi engleski fotograf iz Singapura, a kasnije i jedan Japanac iz Bangkoka, njih dvojica su od mora do najdubljih šuma, u vidu izleta i manjih putovanja obišli i snimali sve što je bilo iole lepo i pažnje dostojno, a zatim su sve te snimke razvili i kopirali krajne brižljivo. Burkhardu su služili kao mamac, pa je sa dubokim uzbuđenjem posmatrao kako mu prijatelj sve više zagriza, kako ih upija u sebe. Pokazivao mu je slike kuća, ulica, sela, hramova, slike basnoslovnih Batu pećina kod Kuala Lumpura i prekrasnih divljih brda od trošnog krečnjaka i mermera u okolini Ipoka, a kada je Veragut jednog trenutka upitao da li možda ima i snimke urođenika, iznosio mu je i slike Malajaca, Kineza,

Tamila, Arapa i Javanaca, zatim nagih atletske građenih lučkih kulija, suvonjavih starih ribara, lovaca, seljaka, tkača, trgovaca, lepih, zlatom iskićenih žena, grupe crnpuaste dece, ribara sa mrežom, sakija sa mindušama koji sviraju na nosnim sviralama i igračica sa Jave, prekrivenih teškim srebrnim nakitom. Raspolagao je i snimcima svih vrsta palmi, sočnih krupnolisnatih stabala pisanga, snimcima pojedinih kutaka u prašumi sa hiljadama vrsta puzavica, zatim svetih lugova oko hramova i jezeraca sa kornjačama, pa vodenih bivola na močvarnim pirinčanim poljima, pitomih slonova pri radu i divljih koji su se igrali u vodi i trubili dižući surle ka nebu.

Slikar je uzimao u ruke sliku za slikom. Mnoge je, posle kratkog pogleda sklonio na stranu, upoređujući ih ređao je jedne uz druge, pojedine figure i likove po

smatrao je veoma pažljivo kroz otvor savijene šake. Kod mnogih snimaka pitao je u koje doba dana su snimljeni. odmeravao dužinu senki i sve je dublje i zamišljenije tonuo u posmatranje.

Sve bi se to moglo slikati promrmlja u jednom trenutku odsutno. Dosta! uzviknu najzad odahnivši. Moraš mi još mnogo toga ispričati. Kako je lepo što si sad kraj mene! Ponovo gledam sve drugim očima. Hajde da prošetamo još jedan sat, hteo bih da ti pokažem nešto lepo.

Zivahan i oslobođen svakog zamora povukao je Burkharda za sobom i prošetao s njim jednim delom seoskog puta u pravcu polja i u susret kolima natovarenim senom. Naslađivao se toplim zasićenim mirisom sena koji ga podseti na davna vremena.

Sećaš li se leta nakon mog prvog semestra na akademiji upita smejući se kada smo zajedno bili na selu? Tada sam slikao seno i ništa osim sena, pamtiš li? Dve nedelje sam se iz petnih žila trudio da naslikam nekoliko stogova sena na planinskom proplanku, ali mi nikako nije polazilo za rukom, nikako da pogodim tupu, mutnu sivkastu boju sena! I kada sam je, najzad, ipak pogodilo nije bila baš preterano utančana, ali sam saznao da je treba napraviti od mešavine crvenog i zelenog bio sam tako srećan da sam samo još seno video oko sebe. Oh, kako je lepo to prvo isprobavanje, traganje i nalaženje!

Po meni, čovek nikada ne prestaje da uči reče Oto.

Naravno. Ali stvari koje me sad muče nemaju veze sa tehnikom. Znaš li da mi se poslednjih godina sve češće događa da me neki prizor odjednom podseti na dečake dane. Tada mi je sve izgledalo drugačije, pa bih želeo da nešto od toga mogu da naslikam danas. Za koji tren katkad opet pronalazim onaj neobični sjaj. ali to nije dovoljno. Imamo mnoge dobre slikare, fine i osećajne ljude koji slikaju svet onako kako ga vidi mudri, uljudni i skromni stari gospodin. Ali nemamo nijednog koji ga slika kao što ga vidi krepki, vlastoljubivi, rasni momak, a oni koji to ipak pokušaju mahom su loše zanatlije.

Zanet mislima, otkinuo je na rubu polja crvenkastomodru udovičicu i netremice se zagledao u nju.

Jesam li ti dosadan? upita kao da se trgao iz sna i nepoverljivo ga

pogleda.

Oto mu se ćutke nasmeši.

Eto vidiš nastavi slikar jedna od slika koju bih želeo da naslikam je bukel poljskog cveća. Treba da znaš, moja majka je umela da pravi bukete kakve više nikad nisam viđao, ona je u tome bila upravo genijalna. Bila je kao dete i gotovo uvek je pevušila, gazila je lako i nosila velike mrke slamnate šešire. U snu je uvek viđam tako. Hteo bih jednom da naslikam buket poljskog cveća kakav je ona volela: udovičice i hajdučke trave i sitni ružičasti ladolež, a među njima nekoliko finih trava i klas zelenog ovsa. Stotine takvih buketa sam donosio kući, ali nijedan nije bio ono pravo naime, treba da sadrži sve mirise i da bude kao da ga je ona napravila. Tako, na primer, nije volela belu hajdučku travu, uzimala je samo fine, retke primerke sa ljubičastim prelivom, po celo poslepodne birala bi između hiljade trava dok bi se odlučila za jednu od njih. . Oh, ne mogu ti to objasniti, ti to ne razumeš.

Razumem veoma dobro klimnu Burkhard.

Eto, ponekad pola dana mislim na taj buket od poljskog cveća. Tačno znam kakva bi ta slika trebalo da bude. Ne kao dobro poznati delić prirode, kako bi je video dobar posmatrač i kako bi je uprostio dobar i britki slikar, još manje da bude sentimentalna i ljupka kao što bi je napravio takozvani zavijačjni slikar. Morala bi da bude sasvim naivna, kakvu je vide darovita deca, nestilizovana i veoma jednostavna. Slika u magli sa ribama koja stoji u ateljeu sušta je suprotnost takvoj slici ali treba umeti i jedno i drugo. Oh, hteo bih da slikam još mnogo toga, veoma mnogo! Skrenuo je na uzani poljski puteljak koji je blagom uzbrdicom vodio do okruglog, pitomog brežuljka.

Sad pazi! upozori ga žustro i kao lovac ispitivački stade da motri sve oko sebe. Ćim stignemo do gore! To ću slikati ove jeseni.

Stigoše na uzvišicu. S one strane je olistali šumarak osvetljen kosim večernjim zracima plenio pogled koji se, naviknut na slobodna prostranstva livada, sporo probijao kroz drveće. Jedna staza je vodila ispod visokih bukvi, pod njima se nalazila mahovinom obrasla klupa i sledeći stazu pružao se pogledu slobodni prolaz mimo klupe, idući tamnom putanjom među krošnjama otvaralo se sveže i blistavo daleko prostranstvo, dolina obrasla žbunjem i vrbama, trepereći modrozeleno vijugala je tuda reka, a sasvim u daljini se niz brežuljaka gubio u nedogled.

Veragut upre prst u predeo pred njima.

Eto, to ću naslikati ćim se bukve odenu u šareno ruho! A na klupu ću staviti Pjera u senci, tako da se pored njegove glave pruža pogled dole na dolinu.

Burkhard je ćutao i slušajući prijatelja srce mu se ispuni sažaljenjem. "U stvari hoće da me slaže!" pomislio je i krišom se nasmešio. "Kako mi samo govori o svojim planovima i radovima! Ranije to nikada nije ćinio. Baš kao da revnosno želi da nabraja sve što mu još pruža malo zadovoljstva i što ga može pomiriti sa životom." Prijatelj ga je poznavao dobro i nije hteo da mu na taj način iziđe u susret. Znao je da neće potrajati dugo i Johan će

odbaciti od sebe sve što se godinama nagomilalo u njemu i osloboditi se sada već nepodnošljivog ćutanja. Stoga je u iščekivanju, naoko ravnodušan koračao kraj njega, a zapravo tužno iznenađen što je tako nadmoćan čovek podetinjio u nesreći i zavezanih očiju i ruku prolazi kroz trnje.

Vrativši se u Roshalde i raspitujući se za Pjera, čuli su da se sa gospođom Veragut odvezao u grad da dočeka gospodina Alberta.

cetvrto poglavlje

Albert Veragut je plahovito hodao tamoamo po sobi u kojoj je bio klavir. Na prvi pogled je izgledalo da liči na oca jer je imao njegove oči, ali zapravo je mnogo više ličio na majku, koja ga je pratila nežnim i pažljivim pogledom, oslonjena na klavir. Prolazeći ponovo kraj nje, ona zadrža sina uhvativši ga za ramena i okrenu njegovo lice k sebi. Preko široka, bleđa čela pao mu je čuperak plave kose, oči su mu se žarile u dečaćkom uzbuđenju, a punačka, zgodna usta gnevno iskrivila.

Ne, mama povika žestoko i izvi se iz njenih ruku i sama znaš da ne mogu da odem k njemu. To bi bila besmislena komedija. On zna da ga mrzim, kao što i on mene mrzi, pa ma šta ti rekla.

Mržnja! povika ona umereno strogo. Okani se takvih reči koje sve iskrivljuju! On ti je otac, bilo je vreme kada ste se voleli. Zabranjujem ti da govoriš tako.

Albert zastade i oko mu sevnu upirući pogled u majku.

Možeš mi, naravno, zabraniti reči, ali šta se time menja? Da li bi možda trebalo da mu budem zahvalan? Upropastao ti je život, a meni ogadio dom, naš lepi, vedri, zanosni Roshalde pretvorio je u mrsko i odvratno mesto. Ja sam, majko, tu rastao, ponekad svake noći sanjam ovdašnje stare sobe i hodnike, vrt i štale, golubarnik. Nemam drugog doma koji bih mogao da volim, da o njemu sanjam i za njim čeznem. A sada moram da živim na fstrani, čak ni o raspustu ne mogu da dovedem nekog prijatelja jer ne bih hteo da vidi kakav život mi ovde vodimo! I ko god se upozna sa mnom i čuje moje ime, odmah udari u slavopojke mom slavnom ocu. Oh, majko, više bih voleo da nemamo ni oca, ni Roshalde, da smo siromašni i da ti šiješ, ili daješ časove, a da ti ja pomažem zarađujući novac.

Majka pođe za njim i natera ga da se smesti na stolicu, a ona mu sede na kolena i zagladi rukom razbarušenu kosu.

Tako reče svojim mirnim, dubokim glasom, čiji je zvuk za njega značio dom i utočište sad si mi rekao sve. Ponekad je dobro da se sve isfcaže. Valja poznavati stvari koje čovek mora da podnosi. Ali nemojmo uzburkati to što boli, dete moje. Ti si već sada moga rasta, uskoro ćeš biti čovek i to me ispunjava radošću. Ti si moje dete, to ćeš i ostati, ali vidi, usamljena sam i imam razne brige, stoga mi je potreban pravi muški prijatelj, a taj ćeš biti ti. Sviraćeš sa mnom u četiri ruke i šetati po vrtu, vodićeš računa o Pjeru, pa ćemo prijatno provesti raspust. Ali nemoj dizati galamu i još više otežavati moj položaj, jer ćeš me naterati da smatram da si još upola dete i da će dugo potrajati dok najzad steknem mudrog prijatelja kakvog sam tako željna.

Da, majko. Ali zar moramo uvek ćutati o svemu što nas čini nesrećnim?

Tako je najbolje, Alberte. Nije lako, i od dece se to ne može ni tražiti. Ali je najbolje. . . Hoćemo li sad odsvirati nešto?

Veoma rado. Betovena, drugu simfoniju. voliš li je?

Tek što su počeli svirati, lagano se otvoriše vrata, Pjer šmugnu u sobu i sede na nisku stoličicu da sluša. Pri tom je zamišljeno posmatrao brata, njegov potiljak i svileni sportski okovratnik, pramenove kose koji su podrhtavali u ritmu muzike i pokrete njegovih ruku. Kako mu nije video oči, iznenadilo ga je koliko je Albert sličan majci.

]

Dopada li ti se? upita ga Albert za vreme jedne slanke.

Pjer klimnu glavom, ali odmah zatim tiho napusti sobu. U tonu Albertovog pitanja osetio je prizvuk kojim su se po njegovom iskustvu odrasli većinom obraćali deci. a on nije podnosio tu lažnu ljubaznost i nezgrapnu nadmenost. Veselo, štaviše s uzbuđenjem, pošao je da dočeka velikog brata i sa velikom radošću ga je pozdravio na železničkoj stanici. Ali taj ton nije nameravao da prihvati.

Veragut i Burkhard očekivali su, u međuvremenu, Alberta u ateljeu, Burkhard sa neskrivenom radoznalošću, slikar u nervoznoj nedoumici. Prolazna vedrina i pričljivost iščezli su čim je čuo za Albertov dolazak.

Zad dolazi neočekivano? upita Oto.

Mislim da ne. Znao sam da treba da stigne ovih dana.

Iz neke kutije sa raznim sitnicama Veragut izvuče neke starije fotografije.

Potražio je među njima sliku dečaka i uporedio je sa Pjerovom fotografijom.

Ovo je Albert kada je bio istih godina kao sad mališan. Sećaš li ga se?

Oh da, prilično dobro. Slika je veoma verna. On ima mnogo od tvoje žene?

Više negoli Pjer?

Mnogo više. Pjer nije ni tvoj tip, a nije ni majčinog kova. Uostalom, evo ga. Ili je to možda Albert? Ne, nemoguće.

Pred vratima se začuše laki koraci preko kamenih ploča i otirača od gvožđa, neko dodirnu kvaku i pritisnu je posle kraćeg dvoumljenja i uđe Pjer. Kao i obično, upitnim pogledom kružio je po prostoriji, kao da želi da se uveri da li je dobrodošao.

Gde je Albert? upita otac.

Kod mame. Zajedno sviraju na klaviru.

Oh tako, on svira.

Ljutiš li se, tata?

Ne, Pjer, lepo je što si došao. Ispričaj nam nešto!

u ugicuaio jotograaiije i prišao da ih razgleda.

Oh, pa to sam ja! A ovo? Da li je to Albert?

Da, to je Albert. Tako je izgledao kada je bio istih godina kao ti sada.

Ja se tada još nisam bio ni rodio. Sad je on već odrastao i Robert ga oslovljava sa gospodine Albert.

Zeliš li i ti da odrasteš?

Naravno. Kad odrasteš smeš da držiš konje i da putuješ, a to bih i ja

želeo. Tada više niko neće smeti da me zove "mališan" i da me uštine za obraz. Mada zapravo i ne želim da budem veliki. Stari Ijudi su često veoma neprijatni. Albert se takođe grdno izmenio. I kada Ijudi postanu sve stariji i stariji, naposletku umiru. Ja bih radije ostao ovakav kakav sam, a ponekad zaželim da umem da letim, da sa pticama kružim visoko iznad drveća i među oblacima. Tamo bih sve Ijude mogao da ismevam.

Zar i mene, Pjer?

Ponekad, tata. Stari Ijudi su koji put tako smešni. Mama se katkad ispruži. na stolici za ležanje u vrtu i samo zuri u travu, ruke joj vise, ona je sasvim mirna i pomalo tužna. Lepo je kad se ne mora vek nešto raditi.

Zar ne bi hteo da postaneš nešto kad porasteš? Građevinar ili vrtlar, ili možda slikar?

Ne, ne bih. Vrtlar je već tu, a imam i kuću. Hteo bih da znam neke druge stvari. Da razumem šta crvendaći pričaju među sobom. Takođe bih voleo jednom da vidim kako drveće pije vodu svojim korenima i kako može toliko da naraste. Mislim da to uistinu ne zna niko. Učitelj zna mnogo, ali sve same dosadne stvari.

Seo je na Burkhardova kolena i igrao se kopčom na njegovom kaišu.

Mnoge stvari se ne mogu znati reče Burkhard Ijubazno. Mnogo toga se može samo videti, pa se jednostavno moramo zadovoljiti time da je lepo. Kada jednom budeš došao k meni u Indiju, putovaćeš tokom mnogih dana na jednom velikom brodu, a ispred broda iz vode neprekidno izranjaju male ribe sa staklastim krilima koje umeju da lete. Katkad dođu i ptice koje doleću sa ogromne daljine, sa nepoznatih ostrva, pa se umorne spuštaju na brod i čude što toliki strani Ijudi plove morem. I one bi volele da nas razumeju, da nas upitaju odakle dolazimo i kako se zovemo, ali budući da to nije moguće, samo se gledamo u oči i klimamo glavom, a kad se ptica odmori, strese se i opet odleti daleko preko mora.

Zar se ne zna kako se zovu te ptice?

Zna se. Ali to su imena koja su im Ijudi nadenuli, a šta one međusobno jedna drugoj kažu, to se ne može znati.

Cika Burkhard ume divno da priča, tata. I ja bih voleo da imam prijatelja. Albert je suviše veliki. Većina Ijudi zapravo ne shvata šta im se kaže i šta se hoće, ali čika Burkhard me odmah razume.

Jedna od devojaka iz zamka dođe po malog. Bližilo se vreme večeri i prijatelji krenuše u zamak. Veragut je bio ćutljiv i neraspoložen. U trpezariji mu dođe u susret sin i pruži mu ruku.

Dobar dan, tata.

Dobar dan, Alberte. Kako si putovao?

Hvala, dobro. Dobro veče, gospodine Burkhard. Mladić se držao veoma hladno i učtivo. Poveo je majku ka trpezi. Za vreme večere razgovor se vodio gotovo isključivo između Burkharda i domaćice. Povala se reč o muzici.

Mogu li da vas upitam obrati se Burkhard Albertu koju vrstu muzike najviše volite? Ja, doduše, već odavno nisam u toku i savremene muzičare

znam gotovo samo po imenu.

Mladić učtivo diže pogled i odgovori:

Najsavremenije je i meni poznato samo po čuvenju. Ne pripadam nijednom pravcu i volim svaku muziku ako je dobra. Najviše Baha, Gluka i Betovena.

Oh da, klasici. U naše vreme smo od njih samo Betovena poznavali nešto bliže. O Gluku uopšte ništa nismo znali. Treba da znate, da smo se svi čvrsto držali Vag

i oe, duuaaie, Kaua smo prvi put Slušali Trislana? Bili smo kao opijeni!

Veragut se nevoljno nasmešio.

Stara škola! uzviknu oporo. Wagner je prevaziđen. Je li tako, Alberte?

Naprotiv, njegova dela se izvode u svim pozorištima. Ali ja o tome nemam svoj sud.

Ne volite Vagnera?

Isuviše ga malo poznajem, gospodine Burkhard. Retko odlazim u pozorište. Mene zanima čista muzika. a ne opera.

Ali uvertira "Majstora pevača"! Ona vam je svakako poznata. Zar ni ona ne vredi?

Albert se ugrizao za usnu i razmislio trenutak pre no što će odgovoriti.

Zaista ne bih mogao da prosudim. To je. kako da kažem. romantična muzika, koja mene ne zanima.

Veragut iskrivi lice u grimasu.

Hoćeš li malo domaćeg vina? upita da skrene razgovor.

Hvala, hoću.

A ti, Alberte? Čašu crnoga?

Hvala, tata, radije ne.

Zar si postao apstinent?

Ne, nikako. Ali vino mi ne prija. radije bih ga se odrekao.

U redu. Hoćemo li da se kucnemo, Oto? Živeo! Albert je produžio da igra ulogu lepo vaspitanog

mladića koji, doduše, ima određeno mišljenje, ali ga skromno zadržava za sebe, a starijima prepušta reč ne da bi nešto naučio, nego da ga ostave na miru. Ta uloga mu ni najmanje nije priličila, pa se i on ubrzo osećao krajnje nelagodno. Nije želeo da svom ocu, koga je po navici kad god je mogao ignorisao, daje ma i najmanji povod za nekakvu raspravu.

Burkhard je ćutao posmatrajući sve oko sebe, i tako više nije bilo nikoga da sa malo dobre volje ponovo oživi razgovor za trpezom. koji je zamro u ledenoj atmosferi.

f

Svi požuriše sa jelom, poslužujući jedni druge uz učtiva kerebečenja, zbunjeno se igrajući kašičicama za desert i osećajući se jadno jedva su čekali da dođe trenutak da se dignu od trpeze i razidu. Oto Burkhard je tek u tome času do dna duše postao svestan usamljenosti i beznadežne hladnoće u kojoj su se sledili i propali brak i život njegovog prijatelja. Bacivši letimičan pogled na njegovo mrzovoljno otromboljeno lice, uočio je da zuri preda se u gotovo netakniita jela, a u njegovom pogledu, s kojim se za trenutak sukobio, video je izraz poniženosti i stida što je prijatelj otkrio

u kakvom se stanju nalazi.

Bio je to tužan prizor i odjednom mu se učini da nemilosrdno ćutanje, zbunjena hladnoća i usiljenost lišena i najmanje trunčice humora ovih osoba za stolom na sav glas obznanjuju Veragutovu sramotu. Tog trenutka je Oto osetio da bi svaki dalji dan njegovog boravka ovde bio samo odvratno produžavanje tog sramnog posmatranja sa strane i mučenje za njegovog prijatelja, koji je samo još sa gađenjem održavao nekakav privid, a više nije imao ni snage, ni volje da svoju bedu prikriva pred drugima. Trebalo je to okončati.

Tek što se gospođa Veragut digla od stola, njen muž odgurnu stolicu.

Umoran sam, izvinite me, molim vas. Nemojte se ometati.

Izišavši, zaboravio je da zatvori vrata za sobom i Oto ču kako polako, teškim korakom prolazi hodnikom i silazi škripavim stepenicama.

Burkhard pritvori vrata i isprati domaćicu do salona u kome je klavir još bio otvoren i večernji povetarac prebirao po notama.

Hteo sam da vas zamolim da još nešto odsvirate reče i sam zbunjen. Ali mi se čini da se vaš muž ne oseća dobro, radio je tokom celog podneva na suncu. Ako dozvolite, pravio bih mu još malo društvo.

Gospođa Veragut ozbiljno klimnu glavom, ne pokušavajući da ga zadrži. On se oprosti i krenu, a Albert ga isprati do stepenica.

*

PETO POGLAVLJE

Već se spuštao sumrak kada je Oto Burkhard izišao iz trema već osvetljen velikim svećnjakom i oprostio se od Albeta. Zastao je pod stablima kestenova i željno udisao osvežavajući, mirisom zelenila zasićeni blagi vazduh, brišući krupne kapljice znoja sa čela. Ako uopšte može bar malo da bude od pomoći svom prijatelju, onda to mora biti u ovaj čas.

Kuća sa ateljeom nije bila osvetljena, a slikara nije zatekao u radionici, niti u sporednim prostorijama. Otvorio je vrata koja su vodila prema ribnjaku i tihim koracima se uputio u traganje oko kuće. Odjednom ga je ugledao kako sedi u stolici pletenoj od pruća, podnamljen i lica zarivena među šake, nepokretan kao da spava.

Johane pozva ga prigušeno i prišavši, spusti ruku na prijateljevu oborenu glavu.

Nije bilo odgovora. Zastao je, ćutao, čekao i nežno prelazio rukom preko kratke oštre kose čoveka utonulog u premor i bol. Povetarac je pirkao među drvećem, inače je sve utihio u večernjem spokojstvu. Prolazili su minuti. Onda odjednom kroz sumrak iz zamka dolete široki zvučni talas, pimi, otegnuti akord i odmah zatim još jedan. Bio je to prvi takt jedne klavirske sonate.

Slikar diže glavu, pažljivo skloni sa sebe ruku prijatelja i ustade. Upirući ćutke pogled umornih, suvih očiju, pokuša da se nasmeši ali odustade, a ukočene crte lica se malko opustiše.

Hajdemo unutra reče i učini pokret rukom, kao da želi da se odbrani od navale muzike s one strane parka.

Pošao je prvi. Zaustavio se na vratima ateljea.

Cini mi se da se nećeš duže zadržati ovde. "Kako li sve oseća!" pomisli Burkhard. A onda uzdržanim glasom reče:

Nije u pitanju jedan dan. Mislim da ću prekosutra krenuti na put. Veragut je pipajući tražio prekidač. Uz laki metalni šum jarko su zablistala sva svetla u radionici.

Kad je tako, da još ispijemo bocu dobrog vina. Pozvonivši Robertu, izdade mu potrebni nalog. Nasred ateljea je stajao Burkhardov novi portret, bezmalo gotov. Zastali su pred njim i zagledali se u nj, dok je Robert pomerao sto i stolice, unosio vino i led, pripremao cigare i pepeljare.

Dobro je, Roberte, sad imate izlaz. Sutra me nemojte buditi! Ostavite nas sad nasamo!

Sedoše i kucnuše se čašama. Slikar se nemirno vrpeljio na stolici, ubrzo se digao i pogasio polovinu svetiljki. Zatim se svom težinom opet svalio na svoje sedište.

Slika nije sasvim dovršena započe. Uzmi cigaru! Zacelo ne bi bila loša, ali, naposljetku, nije ni tako važno. Uostalom, opet ćemo se videti. Izabравši jednu cigaru, pažljivo joj odseče vrh i, pošto je neko vreme nervozno okretao među prstima, opet je spusti.

Ovog puta, Oto, nisi nas zatekao u najboljem staojju. Zao mi je. Odjednom mu se prekide glas, nagnu se na stolici, posegnu za Burkhardovim rukama i čvrsto ih uze u svoje.

Sad znaš sve prostenja umorno i nekoliko suza kanu na prijateljeve ruke. Ipak, nije bio voljan da popusti osećanjima. Uspravivši se, natera sebe da govori pribrano, i zbunjeno reče:

Izvini! Da popijemo još koju kapljicu! Zar nećeš da pušiš?
Burkhard uze cigaru.

Jadniče!

Pi su i pušili spokojno i ćutke, posmatrali kako se svetlost prelama u brušenim čašama i toplim prelivima zlatnožutog vina, gledali kako se plavičasti dim leluja po prostranoj sobi i hirovito prepliće svoje niti, povremeno bi izmenjali poglede, slobodno i otvoreno, umesto bilo kakvog govora. Činilo im se da je već sve rečeno.

Noćni leptir je uz zujanje leteo po radionici i tričetiri puta muklim zvukora udario o zid. Zatim se, kao trougao od sivog somota, omamljen smirio na tavanici.

Hoćeš li na jesen poći sa mnom u Indiju? upita najzad prigušeno Burkhard. Ponovo je zavladao duži muk. Leptir se polako pokrenuo. Malen i siv milio je sve dalje, kao da je zaboravio da leti. ,

Možda reče Veragut. Možda. Moramo još da razgovaramo.

Da, Johane. Ne bih hteo da te mučim. Ali bi ipak trebalo da mi ispričaš ponešto. Nisam ni očekivao da će između tebe i tvoje žene opet biti sve u redu, ali.

Od samog početka nije bilo u redu!

Nije. Ali sam se ipak prepaao kad sam video da su stvari otišle tako

daleko. Ovako ne može ostati. Propašćeš.

Veragut se nasmeja oporo.

Neću propasti, stari moj. U septembru izlažem u Frankfurtu dvanaestak novih slika.

To je dobro. Ali dokle će to ići tako? Besmisleno je. Reci, Johane, zašto se nisi rastao od svoje žene?

Nije to tako jednostavno. Ispričaću ti. Bolje jć da jednom pravim redosledom saznaš sve.

Otpivši gutljaj vina, sedeo je i dalje presamićen na stolici, dok se Oto malo odmaknuo od stola.

Poznato ti je da sam od samog početka imao poleškoća sa svojom ženom. Nekoliko godina je išlo ni dobro ni loše, i tada se možda moglo još štošta spasti. Ali ja nisam umeo da prikrivam svoje razočaranje, tražeći od Adele uvek nanovo ono što mi ona nije mogla dati. Ona nikad nije bila poletna bila je ozbiljna i kruta, mogao sam to znati unapred. Nikad nije umela da pusti stvari da idu kako idu i da sa humorom ili pomalo lakomisleno pređe preko teškoća. Mojim zahtevima i hirovima, mojoj neobuzdanoj čežnji i, naposletku, mom razočaranju suprotstavljala se samo ćutanjem i strpljenjem dirljivo tiho, herojsko strpljenje kojim me je često znala ganuti, ali to nije bilo od pomoći ni meni ni njoj. Ako sam bio ljut i nezadovoljan, ona je ćutala i patila, a kada bih joj ubrzo zatim prišao u želji za boljim uzajamnim razumevanjem, ako bih je molio da mi oprost, ili bih u časovima razdraganog raspoloženja hteo da povučem svojim zanosom i nju, ona bi opet samo ćutala i sve više se zatvarala u svoju ćestitu, nesavitljivu prirodu. Kada bih bio kraj nje, ona bi ćutala popustljivo i bojažljivo, ispade gneva i vedra raspoloženja primala bi podjednako ravnodušno, a kada bih otišao, ona bi svirala na klaviru za svoje zadovoljstvo i maštala o danima svog devojaštva. Tako sam sve dublje padao u nepravličnost i, naposletku, više nisam imao šta da joj dajem i kažem. Poćeo sam da bivam marljiv i postepeno naućio da se ukopam u rad kao u kakvu tvrđavu.

Bilo je oćigledno da se trudi da bude pribran. Hteo je da prića a ne da optužuje, ali iz njegovih reći je ipak izbijala optužba, ili bar žalba što mu je život razoren, i što su mu izneverena mladenaćka išćekivanja, što je osuđen da doživotno vodi polovićan život bez radosti, u suštoj suprotnosti sa svojom istinskom naravi.

Tada sam još katkad pomišljao da raskinem brak. Ali to nije bilo tako jednostavno. Navikao sam na mir i rad, zazirao od same pomisli na sudove i advokate, na prekidanje svih malih, svakodnevnih navika. Da sam tada naišao na neku novu ljubav, lako bih se odlućio. Ali pokazalo se da sam po prirodi trom, više no što sam mislio. Sa setnom zavišću zaljubljujivao sam se u zgodne mlade devojk, ali to nikada nije bilo istinski duboko i sve više sam uvićdao da nijedna ljubav ne može ovladati mnome kao slikarstvo. Sve moje čežnje da se istutnjim i zaboravim na sebe, svaka želja i svaka potreba bile su usmerene na moj rad i do

la iukuiii luiiKin goama u moj zivot nije usio nijeono novo Ijudsko biće,

ni žena ni prijatelj. Shvatićeš, svako novo prijateljstvo trebalo je da započnem priznavanjem svoje sramote.

Sramote?! ubaci Burkhard tiho sa prizvukom prekora.

Da, sramote! Tako sam to osećao još onda, a od tada se ništa nije izmenilo. Sramota je biti nesrećan. Sramota je ako nikom ne smeš da pokažeš svoj život, ako moraš nešto da prikrivaš i zabašuruješ. Ali dosta o tome! Da ti pričam dalje.

Mračna pogleda je zurio u svoju čašu s vinom, bacio ugašenu cigaretu i produžio.

U međuvremenu, Albert je već imao nekoliko godina. Oboje smo ga mnogo voleli, razgovori i briga oko njega bili su spona među nama. Tek kada je napunio sedam godina, počeo sam da budem ljubomoran i da se borim za njega kao što se sad borim za Pjera! Odjednom sam shvatio da mi je mališan drag, pa sam tokom nekoliko godina u stalnom strahu gledao kako je postepeno bivao sve hladniji prema meni, a sve više prelazio na stranu majke.

U to doba se ozbiljno razboleo i u toj brizi za dete nestalo je za neko vreme sve drugo, tako da smo živeli u slozi kao nikad pre. Iz tog doba potiče Pjer.

Otkako je došao na svet, mali Pjer je imao svu ljubav za koju sam sposoban. Dopustio sam da se Adela opet uda Iji od mene, dopustio da se Albert po svom ozdravljenju sve tešnje veže za moju ženu, da postane njen prisni prijatelj i vremenom moj neprijatelj, tako da sam ga morao udaljiti iz kuće. Odrekao sam se svega, postao sam siromašan i bez ikakvih prohteva, odvikao sam se da praskam i gospodarim u kući, nisam se bunio što sam u sopstvenom domu gost koga tek nevoljno trpe. Za sebe sam hteo da spasem samo malog Pjera i kada su zajednički život sa Albertom i opšte stanje u kući postali nepodnošljivi, ponudio sam Adeli da se razvedemo.

Hteo sam da zadržim Pjera. Mogla je da dobije sve ostalo: da ostane s Albertom, da zadrži Roshalde i da dobije polovinu mojih prihoda, ili i više. Ali ona nije htela. Rado bi bila pristala na razvod s tim da od mene dobija samo najnužnije, ali se nije htela odvojiti od Pjera. To je bila naša poslednja svađa. Još jednom sam pokušao sve, da za sebe spasem delić sreće molio sam i obećavao, povijao se i ponižavao, pretio sam i plakao i naposljetku besneo, ali sve je bilo uzalud. Ona je čak pristala da se Albert odstrani. Odjednom se pokazalo da ta tiha, strpljiva žena nije voljna da popusti ni za dlaku bila je svesna svoje moći i nadmoći. Tada sam je gotovo mrzeo, i to osećanje nije sasvim iščezlo.

Onda sam zvao zidara i dozidao sebi ovaj stančić ovde, otad u njemu stanujem, a sve je onako kako si i sam video.

Burkhard ga je zamišljeno slušao i nijednom ga nije prekinuo, čak ni u trenucima u kojima je to Veragut očekivao, štaviše, i želeo.

Drago mi je reče obazrivo što i sam sve vidiš tako jasno. Otprilike je sve kao što sam i sam zamišljao. Da kažemo još koju reč, kad smo već pri tome! Otkako sam došao, očekivao sam ovaj čas kao i ti. Pretpostavi da imaš neprijatan čir, koji te muči i zbog kojeg se pomalo stidiš. Sad znam da postoji, a tebi je laknulo što ga više ne moraš skrivati. Ali ne smemo se

zadovoljiti time, moramo da vidimo da li ga možemo raseći i izlečiti. Slikar ga pogleda, polako odmahnu glavom i nasmeši se:

Izlečiti? To se ne može izlečiti. Ali ti mirno zaseci! Burkhard klimnu glavom. Svakako je nameravao da to učini, ne želeći da ti trenuci prođu uzalud.

Jedno mi je u tvojoj priči ostalo nejasno reče zamišljeno. Rekao si da se zbog Pjera nisi rastavio od svoje žene. Postavlja se pitanje, da li si mogao da je primoraš da ti prepusti Pjera. Da vas je sud razvodio, svakako bi ti dosudio jedno od dece. Zar nikad nisi pomišljao na to?

Ne, Oto, na to nikad nisam pomišljao. Nikad nisain pomislio da bi neki sudija svojom mudrošću mogao da ispravi to što sam pogrešno uradio i propustio. To mi ne bi bilo od pomoći. Budući da moja sopstvena moć nije bila dovoljna da natera moju ženu da mi prepusti malog. nije mi preostalo ništa drugo nego da čekam za koga će se Pjer jednoga dana opredeliti.

Samo je Pjer u pitanju. Da nije njega, ti bi bez sumnje već odavno bio razveden od svoje žene, pa bi negde u svetu ipak našao sreću, ili bar čist, razuman, slobodan život. Umesto toga, ti si se spleo u krkljancu kompromisa, sačinjenom od žrtava i sredstava za nevolju u kome se čovek kakav si ti neminovno mora ugušiti.

Veragut mu dobaci uznemiren pogled i naglo sruči čašu vina u sebe.

Stalno mi govoriš o gušenju i propadanju! Vidiš i sam da živim i radim, i neka me đavo odnese ako dozvolim da me udese.

Oto se nije obazirao na njegovu razdražljivost. Nastavio je s mirnom upornošću:

Oprosti, ali to nije sasvim tako. Ti si čovek koji raspolaže neobičnom snagom, da nije tako, ne bi ni izdržao tako dugo ovakvo stanje. Kanda i sam osećaš koliko ti je to štete nanelo i koliko si zbog toga ostario, bila bi puka sujeta kad mi ne bi verovao. Više verujem sopstvenim očima negoli tebi, a vidim da ti je veoma loše. Rad te održava, ali to je više omama negoli radost. Polovinu svoje sjajne snage trošiš na lišavanja i sitne svakodnevne otpore. To što iz toga proizilazi u najboljem slučaju svakako nije sreća, nego samo mirenje sa sudbinom. Međutim, stari moj, ja smatram da ti ipak zaslužuješ nešto više.

Mirenje sa sudbinom? Možda. Tako je to i kod drugih. Ko je uistinu srećan?

Srećan je onaj koji živi u nadi! odvrati Burkhard odlučno. Čemu se ti možeš nadati? Čak ni spoljnim uspesima, počastima i novcu, jer od svega imaš više no dovoljno. Coveče. pa ti si zaboravio šta su život i radost!

Zadovoljan si, jer si prestao da se nadaš! Sto se mene tiče,

ja to shvatam ali to je odvratno stanje, Johane, gadan čir, a ko ga ima i neće da ga raseče, taj je kukavica.

Zagrejao se i žustro hodao tamoamo, i dok je naprežući sve svoje snage sledio svoj plan, iz dubine uspomena izroni Veragutov dečački lik, pred očima mu iskrnsu prizor jedne slične rasprave kao ova danas. Digavši pogled, ugledao je lice prijatelja, koji je sedeo skrhan i zurio preda se. Nije bilo više ni traga od dečačkog lika. Namerno ga je nazvao kukavicom, darnuo u njegovu nekada tako preteranu osetljivost, a on se nije branio.

Samo je, ogorčen sopstvenom slabošću, uzviknuo:

Nastavi! Ne moraš me štedeti. Video si u kakvom kavezu živim, bez brige možeš štapom raspaliti po njemu i tako predočiti moju sramotu. Izvoli, nastavi! Ja se ne branim, čak se neću ni naljutiti.

Oto zastade pred njim. Silno ga je žalio, ali se savladao i oštrim tonom rekao:

Naprotiv, trebalo bi da se naljutiš. Trebalo bi da me izbaciš i da mi otkážeš prijateljstvo, ili pak da priznaš da sam u pravu.

Slikar se diže, ali mlohavo i bez trunke živahnosti.

U pravu si, ako ti je do toga stalo izusti umorno.

Prezenio si me, nisam više mlad i ne vređam se lako. Osim toga, nemam ni toliko prijatelja da bih mogao da se razbacujem njima. Imam samo tebe. Sedi ovde do mene i ispij još jednu čašu dobrog vina. U Indiji nemaš takvog vina, a možda tamo ne nalaziš ni brojne prijatelje koji bi dopustili da se prema njima ponašaš tako bandoglavo.

Burkhard ga ovlaš lupi po ramenu i reče gotovo ljutito:

Mladiću, nećemo valjda upadati u sentimentalnost najmanje sada! Reci mi šta mi zameraš, pa ćemo nastaviti.

Nemam šta da ti zameram! Ti si. Oto, van svake sumnje besprekoran. Bezmalobrodno dvadeset godina gledaš kako tonem, sa prijateljskim osećanjem i možda sa žaljenjem gledaš kako postepeno nestajem u močvari, a nikada mi ništa nisi rekao i nikad me nisi ponizio nudivši mi svoju pomoć. Godinama si gledao kako svakoga dana nosim sobom cijenkalijsku, pa si pun plemenitog zadovoljstva primećivao da ga nikad nisam progutao, a naposljetku i bacio. A sada, kada sam se tako duboko zaglibio u blato i više se ne mogu iz njega izvući, eto tebe zameraš i opominješ. Zacrvenelim, užagrenim očima zurio je izgubljeno preda se, a Oto, koji je hteo sebi da nalije još čašu vina, tek tad primeti da je Veragut za kratko vreme sam ispraznio bocu. Slikar je pratio njegov pogled i jetko se nasmejao.

Oh, izvini viknu plahovito. Malko sam pripit, nemoj zaboraviti da mi i to uračunaš u grehe. Jednom u nekoliko meseci mi se događa da se malo napijem. kao podsticaj, shvataš li?

Spustio je obe ruke na prijateljeva ramena i odjednom zanemoćalim, tankim glasom počeo da se jada:

Cuj, stari, moglo se bez cijankalija i vina, svega toga nije trebalo da mi je neko hteo pomoći makar malo! Zašto si dozvolio da stignem dotle, da sad kao prosjak moljakam za malo obzira i ljubavi? Adela me nije podnosila, Albert se otuđio od mene, Pjer će me takođe jednom napustiti. a ti si stajao po strani i gledao. Zar ništa nisi mogao da učiniš? Zar nikako nisi mogao da mi pomogneš?

Glas ga izdade i on ponovo klonu na stolicu. Burkhard je bio samrtnički bled. Sve je bilo mnogo gore no što je mislio! Nekoliko čaša vina nateralo je tog ponositog, neumoljivog čoveka da bespomoćno prizna prikrivenu sramotu i jad! Stao je kraj Veraguta i govorio mu tiho na uvo, kao detetu koje treba tešiti.

Pomoći ću ti, Johane, veruj mi, pomoći ću ti. Baš sam bio magarac, bio sam

slep i glup! Znaj, sve će biti dobro, budi siguran!

Sećao se pojedinih retkih prilika iz doba mladosti u kojima je njegov prijatelj u stanjima velike nervoze gubio vlast nad sobom. Neobično jasno iskrsnu mu pred očima sličan događaj, duboko zapretan u njegovom sećanju. Johan se tada družio sa lepuškastom studentkinjom slikarstva, Oto je jednom s omalovažavanjem govorio o njoj i

Veragut mu je na najosorniji način otkazao prijateljstvo. Slikar bi se još tada neprivredno ražestio i posle manje količine vina, još tada bi mu se zacrvenele oči i glas ga izdao. Prijatelja je neobično potreslo što je na tako čudan način doživeo povratak jedne zaboravljene zgrade iz prividno nepomućene prošlosti i, kao i tada, opet ga uplaši iznenadno otkriveni ponor unutrašnje osame i duševnog samomučenja u Veragutovom životu. Bez sumnje je u tome bila tajna koju bi Johan tu i tamo nagoveštavao, a koju je naslućivao skrivenu u duši svakog velikog umetnika. Otud u tom čoveku i zastrašujuće nezajazljiv poriv da stvara, da u svakom času čulima uvek nanovo otkriva i savladava svet. Najzad, otud i ta čudna tuga kojom velika umetnička dela često ispunjavaju onoga ko ih posmatra.

Cinilo se da Oto do ovog časa nikad nije sasvim razumeo svog prijatelja. Sada mu se pružao pogled u dubinu mračnog bunara iz kojeg je Johanova duša crpla snagu i patnju. U isti mah je nalazio jaku i radosnu utehu u činjenici, da je paćenik njemu, starom prijatelju, otvorio dušu, da je on taj koga optužuje i od koga traži pomoć.

Veragut kao da više nije znao šta je rekao. Stišao se, smiren kao dete koje se istutnjalo, i naposletku razgovetno rekao:

Ovog puta nemaš sreće sa mnom. Sve je to zato što u poslednje vreme nisam radio svakodnevno. Živci su mi uzdrmani. Ne podnosim lepe dane.

Kada Burkhard htede da ga spreči da otvori drugu bocu, on izjavi:

Sad i onako ne bih mogao da spavam. Bog zna zašto sam tako nervozan! Daj da još malo pijančimo, nekad nisi zastupao tako kruta načela. Oh, misliš zbog kojih živaca? Dovešću ih ja opet u red, imam dovoljno iskustva u tome. Ubuduće ću prionuti svakog jutra u šest na rad, a svako veče jahaću po jedan sat.

Tako se prijatelji do ponoći nisu rastali. Johan je časkajući oživljavao uspomene iz davnih dana. Oto ga je slušao i, gotovo protiv svoje volje, sa zadovoljstvom gledao kako do malopre razjapljene mračne ponore prekriva glatka površina vedrih boja.

Suiradan se Burkhard pri susretu sa slikarem osećao pomalo nelagodno. Očekivao je da će prijatelja zateći izmenjenog, da će umesto sinoćnje uzburkanosti naići kod njega na podsmešljivo hladno držanje i odbojnu postidečnost. Umesto toga, Johan mu priđe smiren i ozbiljan.

Sutra, dakle, odlaziš reče prijazno. Dobro je tako i hvala ti na svemu. Uostalom, nisam zaboravio ništa od onog što je sinoć bilo, o tome ćemo još razgovarati.

Oto to prihvati pomalo sumnjičavo.

Možemo, što se mene tiče, ali ne bih hteo da se ponovo bez potrebe uzbuđuješ. Možda smo sinoć uskovitlali isuviše toga. Zašto li smo čekali s

tim do poslednjeg časa!

Doručkovali su u ateljeu.

Dobro je što je tako reče Johan odlučno. Veoma dobro. Proveo sam besanu noć, o svemu sam ponovo razmišljao. Ti si mnogo toga uzburkao u meni, možda i više no što sam mogao podneti. Imaj na umu da godinama nisam imao nikoga s kime bih mogao da razgovaram. Ali sada valja sve to raščistiti i preživeti, u protivnom ću zaista ispasti kukavica, kako si me sinoć nazvao.

Zar te je to zbolelo? Ne Ijuti se!

Nipošto, mislim da si bezmalo u pravu. Hteo bih danas da provedem s tobom lep i radostan dan, odvešćemo se popodne da ti pokažem jedan lep predeo. Ali pre toga da raščistimo još ponešto. Sinoć se sve tako iznenada sručilo na mene aa sam izguoio pnseonost. au saaa sam razmislio o svemu. Mislim da shvatam šta si sinoć hteo da mi kažeš.

Govorio je tako smireno i prijateljski da se Burkhard više nije dvoumio.

Sve je u redu ako si me shvatio, u tom slučaju ne moramo počinjati otpočetka. Ispričao si mi kako je došlo do svega toga i kako stvari sada stoje. Prema tome, ti svoj brak, svoje domaćinstvo i dosadašnje stanje održavaš samo zato jer ne želiš da se rastaneš od Pjera. Je li tako?

Tačno.

Lepo, a kako zamišljaš ono dalje? Čini mi se da si sinoć nagovestio da se plašiš da ćeš vremenom izgubiti i Pjera. Da li je tako?

Veragut uzdahnu bolno i obori glavu ali je ipak produžio istitn tonom:

Možda je tako. U tome i jeste nevolja. Da li bi po tvom mišljenju trebalo da se odrekнем dečaka?

Naravno! Predstoji ti niz godina borbe sa tvojom ženom, teško da će ti ga ona prepustiti.

Mogućno. Ali, Oto, on je poslednje što imam! Nalazim se među samim ruševinama i kad bih danas umro, osim tebe, moja smrt bi u najboljem slučaju uzбудila samo neka novinska piskarala. Siromah sam, ali imam to dete, još uvek imam tog dragog momčića za koga mogu da živim i da ga volim, zbog koga patim i zahvaljujući njemu u lepim časovima zaboravljam na sebe. Pokušaj da zamisliš kako je to! Zar da se toga odrekнем?!

Nije lako, Johane. Prokleta je to stvar. Ali ja ne znam drugog puta. Vidi, ti si zaboravio kako je napolju u svetu, zagriženo si se ukopao u svoj rad i taj svoj nesrećan brak. Učini taj korak, odbaci jednom sve i odmah ćeš videti da te svet još uvek čeka sa stotinama lepih stvari. Odavno živiš sa mrtvacima, izgubivši vezu sa životom. Vezan si za Pjera, on je zaista drag momčić ali to nije odlučujuće. Budi malo okrutan i razmisli da li si dečaku odista potreban?

Da li sam mu potreban. ?

osećanja. to su sve stvari koje su detetu mnogo manje potrebne no što mi stariji mislimo. S druge strane, mališan odrasta u kući u kojoj otac i majka jedva znaju jedno za drugo, štaviše, još su zbog njega i Ijubomorni! On se ne vaspitava imajući pred sobom kao uzor srećan i zdrav dom, ponaša se kao starmali i jednog dana će postati osobenjak. Naposletku oprosti, što ti to kažem moraće jednog dana da bira između tebe i svoje majke. Zar to ne

uviđaš?

Možda si u pravu. Stavije, sigurno si u pravu. Ali tu kod mene prestaje razmišljanje. Stalo mi je do tog deteta, grčevito se držim te Ijubavi jer već odavno ne znam za drugu toplinu i drugu svetlost. Možda će me kroz nekoliko godina ostaviti na cedilu, možda će me razočarati, možda će me jednoga dana mrzeti kao što me mrzi Albert, koji me je jednom, kao četrnaestogodišnjak, gađao džepnim nožićem. Ali ipak mi ostaje još nekoliko godina kada mogu da budem s njim, u kojima mi je dopušteno da ga volim, da njegove male ruke uzmem u svoje i slušam njegov glasić sličan ptičjem cvrkutu. Reci, moram li se toga odreći? Moram li?

Burkhard tužno slegnu ramenima i nabra čelo.

Moraš, Johane reče zatim tiho. Mislim da moraš. Ne mora to da bude danas, ali uskoro. Moraš da odbaciš sve što imaš, u suprotnom nikad više nećeš moći posmatrati svet vedra i slobodna pogleda. Postupi kako hoćeš, a ukoliko nisi u stanju da napraviš taj korak, ostani tu i nastavi da živiš ovim životom.. ja ću i tada biti uz tebe, ti to znaš. Ali bilo bi mi žao.

Posavetuj me! Pred sobom vidim samo mrak.

Daću ti savet. Sada je mesec juli, na jesen se opet vraćam u Indiju. Prethodno ću još jednom doći do tebe, nadam se da ćeš tada već imati spremne kofere i krenuti sa mnom na put. Ako se do tog vremena budeš odlučio i prihvatio moj predlog, utoliko bolje! Ali ako se ne budeš mogao odlučiti, pođi sa mnom i promeni vazduh za godinu dana, ili makar za pola godine. Kod mene ćeš moći da

u neku MaiajKu ima m vrio lepin u svaKum smi aju, neko vreme ćeš biti daleko odavde i moći ćeš da vidiš nije li tako bolje živeti. Sta misliš o tome?

Sklopljenih očiju, slikar je odmahivao krupnom, razbarušenom glavom, lice mu je bilo blede, stisnutih usana.

Hvala! uzviknu sa poluosmehom. Hvala, to je lepo od tebe. Na jesen ću ti reći da li ću poći s tobom. Molim te, ostavi mi fotografije.

Mogu da ti ih ostavim. Ali, zar se u vezi s tim putem ne bi mogao odlučiti već danas, ili sutra? Bilo bi bolje za tebe.

Veragut se diže i pođe vratima.

To ne mogu. Ko zna šta će se dogoditi u međuvremenu! Godinama nikad nisam bio duže od tričetiri nedeIje bez Pjera. Mislim da ću poći s tobom na put, ali ne bih sad hteo da kažem nešto zbog čega bih se posle kajao.

Neka bude tako! Obaveštavaću te za to vreme gde me možeš naći. Ako mi jednoga dana u tri reči telegrafski saopštiš da polaziš sa mnom, što se tiče putovanja nećeš morati da mrdneš ni malim prstom. To je onda moja briga. Ponećeš odavde samo rublje i slikarski pribor, i to u izobilju, sve ostalo ću sam otpremiti u Đenovu.

Veragut ga ćutke zagrla.

Pomogao si mi, Oto, nikad ti to neću zaboraviti. A sada ću dati nalog da dođu kola, danas nas ne očekuju za ručak u zamku. A sada više ništa nećemo raditi, osim što ćemo zajedno da proslavimo jedan lep dan, kao nekad za vreme letnjeg raspusta! Provozaćemo se ovim krajem, videti nekoliko lepih

sela, ispružićemo se u šumi, ješćemo pastrmke i piti dobro domaće vino iz čaša od debelog stakla. Kako je predivno vreme danas!

Takvo je već desetak dana nasmeja se Burkhard, a i Veragut se smeja.

Oh, a meni se čini da sunce već odavno nije tako sijalo!

Nakon Burkhardovog odlaska slikara obuže čudno osećanje samoće. Ona ista samoća u kojoj je godinama živeo i prema kojoj je po dugoj navici bio gotovo neosetljiv i ravnodušan, spopala ga je sad kao nepoznati i posve novi neprijatelj, obrvala ga je i gušila sa svih strana. Istovremeno je osećao da je više no ikad odsečen od svoje porodice, čak i od Pjera. Nije, doduše, bio svestan da je zapravo sve poteklo otud što je prvi put otvoreno govorio o prilikama u kojima živi.

Bilo je časova u kojima je iskusio čak i zlosrećno, ponižavajuće osećanje dosade. Veragut je do sada vodio neprirodni, ali dosledni život čoveka koji se dobrovoljno zazidao, koga život više ne zanima, a čije se bitisanje pre sastojalo od podnošenja negoli od doživljavanja života. Prijateljeva poseta izbušila je rupe na isposničkoj ćeliji, a kroz stotine pukotina pred usamljenikom zablistao je i odzvanjao, zamirisao i puštao pipke život, razbijena je duga opčinjenost i u tom buđenju je svaki zov spolja za njega bio prejak i donekle bolan.

Besomučno se bacio na posao i gotovo istovremeno je započeo dve velike kompozicije. Dan mu je počinjao kupanjem u hladnoj vodi pri izlasku sunca, zatim bi radio bez predaha do podne, nakon kraćeg odmora osvežio bi se kafom i cigarom, a noću se katkad budio sa lupanjem srca i glavoboljom. Ali koliko god je sebe primoravao i silom zapinjao, u njegovoj svesti je, pokriveno tankim velom, uvek bilo živo prisutno saznanje da su jedna vrata otvorena, da ti ga jeaan orzi Koras u svaico aooa oaveo u slobodu. Nije razmišljao o tome, uspavljujući svoje misli u neprekidnim naporima. Ziveo je ispunjen osećanjem da svakog trenutka može da ode, da su vrata otvorena, da se okovi mogu razbiti ali samo po cenu neumitne odluke i preteške žrtve stoga ne treba razmišljati o tome, nipošto ne razmišljati! Odluka koju je Burkhard očekivao od njega, za koju se po svojoj prirodi potajno možda već i opredelio, zarila mu se u dušu kao metak u telo ranjenika u pitanju je bilo jedino da li će ga gnoj izbaciti, ili će se tu učauriti i urasti u meso.

Rana se gnojila i bolela, ali još ne dovoljno: bol zbog žrtve koja se od njega tražila bio je isuviše oštar. I tako ništa nije preduzimao, pustio je da ga skrivena rana peče, a u potaji ga je nagrivala očajnička radoznalost kako će se sve to završiti.

U svoj toj nevolji naslikao je veliku figurativnu sliku, koju je odavno bio zamislio i koja ga je odjednom žestoko mamila. Sama zamisao bila je stara nekoliko godina i nekad mu je pričinjavala zadovoljstvo, ali zatim mu se sve više činila praznom i alegoričnom, i najzad mu je sasvim dodijala. Sada mu je, međutim, slika jasno lebdela pred očima, pristupio je radu na njoj samo zbog svežine svoje vizije, ne videći u njoj više alegoriju.

Bile su to tri figure u prirodnoj veličini: muškarac i žena, svako od njih učaureno u sebe i jedno drugom tuđi, a među njima se igralo dete, spokojno i radosno, ne sluteći da se nad njim nadvio oblak. Prisustvo ličnog je bilo

jasno ali niti je lik muškarca ličio na slikara, niti lik žene na njegovu ženu, samo je dete očigledno bilo Pjer, ali prikazan nekoliko godina mlađi. Dete je naslikao sa svim dražima i finoćom svojih najboljih portreta, figure su sa strane sedele u krutoj simetriji, kao stroge paćeničke slike usamljenosti, čovek sa glavom spuštenu na ruku utonuo u teške misli, nasuprot tome žena izgubljena u patnji i potpunoj otupelosti.

Sluga Robert nije preživljavao prijatne dane. Gospodin Veragut je postao neobično nervozan. Za vreme rada nije trpeo u susednoj sobi ni najmanji šum. naua, kajiči jt uiiicia u vciaguLu. itan.un

Burkhardove posete gorela je kao vatra u njegovim grudima, rasplamsavala se sve više uprkos pokušajima da je uguši i noću bi obojila njegove snove primamljivom, uzbudljivom svetlošću. On nikako nije hteo da se povede za njom, nije hteo ništa osim da radi i da u snu bude spokojan. Ali nije nalazio spokojstvo, osećao je da se topi led njegovog zlehudog bitisanja i da su mu uzdrmani osnovni temelji egzistencije, u snu je svoj atelje video zaključan i ispražnjen, video da njegova žena odlazi od njega, ali je Pjera vodila sobom i dečak je pružao tanke ručice za njim. Večerom bi katkad dugi niz časova sedeo sam u svom neudobnom dnevnom sobičku, utonuo u posmatranje fotografija iz Indije, da bi ih naposletku gurnuo od sebe i sklopio zamorene oči.

Dve sile vodile su u njemu tešku borbu, ali nada je bila jača. Uvek je nanovo oživljavao u sebi razgovore sa Otom, potisnute želje i potrebe izranjale su sve žešće iz dubine duše, gde su tako dugo bile zarobljene i zaleđene. Tom silnom nadiranju i prolećnom otapanju nije mogla da odoli stara nezdrava zabluda da je star čovek i da mu ostaje samo još da podnosi život. Kao da je bila prekinuta duboka hipnoza u koju je zapao, uveren da se mora miriti sa sudbinom, a kroz pukotine su prodirale nesvesne nagonske sile jednog dugo obuzdavanog i izneverenog života. Sto su jasnije odjekivali ti glasovi, utoliko se plašljivije trzala slikareva svest u bolnom strahu od poslednjeg buđenja. Često je grčevito zatvarao zaslepljene oči i svakom česticom grozničavo se opirao donošenju neophodne žrtve.

Johan Veragut se retko pojavljivao preko u zamku, gotovo su mu sve obroke donosili u atelje, a večeri je često provodio u gradu. Kad bi se sreo sa svojom ženom ili s Albertom, bio bi ćutljiv i blag, kao da je zaboravio svako neprijateljstvo.

Cinilo se da slabo vodi računa o Pjeru. Ranije bi bar jednom dnevno domamio mališana i zadržao ga kraj sebe, ili bi se našao s njim u vrtu, Sada su katkad prolazili dani a da nije video dete, niti ga je tražio. Ako bi dečak slučaj

gledao mu se u oči tužno i rasejano i opet produžio svojim

Jednom je Veragut popodne navratio u lug kestenova, vreme je bilo mlako i vetrovito, topla kišica sipila je sićušnim kapima. Kroz otvorene prozore zamka dopirali su zvuci muzike. Slikar je zastao i oslušnuo. Bila je to za njega nepoznata kompozicija. Odzvanjala je čisto i ozbiljno nekom strogom, pravilno građenom i odmerenom lepotom, a Veragut je slušao zamišljen i sa zadovoljstvom. Cudno, zapravo je to bila muzika za stare, zvučala je tako

umereno i muški, u njoj nije bilo ni traga od dionizijske opijenosti koju je nekad u mladosti iznad svega voleo u muzici.

Tiho je ušao u kuću, popeo se stepenicama i nenajavljeno i nečujno se pojavio u sobi za muziku, u kojoj je samo gospođa Adela primetila njegov dolazak. Albert je svirao, a njegova majka je slušala stojeći kraj klavira. Veragut je seo na najbližu stolicu i slušao oborene glave. Tu i tamo digao bi pogled i zadržao ga na svojoj ženi. Ona je ovde bila kod kuće i u tim sobama je provodila tihe godine pune razočaranja, kao i on tamo preko u radionici kraj jezera, ali ona je imala Alberta, pratila ga i rasla s njim, a sad je sin bio njen gost i prijatelj i kod nje je imao svoj dom. Gospođa Adela je zašla u godine, naučila je da bude smirena i da se zadovoljava sa malim, njen pogled je postao strog a usta pomalo suva ali ona nije bila iščupana iz korena, sigurno se kretala u sopstvenoj atmosferi u kojoj su rasli i njeni sinovi. Nije znala za zanos i nagonu nežnost, nedostajalo joj je gotovo sve što je njen muž nekad u njoj tražio i čemu se od nje nadao, ali je bila oličenje žene koja pruža dom, njeno lice, njeno biće i njene prostorije odisale su osobenošću i karakterom, to je bilo tlo na kojem su deca mogla da rastu i napreduju.

Veragut zadovoljno klimnu glavom. Tu niko ništa neće izgubiti kad on nestane. U ovoj kući se moglo bez njega. On će uvek nanovo i svuda u svetu moći da izgradi sebi atelje, da se okružuje pregalaštvom i radnim žarom, ali no, i dobro je što je tako.

Tog trenutka Albert je prestao da svira. Osetio je, ili po pogledu svoje majke video da je neko ušao u sohu. Osvrnuvši se, dobacio je ocu začuđen i podozriv pogled.

Dobar dan reče Veragut.

Dobar dan odgovori sin zbunjeno i počeo da prebira po ormanu sa notama. Svirali ste? upita otac ljubazno.

Albert slegnu ramenima kao da je hteo da kaže: zar nisi čuo? Lice mu obli rumenilo, pa ga sakri među policama ormana.

Bilo je lepo produži otac, nasmešivši se. Do dna duše je osetio koliko njegova poseta smeta, i sa malim prizvukom pakosti reče:

Molim te, odsviraj još nešto! Šta ti je volja. Odlično si napredovao.

Ne svira mi se više odvrati Albert.

Ipak bi mogao. Ja te molim. Gospođa Veragut pogleda muža.

Hajde, Alberte, sedi! reče i stavi note na stalak klavira. Pri tom je rukavom okrznula srebrnu korpicu za cveće punu ruža koja je stajala na klavru, i čitav niz blelih cvetnih latica se rasu po sjajnom, crnom drvetu. Mladić sede na klavirsku stolicu i počeo da svira. Bio je smeten i ljut, svirao je kao da otaljava dosadni zadatak, na brzinu i bez ikakvog osećanja. Otac je neko vreme pažljivo slušao, zatim utonu u misli i naposljetku se iznenada diže i nečujno napusti sobu pre no što je Albert završio sviranje. U odlasku ču kako mladić besno udara po dirkama i naglo prekida da svira.

Ništa im neće nedostajati kada odem pomisli slikar silazeći niza stepenice. Bože moj, kako smo se udaljili jedni od drugih, a nekad smo ipak

bili neka vrsta porodice!

U hodniku mu Pjer dotrča u susret, ozaren i veoma uzbuđen.

Jfcj, tata poviKa oez aana oas dooro što si tu! Zamisli, imam miša, malog živog miša! Pogledaj, evo mi ga u ruci. vidiš li mu oči? Ulovila ga je žuta mačka, igrala se s njim i tako ga je mučila, puštala ga da malo potrči i opet ga hvatala. Ja sam onda munjevitom brzinom pružio ruku i uhvatio miša ispred njenog nosa! Sta ćemo sad s njim?

Gledao je oca pogledom užagrenim od radosti, naježivši se u isti mah kad je miš u njegovoj maloj stisnutoj šaci počeo da rovari i uplašeno cijuče.

Pustićemo ga na slobodu u vrtu reče otac. Pođi sa mnom!

Tražio je da mu se donese kišobran i povede dečaka sobom. Nebo se razvedrilo i samo je pomalo kišilo, pa su se vlažna, glatka stabla bukava presijavala kao da su od tamnog livenog gvožđa.

Zaustavili su se među gusto isprepletenim korenjem jedne grupe drveća. Pjer je čučnuo i lagano otvarao šaku. Lice mu se zarumenelo, a svetle sivkaste oči blistale od silnog uzbuđenja. Namah, kao da mu je iščekivanje postalo nepodnošljivo, širom je rastvorio šaku. Miš majušno mladunče nasumce grunu iz svog zatvora, zaustavi se koji metar dalje pred nekom debelom žilom i više se ne maknu s mesta. Jasno se videlo kako mu slabine podrhtavaju od uzbuđenog disanja, dok je sitnim, sjajnim, crnim očima uplašeno zverao oko sebe.

Pjer radosno kliknu i pljesnu rukama. Miš se prestraši i gotovo volšebno nestade. Otac blago pomilova dečaka, zabacivši mu gustu kosu sa čela.

Hoćeš li da pođeš sa mnom, Pjer?

Mališan stavi desnu ruku u levu očevu i krenu s njim.

Mišić je sada već kod kuće kod mame i tate, i sve će im ispričati.

Produžio je da čavrlja živahno, a slikar čvrsto obuhvati prstima malu, toplu ruku i na svaku reč i kliktaj deteta srce mu zadrhta. Ponovo je osećao svu svoju zavisnost i okove Ijubavi.

Oh ne, nikad u životu neće osećati toliku Ijubav kao prema ovom dečaku. Nikad neće doživeti trenutke tako tople i usrdne nežnosti, pune razigranog samozaborava i silne, setne slasti kao sada uz Pjera, uz tu poslednju lepu sliku i priliku sopstvene mladosti. Ljupkost i svežina tog malog, samosvesnog bića bili su kako mu se činilo poslednji radosni, čisti zvuci u Veragutovom životu kao poslednji rascvetani ružin grm u poznu jesen. Za nj su vezani sva toplota i sunce, leto i vedrina crta, a kada ga ogole bura ili inje, sa njim nestaje sva draž i svaki tračak sjaja i radosti.

Zašto zapravo ne voliš Alberta? upita Pjer iznebuha.

Veragut čvršće stisnu detinju ruku.

Volim ja njega. Ali on više voli majku negoli mene. Sta se tu može!

Čini mi se, tata, da on tebe uopšte ne voli. Treba da znaš da on ni mene više ne voli kao pre. Po ceo dan svira na klaviru, ili sedi sam u svojoj sobi. Prvog dana po njegovom dolasku pričao sam mu o vrtu koji sam sam posadio, a on je onda sa nekakvim naročitim izrazom lica rekao: Sutra ćemo pogledati tvoj vrt. Ali ga posle toga više nijednom nije pomenuo. On nije dobar drug, i već mu pomalo izbijaju brci. Neprestano je kod majke, ja

gotovo uopšte ne mogu da budem s njom nasamo.

Ne zaboravi, sine, da on ostaje Svega nekoliko nedelja. Kad god ne zatekneš mamu samu, uvek možeš doći k meni. Hoćeš li?

To nije isto, tata. Nekad volim da dođem k tebi, a ponekad radije kod mame. Zatim, ti uvek tako užasno mnogo radiš.

Na to se, dušo, uopšte nemoj obazirati. Kad god ti se prohte, slobodno dođi. čuješ li, kad god hoćeš, pa i kad radim u ateljeu.

Dečak mu ne odgovori. Pogledavši u oca malko uzdahnu, bilo je očigledno da nije zadovoljan.

Nalaziš li da to nije u redu? upita Veragut, uplašivši se izraza na dečjem licu koje je pre nekoliko

trenutaka blistalo od bučne dečačke razdraganosti, dok je sad delovalo odbojno i prestaro. On ponovi pitanje.

Reci mi slobodno, Pjer! Jesi li nezadovoljan mnome?

Nisam, tata. Ali ne volim da ti dođem kad slikaš. Ranije sam ponekad dolazio.

I šta ti se tad nije dopalo?

Znaš, tata, kad navratim u atelje, ti me uvek pogledaš po kosi a ništa ne kažeš, ponekad su ti oči nekako drugačije, koji put ti je ljutit pogled.

Kad nešto kažem, po očima ti vidim da me ne slušaš, odgovaraš samo sa dada i uopšte ne obraćaš pažnju. Kad dođem k tebi i nešto hoću da ti kažem, onda bih hteo da me slušaš.

Uprkos tome, dušo, dođi opet. Shvati, kad sam u mislima zaokupljen onim što radim i moram duboko da razmislim kako bih to najbolje uradio, onda se katkad ne mogu osloboditi odmah tih misli i slušati šta mi govoriš. Ali pokušaću kada opet budeš dolazio.

Da, shvatam. Cesto i ja razmišljam o nečem i ako me tad neko zove, ja treba da poslušam i to je odvratno. Neki put po ceo dan volim da sam miran i da razmišljam, a baš onda treba da se igram i da učim, ili da uradim bilo šta, pa se onda istinski naljutim.

Pjer je gledao preda se, zanet nastojanjem da izrazi ono što misli. A to nije bilo lako, obično ga nisu pravilno razumeli.

Ušli su u Veragutovu dnevnu sobu. Slikar je seo i držao malog među kolenima.

Znam šta hoćeš da kažeš, Pjer reče smirujući ga. Hoćeš li sada da gledaš slike, ili bi voleo da crtaš? Pomislio sam da bi možda nacrtao ovu zgodu sa mišem.

Oh, hoću. Ali za to mi je potreban lep, veliki list papira.

Iz fioke stola otac uze list papira za crtanje, zaoštri olovku i primaknu dečaku stolicu. Klečeći na stolici, Pjer počeo da crta miša i mačku. Da ga ne ometa, Veragut je seo iza njega i posmatrao tanki preplanuli vrat, gipka leđa i

samovoljnu glavu deteta koje se sasvim udubilo u rad. proučavajući svoje pokrete nestrpljivim trzajem usana. Svaki potez, svaki napredak i neuspeh jasno su se odražavali na pokretljivim ustima, u trzaju obrva i na nabranom čelu.

Oh, ne valja! viknu Pjer poslé izvesnog vremena i uspravi se podupirući se rukama, da bi kritički, stisnutih očiju posmatrao svoj crtež.

Nikako mi nije ispalo! požalio se Ijutito. Kako se pravi mačka, tata? Moja izgleda kao pas.

Otac uze papir u ruke i pažljivo osmotri detinji crtež.

Moraćemo ponešto da brišemo reče mirno. Glava je isuviše velika i nije dovoljno okrugla, a i noge su preduge. Cekaj, sredićemo mi to.

Gumicom je pažljivo prelazio preko Pjerovog crteža, zatim uze novi list papira i nacрта na njemu mačku.

Vidiš, tako treba da izgleda. Pogledaj to malo, a onda ponovo nacrtaj mačku.

Ali Pjerovo strpljenje se iscrplo, vratio je olovku i tata je pored mačke morao da crta još i jedno mače, miša i zatim kako Pjer nailazi i kako ga oslobađa, a naposletku još i kola i konje sa kočijašem.

Odjednom mališanu i to dosadi. Protrčao je nekoliko puta kroz sobu pevajući, bacio pogled kroz prozor da vidi pada li još kiša, i skakućući otišao do vrata i nestao. Pod prozorima je odzvanjalo njegovo tanko detinje pevanje, a onda sve utihnu. Veragut osta sam sa listom u ruci na kome je bila nacrtana mačka.

OSMO POGLAVLJE

Veragut je stajao pred svojom velikom slikom sa tri figure i slikao odeću žene, tanku plavozelenu haljinu, u čijem je izrezu izgubljeno i tužno blistao mali zlatni ukras i jedini na tom liku upijao svetlost za koju nije bilo mesta na licu u senci i koja je otuđena i setna klizila niz hladnu, plavu tkaninu. Bila je to ona ista svetlost koja je u neposrednoj blizini veselo i usrdno treperila u svetloj, otvorenoj kosi Ijupkog deteta.

Tog trenutka neko zakuca na vrata i slikar se Ijutit i razdražen odmaknu jedan korak od platna. Kad se posle kraćeg vremena opet začu kucanje, on žustrim koracima priđe vratima i malko ih odškrinu.

Pred vratima je stajao Albert, koji za sve vreme raspusta nijednom nije kročio u kuću s ateljeom. U ruci je držao slamnati šešir i snebivajući se gledao u očevo nervozno lice.

Ovaj ga pozva da uđe.

Dobar dan, Alberte. Svakako dolaziš da vidiš moje slike. Nema ih ovde mnogo.

Oh, ne bih želeo da. smetam. Hteo sam samo na brzinu da upitam.

Ali Veragut je već bio zatvorio vrata i prošao pored slikarskih nogara do sivo obojenog postolja od letava, na kome su stajale njegove slike. Izvukao je sliku sa ribama.

Albert je zbunjeno stao kraj oca i obojica se zagledaše u platno sa srebrnkastim prelivima.

Zanima li te uopšte slikarstvo? upita Veragut kao uzgred. Ili ti samo muzika pričinjava zadovoljstvo?

Oh, veoma volim slike, a ova je divna.

Sviđa ti se? To mi je drago. Daću da se napravi fotografija za tebe. No, a kako se osećaš ponovo u Roshaldeu?

. Hvala, tata, veoma prijatno. Ali zaista ne bih hteo da smetam, došao sam samo zbog jedne sitnice.

Slikar ga nije slušao. Rasejano se zagledao u sinovljevo lice, onim laganim, pomalo napregnutim pogledom kojim je za vreme rada uvek sve gledao.

Sta vi mladi ljudi danas zapravo mislite o umetnosti? Naime, hteo bih da znam važi li još kod vas Niče, ili da li se još čita Tejn taj Tejn je bio pametan, ali dosadan ili imate li nekih novih ideja?

Tejna još ne poznajem. O tome si ti sigurno razmišljao mnogo više od mene.

Jesam ranije, tada su mi bili strašno važni umetnost i kultura, apolinijsko i dionizijsko i sve to. Danas sam, međutim, srećan ako napravim dobru sliku, a tu nema problema, bar ne filozofskih. I kada bih morao da odgovorim na pitanje, zbog čega sam zapravo umetnik i zašto premazujem sva ta platna, rekao bih: zato što nemam rep da njime mašem.

Albert začuđeno pogleda oca koji već odavno nije vodio takav razgovor s njim.

Kako to misliš, da nemaš rep?

Sasvim prosto. Psi, mačke i druge darovite životinje imaju rep i taj njihov gipki rep ima svoj osobeni i čudesno savršen jezik arabeske, kojim izražavaju ne samo sve što misle, osećaju i trpe, već i svako raspoloženje i titraj svoga bića, svaku najtananiju ustalasanost životnog osećanja. Mi to nemamo, a kako je onim živahnijim među nama ipak potrebno nešto slično, to stvaramo sebi slikarske četkice, i klavire, i violine.

Najednom prekide svoje reči, kao da ga razgovor odjednom više ne zanima, ili kao da je tek sad primetio da

on, doduše, govori, ali kod Alberta ne nailazi na pravi odjek.

E, pa hvala ti na poseti reče iznebuha.

Stao je opet naspram rada, uzeo paletu i tražio pogledom tačku na kojoj je četkicom povukao poslednji potez.

Izvini, tata, hteo bih te nešto pitati.

Veragut se osvrnu, a po njegovom pogledu se videlo da mu je tog trenutka savršeno strano i daleko sve što nije imalo veze sa njegovim radom.

Da?

Hteo bih da povedem Pjera na izlet kolima. Mama je dozvolila, ali je rekla da pitam i tebe.

A kuda biste se izvezli?

Na nekoliko časova po okolini, možda u Pegolchajm.

j Tako. a ko će terati konje? Naravno ja, tata.

Sto se mene tiče, povedi Pjera! Ali jednopregom, sa doratom. I neka mu ne daju previše zobi.

Oh, ja bih se radije vozio dvopregom!

ao mi je. Sam se možeš voziti kako hoćeš, ali kad je mali s tobom, samo sa doratom.

Albert se povukao prilično razočaran. U neko drugo vreme on bi se inatio ili nastavio da moljaka, ali je video da je slikar sav utonuo u svoj rad, a tu u ateljeu, u atmosferi njegovih slika otac mu je pored sve njegove

unutrašnje odbojnosti toliko imponovao da se pred njim, iako inače nije priznavao njegov autoritet, osećao dečački jadan i nejak.

Slikar se ubrzo sav predao radu, prekid i spoljni svet bili su zaboravljeni.

Veoma usredsređenim pogledom upoređivao je sliku na platnu sa onom koja je živela u njemu. Osećao je muziku svetlosti, podelu i ponovno slivanje njenih zvučnih preliva, njeno jenjavanje pred otporima, zatim kako se uklapa i na svakoj prijemljivoj površini ponovo trijumfuje, kako izbirljivo ali nepogrešivo osetljivo treperi u bojama i uprkos hiljadama prelamanja nerazoriva,

preko svih razigranih stranputica ostaje verna svom prirodnom zakonu.

Duboko je uvlačio u sebe opori dah umetnosti, uzdržanu radost umetnika koji sebe daje do granice uništenja, koji osveštalu sreću slobode nalazi samo u gvozdenom sputavanju svake samovolje, a trenutke ispunjenja doživljava samo u asketskom pokoravanju osećanju istinitosti.

Bilo je neobično i tužno, ali nipošto neobičnije i tužnije od celokupne Ijudske sudbine da je taj uzdržani umetnik, kome se činilo da može raditi samo ponet dubokom istinitošću i neumitno jasnom koncentracijom, da je taj isti čovek, u čijoj radionici nije bilo mesta hirovitosti i nesigurnosti, u svom životu bio diletant i neuspeli tragač za srećom. Zato je on, kome ispod ruku nije izlazila neuspela slika na drvetu ili platnu, duboko patio obrvan teretom bezbrojnih zlosrećnih dana i godina provedenih u neuspelim Ijubavnim i životnim pokušajima.

Ali zapravo nije bio toga svestan. Odavno je bio izgubio potrebu da jasno ispituje svoj život. Patio je i borio se protiv patnje, buneći se i mireći se sa sudbinom, a sve se završilo na tome da je pustio stvari da idu svojim tokom, održavajući sebe samo za svoj rad. Blagodareći svojoj upornoj prirodi, uspelo mu je da svoj umetnički poziv obogati i da ga učini dubljim i žarkijim, bezmalo za onoliko koliko je njegov život gubio u bogatstvu, dubini i toplini. Usamljen je sedeo u svom začaranom oklopu, učauren u svoje umetničko htenje i bezobzirno pregalaštvo, a po prirodi je bio dovoljno zdrav i samovoljan, a da ne vidi i ne prizna siromaštvo takvog bitisanja.

Tako je bilo do pre kratkog vremena, dok ga prijateIjeva poseta nije uzdrmala. Od tada je usamljenika okružavala zastrašujuća slutnja opasnosti i zle kobi. Predosećao je da ga očekuju borbe i iskušenja iz kojih ga njegova umetnost i pregalaštvo neće moći izbaviti. Njegova načeta Ijudskost slutila je buru, a u sebi nije nalazio snage da joj odoli. Njegova usamljena duša se samo postepeno navikavala na pomisao da će uskoro do dna morati da iskapi pehar patnji, za koji je i sam delimično snosio krivicu.

U borbi protiv opakih slutnji i zazirući od jasnog razmišljanja", ili čak i odluka, celokupna slikareva priroda se spremala kao da će to biti poslednji put i po cenu ogromnog napora za spasonosni skok, i tako je Johan Veragut tih dana unutrašnje strepnje, prikupljajući sve svoje snage, stvorio jedno od svojih najvećih i najlepših dela, razigrano dete među satrvenim paćeničkim likovima roditelja. Ponikli s istog tla, okruženi istim vazduhom i obasjani istom svetlošću, likova muškarca i žene odisali su smrću i

krajnje gorkom hladnoćom, dok je iz deteta između njih zlaćano i likujuće blaženo zračila sva svetlost. I kada su kasnije, suprotno njegovom sopstvenom sudu, neki poštovaoci ubrajali slikara među istinske velikane, bilo je to pre svega zbog te slike, tako bolno prožete dušom, iako nije htela da bude ništa drugo do li savršeno zanatsko dostignuće.

Tih časova Veragut nije znao za slabost i strah, za bol i krivicu dromašeni život. I nije bio ni vedar, ni tužan, već je omađijan i obuzet svojim delom udisao hladni vazduh stvaralačke osame, ne tražeći ništa od sveta koji je za njega bio potonuo i zaboravljen. Brzom i sigurnom rukom, sa očima izbuljenim od naprezanja, nanosio je kratkim smelim potezima boju potiskujući ovde dalje neku senku, tamo oslobodivši i učinivši mekšim lepršavi list, ili koji nestašni uvojak okupan svetlošću. Pri tom ni izdaleka nije pomišljao na ono što je slika izražavala. To je bilo rešeno, bila je to samo jedna ideja, jedno viđenje sada se više nije radilo o značenju, o osećanjima i mislima, već samo o pukoj stvarnosti. Čak je opet malo ublažio i gotovo potro izraz lica svojih likova, nije mu bilo stalo da nešto opeva i ispriča, a nabor na ogrtaču koji se obavio oko kolena bio mu je dsto tako važan i osveštan kao i oboreno čelo i stisnuta usta muškarca. Na slici je trebalo prikazati samo tri savršeno opredmećena ljudska lika, svaki od njih u prostoru i vazduhu povezan s ostalim, a ipak okružen jedinstvenošću koja svaku duboko sagledanu tvorevinu izdvaja iz sporednog sveta odnosa i gledaoca ispunjava jejom sa primesom čuđenja pred sudbonosnom neminovnošću svake

pojave. Tako gledaju u nas na slikama mrtvih majstora nama strane ljudske prilike, čija imena ne znamo i ne želimo da znamo, one su neobično žive i deluju zagonetno kao oličenje celokupne biti.

Odmakao je sa radom na slici, bila je bezmalo gotova. Za kraj je ostavio da dovrši ljudsku detinju priliku, nameravao je da tome pristupi sutraprekosutra.

Odavno je prošlo vreme ručka kad je slikar osetio glad i bacio pogled na časovnik. Na brzinu se umio i presvukao, i krenuo u zamak gde je svoju ženu zatekao samu za stolom.

Gde su dečaci? upita začuđeno.

Izvezli su se kolima. Zar Albert nije svratio do tebe?

Tek se tog trenutka opet setio Albertove posete. Rasejano i pomalo zbunjeno se prihvatio jela. Gospođa Adela je primetila kako nepažljivo i umorno seče pojedine zalogaje. Ona ga zapravo i nije više očekivala za ručak, i sama se iznenadila što je, osmatrajući prenapregnute crte njegovog lica, obuze osećanje sažaljenja. Čutke ga je posluživala, sipala mu vino u čašu, a on, osetivši neko ijeodređeno prijateljstvo s njene strane trudio se da joj kaže nešto prijatno.

Da li Albert zapravo želi da bude muzičar? upita. Čini mi se da je veoma darovit.

Jeste, ima dara. Ali nisam sigurna da je baš i stvoren za umetnika. Ne bih rekla da mu je to želja. Zasad još nema volje ni za koji poziv, njegov je ideal da bude neka vrsta džentlmena, da se u isti mah bavi sportom i

studijama, društvenim životom i umetnošću. Teško da će moći živeti od toga, moraću mu to objasniti vremenom. Trenutno se može reći da je vredan, da ima lepo ponašanje i zato ne bih želela da ga zbunim i uznemirim. Pošto položi maturu, ionako prvo namerava da odsluži vojsku. Kasnije ćemo videti šta da se radi.

Slikar je ćutao. Oljuštivši bananu, sa zadovoljstvom je upijao u sebe miris zrelog, hranljivog i brašnjavog ploda.

Ako ti ne smetam, rado bih i kafu popio ovde reče naposletku. Glas mu je zvučao uzdržano prijateljski i pomalo umorno, kao da mu godi da se tu odmori i prijatno provede neko vreme.

t Odmah ću narediti da je donesu. . . Jesi li mnogo radio? Pitanje joj se izmaklo a da gotovo ni sama nije bila svesna. Zapravo ništa nije htela time da kaže. Htela je samo da pokaže malo pažnje, budući da je to bio jedan od retkih prijatnih časova, što za nju nije bilo lako jer joj je nedostajala navika za takvo držanje.

Da, slikao sam nekoliko časova odvrati njen muž suvo.

Njeno pitanje mu je zasmetalo. Među njima vladao je običaj da se ne govori o njegovom radu, mnoge njegove slike ona nikad nije videla.

Osećala je da taj svetli trenutak izmiče, a ona sa svoje strane ništa nije preduzela da ga zadrži. I on, koji je već krenuo rukom za kutijom u nameri da zatraži dozvolu da zapali cigaretu, opet je spusti izgubivši volju.

Ipak je bez žurbe ispijao kafu, raspitivao se nešto u vezi s Pjeiim i zahvalivši se učtivo, još se nekoliko minuta zadržao u sobi posmatrajući jednu malu sliku koju je mnogo godina unazad jednom poklonio svojoj ženi.

Dobro je očuvana reče više sebi izgleda prilično dobro. Samo je to žuto cveće zapravo izlišno, isuviše privlači svetlost.

Gospođa Veragut je ćutala slučajno je upravo to veoma prozračno i tanano naslikano cveće najviše volela. Osvrnuvši se, on se ovlaš nasmeši.

Do viđenja! Nemoj se isuviše dosađivati do povratka dečaka.

Posle tih reči izišao je i sišao stepenicama. Dole ga dočeka pas skakućući oko njega. Skupivši obe njegove prednje šape u levu ruku, desnom ga je milovao i zagledao se u njegove živahne oči. Zatim viknu kroz kuhinjski prozor, zatraži kocku šećera i dade je psu, pa bacivši pogled na suncem obasjani prostrani travnjak, laganim korakom pođe u atelje. Njegova slika je stajala usred blage, rasplinite svetlosti u radionici. Na zelenoj ravni sa malobrojnim poljskim cvećem sede su tri figure: muškarac pognut, utonuo u beznadežne misli, žena u pokornom iščekivanju i razočaranoj tuzi, dete vedro, igrajući se bezazleno cvećem, a nad njima se širila intenzivna, ustalasana svetlost koja je likujuć plavila prostor i u svakoj cvetnoj čašici blistala istom bezbrižnom usrdnošću kao i u svetloj kosi dečaka i na malom zlatnom ukrasu oko vrata tužne žene.

DEVETO POGLAVLJE

Slikar je nastavio sa radom do večeri. Tad je, ruku skrštenih na krilu i otupeo od umora, neko vreme poguren sedeo u naslonjači, potpuno ispražnjen i isceden, otromboljenih usana i malko upaljenih očnih kapaka, star i gotovo beživotan, kao seljak ili drvoseča posle najtežeg telesnog rada.

Najradije bi tako ostao da sedi, da se potpuno prepusti umoru i želji za snom. Ali mu neumoljiva stega i navika to nisu dozvolili, pa se nakon četvrt časa snagom volje namah pribrao. Digao se, a da više nijednim pogledom nije okrznuo veliku sliku, izašao je do mesta za kupanje kraj ribnjaka, svukao se i usao u jezero.

Drugi deo:

Bilo je mlečno blede večer, iz pravca obližnjeg poljskog puta dopiralo je, donekle prigušeno parkom, tandrkanje kola natovarenih senom i tromi uzvici i smeh od rada umornih slugu i devojaka. Drhtureći zimogrožljivo, Veragut iziđe iz vode, brižljivo se istrlja da se ugreje i osuši, ode u sa ju radnu sobu i pripali cigaru.

Nameravao je da piše pisma te večeri, dvoumeći se izvukao je fioku od stola, ali je odmah Ijutito zatvorio i pozvoni Robertu.

Sluga dotrča.

Recite mi, kad su se mladići vratili sa kolima?

Još ih nema, gospodine Veragut.

Šta kažete, još se nisu vratili?

Nisu, gospodine Veragut. Nadajmo se da gospodin Albert nije odviše gonio dorata, on voli da tera oštro.

Gospodar mu ne odgovori. Bio je zaželeo da provede još pola časa sa Pjerom, verujući da se već odavno vratio. Razljutila ga je a i uplašila vest koju je čuo.

Potrčao je preko u zamak i pokucao na vrata svoje žene. Ona ga dočeka s iznenađenjem, davno se nije dogodilo da je on potraži ovde, i u to doba.

Izvini reče prigušivši uzbuđenje ali gde je Pjer?

Gospođa Adela je začuđeno gledala u muža. Dečaci su otišli kolima, kao što znaš. I osetivši koliko je razdražen, ona dodade: Nadam se da nisi zabrinut.

On Ijutito slegnu ramenima.

Nisam. Ali nalazim da je Albert bezobziran. Govorio je o vožnji od nekoliko časova. Mogao je bar da telefonira.

Još je rano. Oni će se sigurno vratiti za večeru.

Nikad nema malog kada bih želeo da budem malo s njim.

Nema smisla da se Ijutiš. To je samo puki slučaj. Pjer je veoma često preko kod tebe.

On se ugrize za usnu i ćutke napusti prostoriju. Ona je bila u pravu, nije imalo smisla uzbuđivati se, nije imalo smisla živnuti i tražiti prijatne trenutke! Bolje je sedeti strpljivo i hladnokrvno, kao što ona to čini! Izišao je gnevan u dvorište i na kolski put. Ne, on to ne želi naučiti, hteo je da oseti radost, a i gnev! Ta žena ga je ionako već dovoljno prigušila i stišala, dovoljno se savladao i ostario, on koji je nekad bio navikao da vesele dane bučno produži do duboko u noć i da u besu razbija stolice! U njemu se ponovo razbukta sav gnev i u isti mah žudnja za dečakom, jer su samo njegov pogled i glas mogli da ga razvesele.

Krupnim koracima je hitao putem nad kojim se lagano spuštalo večer. Čulo se tandrkanje kola, on im je u napetom iščekivanju hitao u susret. Ali ništa.

Ugledao je

seosku ragu i seljačka kola natovarena povrćem. Veragut doviknu seljaku:

Da niste možda preticali jednopreg, sa dva dečaka na sedištu kočijaša?

Seljak odmahnu glavom ne zaustavljajući se, a njegov teški konj nastavi da kaska kroz blago veče.

Idući dalje, slikar oseti da njegov gnev jenjava i nestaje. Koračao je smirenije, obuze ga prijatan umor i u tom laganom hodu pogled mu se za neko vreme blagodarno zaustavio na spokojnom, bogatom predelu obavijenom bledom, tananom izmaglicom sutona.

Kada su mu nakon pola časa hoda došla u susret kola, on gotovo više i nije mislio na svoje sinove. Obratio je pažnju tek kad je došao sasvim blizu.

Veragut se zaustavio pod jednom velikom kruškom i, kada je razabrao Albertov lik, još više se povukao, kako ga ovaj ne bi ugledao i oslovio.

Albert je sedeo sam na kočijaševom sedištu, Pjer se poluležeći zgurio u jednom uglu kola, oborene nepokrivene glave izgledalo je da je zadremao.

Kola su prošla kraj njega, slikar ih je pratio pogledom i stajao na rubu prašnjavog puta sve dok su se kola još mogla videti. Rado bi još video Pjera, ali uskoro će vreme da dečak ode na spavanje, a Veragut nije bio raspoložen da se danas još jedanput pojavi kod svoje žene.

Stoga je prošao pored parka, kuće i dvorišne kapije i krenuo u grad, u kome je zatim u jednom narodnom vinskom podrumu večerao i prelistao novine.

Za to vreme njegovi sinovi su već odavno stigli kući. Albert je sedeo kod svoje majke i pričao joj kako je prošao dan. Pjer je bio veoma umoran, ništa nije hteo da jede i sada je već spavao u svojoj lepoj maloj spavaćoj sobi. Kada se otac vraćao po noći i prošao pokraj zamka, više nigde nije gorelo svetlo. Blaga noć bez zvezda okružavala je tamnim spokojstvom park, kuću i jezero, a nepokretnim vazduhom promicale su sitne, tihe kišne kapi.

U svojoj radnoj sobi Veragut upali svetlo i sede za pisaći sto. Nestalo je njegove želje za snom. Uzeo je list hartije za pisma i pisao Otu Burkhardu. Kroz otvoren prozor ulazili su noćni leptirići i moljci. Pisao je:

Dragi moj!

Trenutno verovatno i ne očekuješ pismo od mene. Ali kad ti već pišem, sigurno očekuješ od mene više no što ti mogu dati. Svakako očekuješ vest da sam u sebi raščistio stvari i da pokvarenu mašineriju mog života vidim u preseku isto tako jasno kao što ti smatraš da je vidiš. Na žalost, ništa od toga! Ponešto mi je sinulo pošto smo o svemu razgovarali, pa ima trenutaka kada sam suočen sa prilično mučnim otkrićem, ali još se nije razdanilo.

Ne mogu ti reći šta ću i kako ću kasnije. Ali putovaćemo! Poći ću s tobom u Indiju, molim te, obcbedi mi jtdno mesto na brodu, čim budeš znao dan polaska. Pre kraja leta ne bih mogao, ali na jesen što pre, to bolje.

Hteo bih da ti poklonim sliku sa ribama koju si video, ali bi mi bilo drago da ostane u Evropi. Kuda da ti je pošaljem?

Ovde je sve kao i uvek. Albert izigrava svetskog čoveka i mi se uzajamno ophodimo sa velikim poštovanjem, kao da smo poslanici dveju neprijateljskih sila.

Pre puta očekujem te još jednom u Roshaldeu. Moram da ti pokažem sliku koja

će ovih dana biti gotova. Dobra je i bila bi lepa završna tačka ako me tamo požderu vaši krokodili, što uprkos svemu ne bih želeo.

Moram u krevet, iako mi se ne spava. Danas sam proveo devet sati kraj slikarskih nogara.

Tvoj Johan.

Adresirao je pismo i ostavio ga u predsoblju, da ga Robert sutra odnese na poštu.

Tek kad je slikar pre spavanja proturio glavu kroz prozor, začuo je šum kiše na koji nije obratio pažnju dok je sedeo za pisaćim stolom. Rominjala je mekim mlazevima kroz tamu i on je u krevetu još dugo osluškivao kako pada, sipi, i kako se sa otežalog lišća u zvonkim potočićima sliva na žednu zemlju.

DESETO POGLAVLJE

Pjer je veoma dosadan izjavio je Albert kada je sa majkom izašao u vrt, osvežen posle kiše, da beru ruže. Sve ovo vreme u stvari nije baš mnogo mario za mene, ali juče mu se zaista nije moglo prići ni sa kojeg kraja! Kad sam mu onomad pomenuo da bismo se jednom mogli izvesti kolima, bio je oduševljen. A juče sam ga jedva privoleo da pođe sa mnom, gotovo sam morao da ga molim. Za mene to nije bilo naročito zadovoljstvo, budući da nisam smeo da uzmem oba konja, zapravo sam samo radi njega i pošao.

Zar je putem bio neuljudan? upita gospođa Veragut.

Bio je uljudan, ali neverovatno dosadan! Ponekad se taj dečak uistinu čini blaziran. Sto god sam mu predlagao, pokazao ili ponudio, jedva se Udostojio da odgovori sa dada, ili da se nasmeši, nije hteo da sedi na kočijaševom sedištu, niti da uči da tera konja, čak ni kajsije nije hteo da jede. Ponašao se baš kao razmaženi princ. Zaista me je to Ijutilo, kažem ti to zato što ga drugi put ne bih hteo povesti sobom.

Majka zastade u hodu i ispitivački mu se zagleda u lice, njegovo uzbuđenje joj i nehotice izmami osmeh i sa zadovoljstvom je posmatrala kako mu oči sevaju.

Veliki moj dečače reče da ga odobrovolji imaj strpljenja s njim. Možda se nije osećao dobro, jutros gotovo ništa nije jeo. Dogaća se to katkad kod dece, tako

je bilo i s tobom. Uzrok su većinom stomačne tegobe ili noćne more Pjer je zacelo prilično nežan i osetljiv. Osim toga, shvati da je možda i pomalo Ijubomorán. Seti se da ja inače pripadam samo njemu, a sad si ti tu i on mora s tobom da me deli.

Zaboga, pa meni je raspust! On bi to zbilja morao da shvati, nije glup!

On je još mali, Alberte, ti treba da budeš onaj pametniji.

Sa svežeg lišća metalnog preлива još je kapalo. Tražili su žute ruže koje je Albert posebno voleo. On je razmicao grane malih stabala, a majka je baštenskim makazama odsecala cvetove, pomalo oklembešene i otežale od vlage.

Jesam li u Pjerovim godinama bio sličan njemu? upita Albert zamišljeno.

Gospođa Adela se prisećala. Spustivši ruku kojom je držala makaze, uprla je pogled u sina i zažmurila, dozivajući u sebi njegov lik kada je bio dečak.

Po spoljašnosti si mu bio prilično sličan, s izuzetkom očiju, nisi bio

tako tanak i vižljast, počeo si da rasteš nešto kasnije.

A inače? Hoću da kažem po svojoj prirodi?

Pa eto, imao si i ti svojih mušica. Ali mi se čini da si ipak bio postojaniji, nisi tako često menjao igre ili neki posao kao Pjer. On je i zaneseniji no što si ti bio, manje je uravnotežen.

Albert uze makaze iz majčine ruke i naže se nad ružinim grmom.

Pjer je više na tatu reče prigušeno. Baš je to čudno, majko, da se u deci ponavljaju i mešaju svojstva roditelja i predaka! Moji prijatelji kažu da svaki čovek još kao malo dete nosi u sebi sve što posle određuje ceo njegov život, a da se protiv toga ne može ništa učiniti, ama baš ništa. Ako neko, na primer, nosi u sebi sklonost da krade ili da ubija, onda tu ništa ne pomaže, on mora do postane zločinac. Zapravo je to strašno. Veruješ li i ti da je tako? Uostalom, nauka je to potvrdila.

Svejedno mi je nasmeši se gospoda Adela. Ako neko postane zločinac i ubija ljude, nauka možda može da dokaže da je taj nagon oduvek nosio u sebi. Ali ne sumnjam ni najmanje da ima mnogo čestitih ljudi koji su od svojih roditelja i pradedova naslediti mnogo zla i ipak ostaju pošteni, a da to nauka ne može istražiti. Pravilno vaspitanje i dobru volju smatram sigurnijim od svega nasleđenog. Znamo šta je pravo i pošteno, to možemo da naučimo i da se toga pridržavamo. Niko ne zna pouzdano kakve pradedovske tajne nosi u sebi, a i bolje je ne računati mnogo s tim.

Albert je znao da se njegova majka nikad ne upušta u dijalektičke rasprave. i po svojoj prirodi se u stvari nagonski složio sa njenim jednostavnim načinom razmišljanja. Bio je. međutim, svestan da ta opasna tema time nikako nije iscrpljena, stoga bi rado bio rekao nešto osnovno iz nauke o uzročnosti, koja mu se prema rečima nekih njegovih prijatelja činila tako logičnom. Ali uzalud je razmišljao o nekim određenim, jasnim i neoborivim rečenicama, osim toga za razliku od tih prijatelja kojima se, doduše, divio smatrao je da zapravo ima više dara za moralno i estetsko razmatranje stvari negoli za naučno mišljenje lišeno predrasuda, za koje se opredeljivao samo među drugovima iz škole. Samim tim, odustao je od daljeg raspređanja teme i usredsredio se na ruže.

U međuvremenu se Pjer koji se zaisa nije osećao dobro i ujutru se probudio mnogo kasnije i bez životne radosti zadržao u dečjoj sobi kraj svojih igraćaka dok mu i to nije došlo. Osećao se prilično loše, činilo mu se da bi se danas moralo dogoditi nešto izuzetno pa da taj bljutavi dan bude podnošljiv i bar malo prijatan.

Uznemiren, dvoumeći se između iščekivanja i podozrenja, izišao je iz kuće i pošao do lipara u potrazi za nečim novim, za nekim otkrićem ili pustolovinom. Osećao je mučninu u stomaku, što mu je bilo poznato iz ranijih iskustava, glava mu je bila teška i umorna kao nikada pre, stoga bi najradije potražio utočište na majčinom krilu

i plakao. Ali to nije bilo moguće dokle god je bio tu gordi, veliki brat, koji mu je ionako uvek davao na znanje da je još mali dečak.

Kad bi se bar majka setila da nešto učini sa svoje strane, da ga pozove i da mu predloži neku igru, da ga mazi. Ali ona je, naravno, opet pošla s

Albertom. Pjer je predosećao da je ovo slosrećni dan i da ima malo nade. Neodlučno i neraspoloženo je tumarao pošljunčanim stazama, s uvelom peteljkom lipovog cveta među zubima i sa rukama u džepovima.. Jutarnji vrt je odisao svežinom i vlagom, a peteljka je imala gorak ukus. On je pljunu i stade ozlojeđen. Baš ništa mu nije padalo na pamet, danas nije želeo da bude ni princ, ni razbojnik, pa ni kočijaš ili graditelj.

Nabrana čela šarao je pogledom po zemlji, čeprkao po šljunku vrhom cipele i ritnuo nekog sivog, slinavog puža daleko od sebe u mokru travu. Nigde ničeg čemu bi se mogao obratiti, nigde ničeg da mu se nasmeši ili da ga razveseli. Sve se učutalo, sve je izgledalo svakodnevno, beznadežno i otrcano. Okusio je svetlocrveno zrno ribizle sa obližnjeg žbuna, bilo je hladno, kiselo.

Trebalo bi leći i spavati, pomislio je, spavati sve dotle dok sve opet ne bude izgledalo novo, lepo i veselo. Nije imalo smisla hodati okolo, mučiti se i čekati nešto što nikad neće doći. Kako bi bilo lepo da je, na primer, izbio rat i da putem odjednom naiđe silna vojska na konjima, ili da je negde kuća u plamenu, ili neka strašna poplava. Ali sve se to nalazilo samo u slikovnicama, u stvarnosti se ništa slično nije moglo videti, a možda nije ni postojalo.

Dečak uzdahnu i polako krenu dalje tmurna i ojađena izraza na lepuškastom, nežnom licu. Začuvši glasove Alberta i majke fe one strane živice, spopadoše ga tako zestoka ljubomora i odvratnost da mu suze grunuše na oči. Okrenuo se na petama i hodao gotovo nečujno da ga ne bi čuli i pozvali. Trenutno nije želeo da bilo kome odgovara na pitanja, da bude prinuđen na razgovor i učtivost. Osećao se loše, jadno, a niko da vodi računa o nje mu, pa kad je već tako, onda će bar do kraja da iskusi samoću i tugu, da se oseća istinski bedan.

Setio se dragog Boga koga je katkad veoma cenio i ta pomisao mu je za trenutak pružila tračak utehe i topline, ali je i to ubrzo iščezlo.

Verovatno se ni od dragog Boga ništa nije moglo očekivati. A upravo mu je sada bio toliko potreban neko u koga se mogao pouzdati, od koga se moglo očekivati nešto lepo i utešno.

Tog trenutka se setio oca. Prožimala ga je slutnja da će ga on, koji je većnom i sam bio ćutljiv, napet i neveseo, možda razumeti. Otac se nesumnjivo nalazio kao i uvek u svom prostranom, tihom ateljeu i radio na svojim slikama. Zapravo nije bilo zgodno da ga u tome ometa. Ali on je tek nedavno izjavio da Pjer može navratiti do njega kad god mu se prohte. No možda je to opet zaboravio, odrasli tako brzo zaboravljaju svoja obećanja. Ipak bi jedanput trebalo pokušati. Bože moj dragi, kako je teško kad se ne zna ni za kakvu drugu utehu koja je toliko preko potrebna.

Išao je isprva lagano, a zatim ponesen rasplamsalom nadom sve brže i krepkije senovitim putem koji je vod do ateljea. Ruke položene na kvaku zastao je da oslušne. Da, tata je bio tu, čuo je kako brekće i kašljuca, a čuo je i tiho kloparanje drvenih drški četkica koje je otac uvek držao u levoj ruci.

Oprezno je pritisnuo kvaku, nečujno otvorio vrata i promolio glavu. Prodorni miris terpentina i laka bio mu je odvratan, ali očeva široka,

snažna pojava budila je nadu. Pjer uđe i zatvori vrata za sobom. " Pjerovom pažljivom pogledu nije izmaklo da je slikar, na škljocanje brave, trgao širokim ramenima i okrenuo glavu prema vratima. U njegovom oštrom i upitnom pogledu nazirala se uvređenost, a usta su mu se neprijatno razvukla. Pjer se nije pomakao s mesta. Zagledao se ocu pravo u oči i čekao. Ubrzo je očev pogled postao ljubazniji, a i Ijutiti izraz lica blaži.

Gle, Pjer! Nismo se videli ceo dan. Da li te je mama poslala? Mališan odrečno mahnu glavom i pusti da ga otac poljubi.

Hoćeš li ostati malo kod mene i gledati kako radim? upita otac srdačno. U isti mah opet se posvetio svojpj slici i šiljatom četkicom pažljivo ciljao u jednu tačku. Pjer ga je pratio pogledom. Video je da je slikar zanet posmatranjem svog platna, njegov napeti i gotovo besni pogled kojim je netremice zurio u sliku i snažnu, nervoznu ruku kojom drži tanku četkicu, video da mu se čelo izbrazdalo i da je zario zube u donju usnu. Uz to je udisao prodorni miris radionice, koji nikada nije voleo i koji mu je danas bio posebno ogavan.

Dečakove oči su izgubile sjaj, postale su mutne, stajao je na vratima kao skamenjen. Sve mu je to bilo poznato, i taj miris i taj pogled, i lice iskrivljeno od usredsređene pažnje, stoga je znao da je bila ludost što je očekivao da će danas biti drugačije no što je uvek bilo. Otac je radio, rovario po svojim bojama koje su širile prodoran vonj i nije mislio ni na šta na ovome svetu osim na svoje glupe slike. Bilo je budalasto što je uopšte došao.

Dečakovo lice se opustilo od silnog razočaranja. Znao je on to! Za njega danas nema utočišta, ni kod majke, a još manje ovde.

Stajao je tako ceo minut bez ijedne misli i tužan, gledao u veliku sliku na kojoj su se caklile vlažne boje, a da je u stvari nije video. Za nju je tata imao vremena, za njega ne. Ponovo je spustio ruku na kvaku i pritisnuo je sa namerom da bez reči ode.

Veragut je, međutim, čuo prigušeni šum. Osvrnuo se, promrmljao nešto i prišao dečaku.

Sta ti je, Pjer? Nemoj da bežiš! Zar nećeš da ostaneš malo kod tate? Pjer povuče ruku i polako klimnu glavom.

Jesi li mi hteo nešto reći? upita slikar ljubazno. Hodi, hajde da sednemo, a ti mi pričaj. Kako je bilo juče na izletu?

Oh, bilo je prijatno odgovori mališan učtivo. Veragut mu rukom pređe preko kose.

Zar ti nije prijalo? Izgledaš mi pomalo pospan, sine! Nisu ti valjda juče dali vina? Nisu? E, šta ćemo sad? Hoćemo li da crtamo?

Ne bih, tata. Danas je tako dosadno.

Zbilja? Sigurno si loše spavao. Hoćemo li sad malo gimnastike? Pjer odmahnu glavom.

Ne bih. Znaš, hteo bih samo da budem kod tebe. Ali ovde tako neprijatno vonja.

Veragut ga je milovao i nasmejao se.

E, prava je nesreća što si sin slikara, a ne voliš miris boja. Ti kanda

nikada nećeš biti slikar?

Ne, ne bih ni želeo.

Sta bi hteo da budeš?

Ništa. Najviše bih voleo da sam ptica, ili tako nešto.

To ne bi bilo loše. Ali sad mi reci, dušo, šta bi hteo od mene. Vidiš, ja moram da nastavim rad na ovoj velikoj slici. Ako hoćeš, možeš da ostaneš i da se igraš. Ili hoćeš li da ti dam neku knjigu sa slikama da je razgledaš?

Ne, ni to nije bilo ono što je on hteo. Samo da se izvuče, rekao je da ide da hrani golubove i tačno je zapazio da je otac odahnuo i da mu je milo što odlazi. Otac ga je otpustio sa poljupcem i dečak iziđe. Kad je otac zatvorio vrata za njim, opet je bio sam i osećao se još prazniji nego pre. Lutao je preko travnjaka, po kome zapravo nije trebalo da gazi, rasejan i ojađen otkidao je po koji cvet i ravnodušno posmatrao tamne mrlje od vlažne trave na svojim svetlim, žutim cipelama. Naposljetku se u napadu očajanja bacio usred travnjaka na zemlju i ridajući, glave zarivene u travu, osetio kako se ovlažio rukav njegove svetloplave bluze i lepi mu se za mišicu. Tek kad je počeo da zebe, digao se otrežnjen i sa strepnjom se ušunjao u kuću. Uskoro će ga zvati, onda će videti da je plakao, a zatim će ugledati vlažnu, prljavu bluzu i mokre cipele, pa će ga grditi zbog toga. Neprijateljski raspoložen prošao je pored kuhinjskih vrata, trenutno zaista nikog nije želeo da sretne. Najsrećniji bi bio da je negde daleko, gde za njega niti ko zna, niti za njega pita.

Utom spazi ključ u bravi retko korišćene gostinske sobe. Ušao je, zatvorio vrata za sobom, pritvorio i otvoreni prozor, pa se naglo i umorno, ne izuvši cipele, srušio na nepresvućeni krevet. Ležao je tako u svom jadu između plača i dremeža. Kada je posle dugog vremena čuo da ga majka doziva iz dvorišta i sa stepenica, on se ne odazva već se prkosno još dublje zavuče pod pokrivač. Majčin glas se bližio i udaljavo i naposljetku utihnuo, a on nikako da se pribere i da se javi. Naposljetku je zaspao vlažnih obraza.

U podne, kada je Veragut došao na ručak, žena ga s vrata upita:

Zar nisi doveo Pjera?

Pao mu je u oči pomalo uzbuđeni prizvuk njenog glasa.

Pjer? Ništa ne znam o njemu. Zar nije bio s vama?

Nije, nisam ga videla od doručka! Kada sam ga tražila, devojke mi rekoše da su videle da ide prema ateljeu. Zar nije bio tamo?

Bio je, ali samo za trenutak i brzo je otišao. I Ijutito dodade: Zar u kući niko ne vodi računa o dečaku?

Mislili smo da je kod tebe odbrusi gospođa Adela kratko i uvređeno. Idem da ga tražim.

Pošalji nekog po njega! Sad je vreme ručku.

Počnite vi u međuvremenu. Sama ću ga potražiti. Ona žurno iziđe. Albert se diže i htede da pođe za njom.

Ostani Alberte viknu Veragut. Za trpezom smo!
Mladić mu dobaci pogled pun besa.

Ješću sa mamom izjavi prkosno.

Otac mu se ironično nasmeši u uzbuđeno lice.

Što se mene tiče možeš, ti si gospodar u kući, zar ne? Uostalom ako bi ti se jednom opet prohtelo da me gađaš nožem, nemoj, molim te, da se uzdržiš zbog nekakvih predrasuda!

Sin poblede i plahovito odgurnu stolicu. Bilo je to prvi put da ga otac podseti na onaj ispad besa iz dečačkih dana.

Ne smeš govoriti tako sa mnom! provali iz njega. Neću to da trpim! Veragut uze komad hleba i pojede zalogaj bez reči odgovora. Natočivši sebi čašu vina, lagano je iskapi i odluči da ostane miran. Ponašao se kao da je sam, i Albert u nedoumici priđe prozoru.

Neću da trpim! povika još jednom, ne mogavši da savlada bes. Otac je posolio zalogaj hleba. U mislima se ukrcavao na brod, ploveći zatim beskonačnim stranim morima daleko od te nerazmrsive pometnje.

U redu izusti gotovo spokojno. Vidim da ti ne godi da razgovaram s tobom. Ostavimo se toga!

Tog trenutka se napolju začu iznenadan uzvik i bujica uzbuđenih reči.

Gospođa Adela je otkrila mališana u njegovom skrovištu. Slikar oslušnu i iziđe brzim koracima. Darias je sve išlo zbrdazdola.

Zatekao je Pjera u razrovarenom krevetu sa prljavim cipelama i nogama, lica pospana i sa tragovima suza, razbarušene kose, a kraj njega svoju bespomoćno zapanjenu ženu.

Ali idete uzviknu najzad, Ijutita i zabrinuta u isti mah šta to radiš?

Zašto ćutiš? I zašto si legao tu?

Veragut uspravi mališana i uplaši se videvši njegov bezizrazan pogled.

Jesi li bolestan? upita nežno. Dečak zbunjeno odmahnu glavom.

Zar si tu spavao? Jesi li već odavno ovde? Zanemoćalim, klonulim glasom Pjer reče:

Nisam kriv. Ništa nisam učinio. Samo me je bolela glava.

Veragut ga na rukama ponese u trpezariju.

Daj mu tanjir supe obrati se svojoj ženi. Moraš pojesti nešto toplo, sine, to će ti prijati. Bez sumnje si bolestan, jadniče moj.

Posadivši ga na stolicu, gurnu mu jastuk iza leđa i poče sam da ga hrani supom.

Albert je sedeo ćutljiv i zatvoren u sebe.

Odista se čini da je bolestan reče gospođa Veragut gotovo umirena, poneta osećanjem majke koja je pre spremna da pomogne i neguje nego da istražuje i kažnjava neuobičajeno nepristojno ponašanje.

Odnećemo te posle u krevet, jedi sad, srce moje tešila ga je usrdno.

Pjer je posiveo u licu, polubudan, bez otpora gutao supu što su mu je kašikom sipali u usta. Dok ga je otac hranio, majka mu opipa bilo i obradova se što mali nema groznicu.

Treba li da odem po doktora? upita Albert nesigurnim glasom, tek da i on nešto uradi.

Nema potrebe odvrati majka. Smestićemo Pjera u krevet i uviti ga u pokrivač da mu bude toplo, a pošto se dobro ispava, sutra će biti zdrav.

Zar ne, dušo?

Mališan je nije slušao, odmahnuo je glavom kada je otac hteo da mu da još supe.

Ne, ne treba ga siliti reče majka. Hodi, Pjer, idemo u krevet i sve će biti dobro.

Ona ga uze za ruku i on se s mukom diže. Pospano je išao za majkom, koja ga je vukla za sobom. Ali na vratima je zastao, iskrivio lice i zgrčivši se od neke iznenadne muke povratio je sve što je tek bio progutao.

Veragut ga odnese u spavaću sobu i prepusti majci. Čula su se zvonca i koraci posluže koja je trčkarala uz i niz stepenice. Slikar pojedje nekoliko zalogaja, a između toga dvatri puta otrča do Pjera koji je sad svučen i umiven ležao u svom mesinganom krevetu. Malo kas nije gospođa Adela se vratila i saopštila da se dete smirilo, da nema bolove i da, po svemu sudeći, želi da spava. Otac se obrati Albertu:

Šta je Pjer juče jeo?

Albert se prisećao, a onda svoj odgovor uputio majci.

Ništa naročito. U Brikenšvandu sam za Pjera naručio hleba i mleka. a u Pegolchajmu smo za ručak dobili makarone i kotlete.

Otac je inkvizitorski nastavio ispitivanje.

A posle toga?

Nije hteo ništa. Popodne sam od jednog baštovana kupio kajsije. Pojeo je samo jednu ili dve.

Jesu li bile zrele?

Naravno. Ti kanda smatraš da sam mu namerno pokvario stomak.

Majka primeti da je razdražen i upita:

Šta vam je obojici?

Ništa reče Albert. Veragut produži:

Ništa ja ne smatram, samo pitam. Da li se juče nešto dogodilo? Da nije povraćao? Ili je možda pao? Da se nije žalio na bolove?

Albert mu je odgovorio kratko sa da i ne i jedva čekao da se ručak završi. Kada je otac malo kasnije još jedanput na vrhovima prstiju ušao u Pjerovu spavaću sobu, zatekao ga je da spava. Bledo detinje lice bilo je ozbiljno i žudno predano utešnom snu.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Johan Veragut je tog nemirnog dana završio svoju veliku sliku. Uplašen i u duši uznemiren vratio se od bolesnog Pjera, bilo mu je teže no ikad da savlada uzburkane misli i da nađe savršeno spokojstvo koje je bilo tajna njegove snage, a koje je morao tako skupo platiti. Ali čvrstim htenjem uspelo mu je da se smiri i u popodnevnim časovima je pri lepoj, mekoj svetlosti izvršio na slici poslednje korekture i sažimanja.

Kada je odložio paletu i seo naspram platna, bilo mu je neobično pusto u duši. Znao je da je ta slika nešto posebno i da je njome dao mnogo. Ali se on sam osećao prazan i sagoreo. Nije imao nikoga kome bi mogao da pokaže svoje delo. Prijatelj je bio daleko, Pjer bolestan, a nikog drugog nije imao. Dejstvo i odjek njegovog rada dopreće do njega iz ravnodušne daljine, iz novina i pisama. To nije bilo ništa, štaviše, manje od ništa, jedino bi

ga pogled prijatelja ili zov Ijubavnice mogli razveseliti, nagraditi ga i uliti mu snage.

Četvrt časa se zadržao pred svojom slikom, koja je upila u sebe snagu, i prijatne časove od nekoliko nedelja i sad mu je u blistavom sjaju bila pred očima, dok je on sam stajao pred svojim delom iscrpljen i otuđen.

Pa šta, prodaću sliku i od toga platiti put u Indiju promrsi s nevoljnim cinizmom. Zatvorivši za sobom vrata od radionice, pošao je u zamak do obide Pjera, koga je zatekao da spava. Dečak je izgledao bolje nego

*

u podne, lice mu se zarumenelo u snu, usta su bila poluotvorena i nestao je izraz patnje i tuge.

Kako to ide brzo kod dece! reče svojoj ženi šapatom na vratima. Ona se malo osmehnu, a on primeti da je i ona odahnula i da se brinula više no što je pokazivala.

Nije mu se činilo primamljivim da večera sam sa svojom ženom i Albertom.

Idem u grad reče tamo ću provesti večer. Bolesni Pjer je dremao u svom dečjem krevetu, majka je zamračila sobu i ostavila ga samog.

Sanjao je da polako ide cvetnim vrtom. Sve je oko njega bilo malko izmenjeno, mnogo veće i šire no obično, pa je tako hodao i hodao i nigde nije bilo kraja. Leje su bile lepše no što ih je ikad video, ali cveće je izgledalo čudno staklasto, krupno i strano, a sve se blistalo nekom tužnom, umrtvljenom lepotom.

Pomalo bojažljivo kružio je oko velike rundele sa žbunjem punim krupnih cvetova, modri leptirić je mirno sisao sokove iz nekog belog cveta. Vladala je neprirodna tišina, a na stazama nije bilo šljunka nego nešto meko preko čega se gazilo kao po ćilimu.

Sa suprotne strane došla mu je mama u susret. Ali ona ga nije gledala, nije mu čak ni glavom klimnula, strogo i tužno je gledala preda se i prošla kraj njega nečujno kao dah.

Ubrzo zatim ugledao je na jednoj stazi oca koji je hodao Isto tako, a kasnije Alberta i svi su oni išli ćutke i strogo svojim putem, niko od njih ne htede da ga pogleda. Tumarali su okolo kao začarani, usamljeni i kruti, pa se činilo da to mora ostati tako za sva vremena, da u njihovim ukočenim očima nikad neće biti pogleda, niti će se smeh pojaviti na njihovim licima, da nikad nikakav zvuk neće probiti tu neprobojnu tišinu i nikad ni najmanji vetar neće zatalasati nepokretne grane i cvetove.

Najgore je bilo što ni on sam nije bio u stanju da ih dozove. Ništa ga u tome nije sprečavalo, ništa ga nije bolelo, ali nije imao hrabrosti ni istinske volje da pusti

glas bilo mu je jasno da sve to mora biti tako i da će sve biti još strašnije ako se usprotivi.

Pjer je polako odšetao dalje kroz beživotnu raskoš vrta, šarenilo i hiljade divnih cvetova po svetlom, umrtvljenom vazduhu, ali kao da nisu bili stvarni i živi, a s vremena navreme susretao je Alberta, ili majku, ili pak oca. Oni su promicali kraj njega i jedno kraj drugoga uvek isto tako kruti i

međusobno tuđi.

Učinilo mu se da je prošlo mnogo vremena, možda godine, a ono vreme u kome su svet i vrt bili živi, ljudi veseli i pričljivi i on sam pun radosti i razuzdanosti, to vreme je nezamislivo daleko, ono je utonulo u duboku, gluvu prošlost. Možda je uvek bilo kao ovo sad, a ono ranije je bilo samo lepi, luckasti san.

Naposletku je stigao do malog kamenog korita sa vodom, iz kojeg je ranije baštovan punio kante za polivanje i u kome je on sam držao nekoliko sićušnih punoglavaca. Svetlozelena voda je bila nepokretna, odražavala je kamenu ivicu i viseće grane šibljike sa žutim zvezdastim cvetovima, izgledalo je lepo, napušteno i nekako nesrećno kao i sve drugo.

Ko tu upadne, udavi se i mrtav je rekao je jednom baštovan. Ali voda uopšte nije bila duboka.

Pjer je stao na rub ovalnog korita i nagnuo se nad njim.

U vodi je ugledao odraz sopstvenog lica. Ono je izgledalo kao lica ostalih, bilo je staračko i bledo, duboko okamenjeno u ravnodušnoj strogosti.

Posmatrao ga je uplašeno i začuđeno, a odjednom ga obuze osećanje potajnog užasa i silne, besmislene tuge zbog ovakvog svog stanja. Pokušao je da viče, ali nije mogao da da glasa od sebe. Hteo je da zaječi glasno, ali je mogao samo da iskrivi lice i da se bespomoćno cereka.

Tog trenutka je opet naišao njegov otac i Pjer se okrenuo prema njemu uz ogroman napor svoje sputane duševne snage. U samrtničkom strahu i nepodnošljivoj patnji svog ojađenog srca potrčao je sa nemim jecajem i tražeći pomoć od oca, koji mu je prilazio sa avetinjskom mirnoćom i kao da ga opet nije zapazio.

Oče! htede dečak da mu dovikne i, mada se nije čuo nikakav glas, ipak je njegova silna nevolja stigla do nemog usamljenika. Otac se osvrnu i pogleda ga.

Ispitivačkim pogledom slikara pažljivo se zagledao u oči dečaka koje su ga preklinjale, a onda se jedva primetno nasmešio, ćutke mu blagonaklono i sa žaljenjem klimnuo glavom, ali bez imalo utehe, kao da tu nema pomoći. Za trenutak mu preko strogog lica prelete senka ljubavi i srodne patnje, i tog trenutka on više nije bio moćni otac već pre siroti, bespomoćni brat.

Zatim je opet gledao pravo preda se, odlazeći istim sporim, ravnomernim korakom koji u stvari nije ni prekinuo.

Pjer vide kako se udaljava i nestaje, pred njegovim užasnutim pogledom pomračije se mali ribnjak, staza i cvetni vrt i iščežoše kao oblaci magle. Probudio se sa bolom u slepoočnicama i vrelim, suvim grlom, i video da je sam u krevetu u polumračnoj sobi. Začuđen, pokušavao je da se priseti prethodnih događaja, ali ničeg nije mogao da se seti, pa se iscrpljen i obeshrabren okrenuo u krevetu.

Polako se sasvim osvestio i odahnuo. Ružno je biti bolestan i ležati sa glavoboljom, ali je bilo podnošljivo, lako i slatko u poređenju sa samrtničkim osećanjem, u onom svom groznom snu.

Cemu sva ta gnjavaža? pomisli Pjer i skupi se pod pokrivačem. Čemu bolest? Ako je to neka kazna zbog čega je trebalo da budem kažnjen? Čak nije ni jeo

ništa što bi mu bilo zabranjeno, kao što je bio slučaj kad je jednom pokvario stomak nedozrelim šljivama. Bilo mu je zabranjeno, a on ih je ipak jeo i stoga je bilo pravično da snosi posledice. To je jasno. Ali sada? Zašto da leži u krevetu, zašto je morao da povraća, zašto oseća to strašno probadanje u glavi?

Već je dugo ležao budan kada je majka ponovo ušla u sobu. Povukla je zavesu na prozoru i meko, blago večernje svetlo preplavi prostoriju.

Kako ti je, dušo? Jesi li lepo spavao?

On ne odgovori. Ležeći na boku, digao je oči k njoj. Ona mu uzvratila pogled, iznenađena što je mališan gleda nekako čudno ispitivački i ozbiljno. Nema groznicu pomisli umirena.

Da li bi sad hteo nešto da jedeš? Pjer jedva primetno odmahnu glavom.

Zar ne bi hteo da ti nešto donesem?

Vode reče tiho.

Ona mu donese vode, ali mali uze samo ptičji gutljaj i opet sklopi oči. Odjednom iz majčine sobe šumno zabrujaše zvuci klavira. Nadirali su u snažnim, širokim talasima.

Cuješ li? upita gospođa Adela.

Pjer širom otvori oči i lice mu se bolno iskrivi.

Ne, nemojte! uzviknu. Ta pustite me! I s obe ruke zapuši uši i zari glavu u jastuk. Uzdišući, gospođa Veragut pođe do Alberta i zamoli ga da prestane sa sviranjem. Vrativši se, osta da sedi uz Pjerov krevet dok ovaj nije opet zadremao.

Te večeri je u kući vladala tišina. Veragut je otišao, Albert je bio neraspoložen i patio što ne može da svira. Svi su rano legli i majka je ostavila otvorena vrata da čuje Pjera ako mu nešto zatreba tokom noći.

DVANAESTO POGLAVLJE

Uveče, po povratku iz grada, Veragut se pažljivo šunjao oko kuće i zabrinuto motrio i osluškivao neće li mu neki osvetljeni prozor, ili šum otvaranja vrata odati da li je njegov mezimac još uvek bolestan i da li pati. Ali kada se uverio da je sve tiho i smireno, da svi spavaju, oslobodio se straha kao neke teške, mokre odeće i pun zahvalnosti još dugo je ležao budan. Neposredno pre no što će utonuti u san i nehotice se nasmešio i začudio kako je malo potrebno da se obeshrabreno srce opet razgali. Sve što ga je mučilo i pritiskivalo, sav potmuli, sumorni teret života, odjednom je sve to bilo ništavno i beznačajno u poređenju sa nežnom brigom za svoje dete. a tek što se povukla ta opaka senka, sve mu se učinilo vedrijim i podnošljivijim. Ujutro se u dobrom raspoloženju i u neobično rani čas pojavio u zamku, bio je sav srećan što je malog zatekao da još slatko spava, pa je doručkovao nasamo sa ženom jer ni Albert nije bio ustao. Veragut je prvi put posle mnogo godina boravio u taj čas ovde u kući i za trpezom sa gospođom Adelom. Ona je bezmalo s podozrivim čuđenjem uočila kako je Ijubazan i vedro raspoložen, kao da je njegovo prisustvo u to doba svakodnevna stvar. Naposletku i on postade svestan njenog napetog iščekivanja i neobičnosti trenutka.

Tako mi je milo reče sa prizvukom u glasu koji je njegovu ženu podsetio na

lepše dane tako milo

što je, po svemu sudeći, sa našim malim opet sve u redu. Tek sada mi je jasno da sam se ozbiljno zabrinuo za njega.

Ni meni se ono juče nije dopalo saglasi se ona.

Igrajući se srebrnom kašičicom, gledao je u nju gotovo šeretskim pogledom, sa malim odbleskom dečake razdraganosti koja bi kod njega iznenada izbila i nikad ne bi dugo potrajala, koja joj je nekad kod njega bila posebno draga a koju je jedino Pjer nasledio.

Eto izjavi on živahno to je prava sreća. Sad mi se, najzad, pruža prilika da govorim s tobom o svojim najnovijim planovima. Mislim da bi zimus trebalo da odeš u Sen Moris s oba dečaka i da se tamo zadržiš što duže.

Ona obori pogled u nedoumici.

A ti? upita. Zar ne bi hteo da slikaš tamo gore?

Ne, neću poći s vama. Za izvesno vreme prepustiću vas same sebi i otputovati. Odlazim najesen i zatvaram atelje. Robert će dobiti odsustvo. Samo od tebe zavisi da li ćeš preko zime ostati u Roshaldeu. Ja ti to ne bih savetovao, idi bolje u Ženevu ili u Pariz, ali ne zaboravi ni Sen Moris koji bi Pjeru prijao!

Ona zbunjeno diže glavu.

Ti se šališ reče sa nevericom.

Oh, ni najmanje nasmeši se on pomalo setno od toga sam se odučio. Najozbiljnije ti to govorim, treba da mi veruješ. Putovaću preko mora i neće me biti duže vreme.

Preko mora?

Napregnuto je razmišljala. Njegovi predlozi, nagoveštaji i vedri ton, sve to je za nju bilo neuobičajeno i budilo je u njoj podozrenje. Ali na reč putovanje preko mora pred očima joj iskrsnu slika muža kako se ukrcava na brod, praćen nosačima natovarenim koferima. Setila se slika po plakatima brodskih kompanija i sopstvenih plovidbi po Sredozemnom moru i za tren oka joj sve bi jasno.

Odlaziš sa Burkhardom! uzviknu živo. On potvrdno klimnu glavom.

Da, putujem s Otom.

Oboje začutaše izvesno vreme. Gospođa Adela je bila preneražena, nagonski je naslutila značaj te novosti. Namerava li možda da je napusti i da joj da slobodu? U svakom slučaju to je bio ozbiljan pokušaj u tom pravcu i ona se u duši prepade što je ta vest tako malo uzburkala, tako malo zabrinula, i ne izaziva u njoj nikakve nade, niti najmanju radost. Neka i postoji za njega mogućnost jednog novog života, za nju je svakako nije bilo. Sto se tiče Alberta biće joj lakše, a pridobiće i Pjera, ali će biti i ostati napuštena žena. Nekad je zamišljala lu mogućnost stotine puta i smatrala je oslobođenjem i spasom a danas, kada je izgledalo da bi se mogla pretvoriti u stvarnost, bilo je u njoj toliko pimesa strepnje i stida i osećanja krivice da, savladana osećanjem malodušnosti, nije bila sposobna ni da bilo šta poželi. To je trebalo da dođe ranije, u doba nevolja i bira, pre no što je naučila da se miri sa sudbinom. Sad je sve kasno i beskorisno, sad se

radilo samo o završnoj crti ispod svršenih stvari, bili su to još samo završetak i gorka potvrda svega prikriivenog i samo upola priznatog, više nije bilo svetlucavih iskri novih životnih mamaca.

Veragut je pažljivo proučavao ozbiljno lice svoje žene i bi mu je žao.

To treba da bude pokušaj reče sa željom da je poštedi. Poživite neko vreme nesmetano, ti i Albert a i Pjer, recimo godinu dana. Smatrao sam da bi to tebi bilo zgodno, a za decu svakako dobro. Oni ipak obojica donekle pate što. . . što se nas dvoje nismo najbolje snašli u životu. Nama dvoma će za vreme dužeg rastanka takođe sve biti jasnije. Misliš li i ti tako?

Možda odvrati ona tihim glasom. Ti si izgleda, doneo konačnu odluku.

Otu sam već pisao. Neće ni meni biti lako da za tako dugo vreme odem od svih vas.

Hoćeš reći. od Pjera.

Naročito od Pjera. Znam da ćeš svojski brinuti o njemu. Ne mogu da očekujem da ćeš mu češće govoriti o meni, ali nemoj da bude s njim kao s Albertom!

Ona odmahnu glavom.

Nije to bila moja krivica, ti to znaš.

On joj sa nezgrapnom i odavno zaboravljenom nežnošću obazrivo spusti ruku na rame.

Oh, Adela, nemojmo govoriti o krivici. Neka sam ja kriv za sve.

Pokušavam da ponešto popravim, ništa drugo. Tebe molim samo, ne daj da izgubim Pjera, ako je moguće! On nas još povezuje. Nastoj da mu ne otežavaš ljubav prema meni.

Ona sklopi oči kao da se brani od nekog iskušenja.

Kad te tako dugo neće biti. reče neodlučno. On je dete. . .

Naravno. Pusti ga da ostane dete! Neka me zaboravi ako ne ide drugačije! Ali ja smatram da je on zalog koji ti ostavljam i mislim da moram imati puno poverenje da bih mogao da ti ga ostavim.

Čujem da Albert dolazi prošaputa ona brzo tek što nije ušao.

Razgovaraćemo još o tome. Nije sve tako jednostavno kao što misliš. Daješ mi više slobode no što sam ikada imala i želela, a u isti mah mi namećeš odgovornost koja me lišava prirodne neusiljenosti! Dozvoli da još razmislim o tome. Verovatno ni ti nisi doneo odluku u jednom času, stoga mi daj još malo vremena.

Pred vratima se začuše koraci i Albert uđe. Začudio se zatekavši oca.

Pozdravio ga je nekako sputano, poljubio majku i seo za sto postavljen za doručak.

Imam jedno iznenađenje za tebe počeo Veragut lagodno. Jesenji raspust možeš provesti sa mamom i Pjerom gde god budete želeli, a takođe i Božić. Ja ću se nekoliko meseci zadržati na putu.

Mladić nije mogao da prikrije radost iako se trudio, stoga revnosno upita:

Kuda putuješ?

Još ne znam tačno. Prvo putujem u Indiju sa Burkhardom.

Oh, tako daleko! Jedan moj školski drug se tamo rodio, čini mi se u

Singapuru. Tamo se još priređuje lov na tigrove.

Nadam se da je tako. Odstrelim li jednog, doneću, naravno. njegovu kožu. Ali pre svega hoću tamo da slikam.

Mogu da zamislim! Citao sam o jednom francuskom slikaru koji je boravio negde u tropskim predelima, čini mi se na nekom ostrvu u Južnom moru. . . tamo mora da je predivno!

Zar ne? U međuvremenu, vi ćete se lepo zabavljati, svirati i smučati se. Ali sad idem da vidim šta radi mali. Nemojte se ometati! Napustio je sobu pre no što bi mu iko odgovorio.

Ipak je tata katkad veličanstven reče Albert sav ozaren. Sviđa mi se to njegovo putovanje u Indiju, ima stila.

Njegova majka se s mukom nasmeši. Njena ravnoteža je bila uzdrmana, osećala se kao da sedi na grani koju upravo podsecaju. Ali je ćutala i pošlo joj je za rukom da se ne oda izrazom lica, dovoljno je bila stekla tu veštinu.

Slikar je ušao u Pjerovu sobu i seo kraj njegovog kreveta. Pažljivo je izvukao uzanu svesku za skice i počeo da crta glavu i ruku malog spavača. Nije hteo da muči Pjera da mu pozira, ali je u preostalom vremenu želeo da g& što češće i što bolje zadrži na papiru i uvreži u sećanju. Sa nežnom pažnjom se trudio oko voljenih oblika, oko pada svilenkaste kose, oko lepo oblikovanih, nervoznih nozdrva i tankih, nemoćno klonulih ruku i samovoljne, osobene linije čvrsto stisnutih usana. Retko je viđao dečaka u krevetu, bilo je prvi put da ga ne vidi usnulog sa detinjasto rastvorenim ustima i, posmatrajući njegova rano sazrela, izražajna usta, pala mu je u oči sličnost s ustima svog oca, Pjerovog deda, koji je bio čovek smeo i pun mašte, ali strastan i nemirna duha i dok je tako gledao i crtao, zaokupljala ga je osmišljena igra koju priroda izvodi sa crtama lica i sudbinama očeva, sinova i unuka. Mada nije bio mislilac, okrznu ga pomisao na zabrinjavajuću osobitost zagonetke o sledu i neminovnosti, o duši.

Mali spavač iznenada otvori oči i pogleda u oca, a on se začudi što u tom tako ozbiljnom pogledu i u načinu na koji se budio nema ničeg detinjeg. Odmah odloži olovku i zaklopi svesku, saže se tek probuđenom dečaku, poljubi ga u čelo i radosno reče:

Dobro jutro, Pjer. Da li ti je bolje?

Mališan se zadovoljno nasmeši i protegnu. Oh da, mnogo bolje. Polako se prisećao: Dabome, juče je bio bolestan i kao da nije iščezla pretnja tamnih senki tog ružnog dana. Ali sada je bilo mnogo bolje, hteo je još malo da poleži i da se naslađuje toplinom i blagodarnim spokojstvom što mu se stanje poboljšalo, a onda će ustati i doručkovati, pa će sa mamom poći u vrt.

Otac je otišao da dovede mamu. Pjer se žmirkajući zagledao u prozor, kroz žućkaste zavese nazirao se svetao, vedar dan. To je bio dan koji je nešto obećavao i odisao svim mogućim radostima. Kako je juče sve bilo bljutavo, i hladno, i potmulo! Zaklopio je oči da to zaboravi i osetio kako mu život struji kroz udove, još trome od sna.

Uto naiđe majka, donese mu jedno jaje i šolju mleka, svi su bili Ijubazni i nežni, radujući se što ga opet vide zdravog. Bilo je to bezmalo kao

rođendan i ne mari što nije bilo kolača, jer zapravo još uvek nije bio gladan.

čim je obukao čisto plavo letnje odelo, pošao je tati u atelje. Zaboravio je jučerašnji ružni san, ali u srcu mu je još treperio odjek straha i bola, zato je sad morao da se uveri i da uživa što je okružen sunčevim sjajem i Ijubavlju.

Otac se upravo bavio merenjem okvira za svoju novu sliku i dočeka ga radosno. Ali Pjer nije hteo da se zadrži duže, hteo je samo da ga pozdravi i da se malo pomazi. Morao je krenuti dalje, do psa i do golubova, do Roberta i u kuhinju, da se sa svima i svime pozdravi i da sve to opet bude njegovo. Zatim je sa mamom i Albertom pošao u vrt, učinilo mu se da je prošla godina dana od časa kada je ležao tu u travi i plakao. Nije bio raspoložen da sedne na

Ijuljašku, ali je rukom prešao preko daske za sedenje, obišao žbunje i cvetne leje i tu ga je zapahnulo neko mutno sećanje kao iz nekog prethodnog života, kao da je jednom lutao sam među tim lejama, napušten od svih i očajan. Sada je opet sve bilo puno svetlosti i života, pčele su zuzukale, a vazduh koji je udisao bio je lak i prijatan.

Majka mu je dozvolila da nosi njenu korpu za cveće, stavljali su u nju karanfile i krupne dalije, a on je pored toga napravio još i poseban buket koji će kasnije odneti ocu.

Umorio se kada su se vratili u zamak. Albert mu se ponudio za neku igru, ali Pjer je prvo hteo malo da se odmori. Duboko se zavalio u majčinu veliku pletenu stolicu na verandi, a buket za tatu još je držao u ruci.

Osećao se prijatno malaksao, zažmurio je i okrenuo se prema suncu, radujući se što mu ružičasti i topli sunčev sjaj prodire kroz kapke. Pogled mu je sa zadovoljstvom klizio niz lepo, čisto odelo, pružio je noge obuvane u blistave žute cipele na svetlost sunca, desnu pa levu, naizmenično. Nalazio je da je lepo sedeti udobno i odeven u čisto, ne pokrećući se i pomalo iscrpljen, samo su karanfili širili isuviše jak miris oko sebe. On ih odloži na sto i gurnu ih od sebe na daljinu do koje mu je ruka dosegala.

Uskoro će morati da ih stavi u vodu, da ne uvenu pre no što ih otac vidi.

Mislio je na njega sa neobičnom nežnošću. Kako je bilo ono juče? Navratio je k njemu u atelje, tata je radio nije imao vremena, stajao je tako usamljen, zaokupljen radom i pomalo tužan pred svojom slikom. Eto, dotle se tačno sećao svega. Ali šta je bilo potom? Nije li kasnije sreo oca u vrtu? S naporom je pokušavao da se priseti. Da, otac je hodao tamoamo po vrtu, sam i sa nekim stranim, bolnim izrazom lica, hteo je da ga dozove. Sta je to bilo? Nešto strašno ili jezivo, nešto što se dogodilo juče, ili o čemu je čuo, a nije mogao da se seti.

Zavaljen u dubokoj stolici, sledio je tok svojih misli. Sunce mu je sijalo na kolena žutim i toplim zracima, ali odjednom potpuno iščeze sva njegova razdraganost. Osećao

jo da mu se misli sve više približavaju onom jezivom, znao je čim se bude prisetio to jezivo će ponovo ovladati njime ono je stajalo iza njega i čekalo. Svaki put kad bi se u svom sećanju približio toj granici, spopalo

bi ga obespokojavajuće osećanje u vidu neke mučnine i vrtoglavice, a počela je da ga boli i glava.

Smetao mu je prejak miris karanfila. Ležali su na suncu, na stolu od pletenog pruća i venuli ako hoće da ih da oću, trebalo je to uraditi sad.

Ali on to više nije želeo, odnosno jeste, ali bio je tako umoran i bolele su ga oči od svetlosti. Osim toga, treba pre svega da razmisli šta se to dogodilo juče. Osećao je da je već sasvim blizu, trebalo je to dohvatiti u mislima, ali to nešto je stalno izmicalo i nestajalo.

Sve više ga je bolela glava. Oh, zašto je to tako? Jutros je bio tako razgaljen!

Gospođa Adela ga je dozivala s vrata i prišla mu. Videla je da cveće leži na suncu i htela je da pošalje Pjera po vodu, ali utom primeti kako se klonulo skupio na stolici sa krupnim suzama na obrazima.

Pjer, sine, šta ti je? Ne osećaš se dobro?

On diže pogled, ne pomaknuvši se i opet zaklopi oči.

Reci, srce moje, šta ti je? Hoćeš li u krevet? Hoćemo li da se igramo? Imaš li bolove?

On s odbojnim izrazom lica odmahnu glavom, kao da mu ona dosađuje.

Ostavi me! prošaputa.

A kada ga je uspravila i privila uza se, on u trenutku uzavrelog besa, izopačenam, tankim glasom vrisnu:

Ama, ostavi me!

Odmah zatim prestao je da se opire i klonuo na njene ruke, a kada ga je podigla, prigušeno je jeknuo, presamićen, bleđa, izmučena lica počeo je da se trese i da povraća.

TRINAESTO POGLAVLJE

Otkako je Veragut stanovao sam u svojoj novogradnji, njegova žena gotovo nikad nije navraćala k njemu. Kada je sad bez prethodnog kucanja, usplahirena upala u radionicu, bilo mu je istog trenutka jasno da donosi loše vesti nepogrešivim nagonom i pre no što je izustila ma i jednu reč on povika:

Da li je nešto sa Pjerom? Ona žustro potvrdi glavom.

Mislim da se ozbiljno razboleo. Maločas je bio tako čudan i upravo je opet povraćao. Trebalo bi da ideš po doktora.

Dok je izgovarala te reči, njen pogled prelete preko prazne, velike prostorije i zadržala se na novoj slici. Nije videla figure, nije poznala čak ni lik malog Pjera, samo je zurila u platno i udisala vazduh tog prostora u kome je njen muž godinama živeo. Mutno je naslućivala da i ovde vlada atmosfera usamljenosti i prkosnog samozadovoljstva, slična onoj u kojoj je i sama živela već odavno. Bilo je to samo za trenutak, a onda njen pogled skrenu sa slike da bi odgovorila na žestoku i zbrkanu bujicu pitanja kojom ju je slikar obasuo.

Molim te, naruči odmah telefonom automobil reče naposletku to će biti brže nego zaprežnim kolima. Sam ću poći u grad, samo da operem ruke. Odmah ću doći preko. Jesi li ga smestila u krevet?

Cetvrt časa kasnije sedeo je u automobilu u potrazi za jedinim lekařem kojeg

je poznavao i koji je ranije povremeno dolazio u kuću. Nije ga našao u njegovom ranijem stanu, u međuvremenu se preselio. Tražeći lekarev novi stan, on ga je sreo putem i zdravstveni savetnik ga pozdravi, on mu otpozdravi u prolazu i tek mu tad sinu da je to lekar koga traži. Vrativši se istim putem, ugledao je lekareva kola pred kućom jednog njegovog pacijenta, pa je neko vreme morao da provede u mučnom čekanju. Najzad je sanitetskog savetnika presreo na kapiji i privoleo ga da uđe u automobil. Lekar se opirao i branio, gotovo ga je silom naterao da pođe s njim. U kolima, koja su odmah najvećom brzinom krenula u Roshalde, lekar mu spusti ruku na koleno i reče:

U redu, ja sam vaš zarobljenik. Drugi kojima sam potreban moraju da čekaju, vi to znate. Dakle, o čemu se radi? Da li vam je žena bolesna? Nije?. Dakle, vaš mali. Kako se zove? Ah da, Pjer. Već ga dugo nisam video. Sta je s njim? Neki udes?

Bolestan je, od juče. Jutros se činilo da je s njim sve u redu, ustao je i čak malo jeo. Sad odjednom opet povraća i čini se da ima bolove. Mršavom rukom lekar pređe preko svog mudrog i ružnog lica.

Sigurno je stomak. Uostalom, videćemo. Jesu li inače kod vas svi zdravi? Prošle zime posetio sam vašu izložbu u Minhenu. Ponosimo se vama, poštovani gospodine.

Bacio je pogled na časovnik. Obojica su ćutala kada su kola menjala brzinu i bučno brektala krenuvši uzbrdicom. Ubrzo su stigli i morali su da se iskrcaju pred dvorišnom kapijom koja je bila zatvorena.

Sačekajte me doviknu sanitetski savetnik šoferu. Njih dvojica brzo predoše preko dvorišta i udoše u zamak. Majka je sedela kraj Pjerovog kreveta.

Odjednom je lekar imao vremena. Bez žurbe je pregledao mališana, pokušavao da ga navede na razgovor, obraćao se prijatno umirujućim rečima majci i svojim opuštenim držanjem širio oko sebe atmosferu poverenja i stručnosti, koja je prijala i Veragutu.

Pjer nije bio ni najmanje predusretljiv, bio je ćutljiv, srdit i nepoverljiv. Kada mu je lekar opipao i pritisnuo trbuli, on podrugljivo iskrivi usta kao da sva ta nastojanja smatra glupim i beskorisnim.

Trovanje je, po svemu sudeći, isključeno reče sanitetski savetnik zamišljeno nema nikakvog nalaza ni kod slepog creva. Verovatno se naprosto radi o pokvarenom stomaku, a tu je najbolje čekati da se to smiri i, naravno, dijeta. Dajte malome danas samo jak čaj ako je žedan, a uveče mu možete dati i gutljaj bordoskog vina. Ako sve bude dobro, sutra će za doručak dobiti čaj i dvopek. Ukoliko bi imao bolove, možete mi telefonirati.

Gospođa Veragut je tek na spoljnim vratima počela da postavlja pitanja. Ali nije dobila nikakvo dodatno objašnjenje.

Izgleda da je prilično pokvario stomak, a dete je očigledno veoma osetljivo i nervozno. Groznici nema ni traga. Puls mu je malo slabiji. Ukoliko se stanje ne poboljša, navratiću sutra opet. Međutim, rekao bih da nije ništa ozbiljno.

Oprostio se na brzinu, opet mu se veoma žurilo. Veragut ga isprati do kola.

Može li to da potraje duže? upitao je u poslednjem trenutku.

Lekar se nasmeja krto.

Nisam mislio da ste takav strašljivac, gospodine profesore. Dečak je malko nežan, a svi smo mi kao deca često imali pokvaren stomak. Do viđenja! Veragut je bio svestan da je u kući suvišan i zato se polako uputio u pravcu polja. Umirio ga je škrti i odmereni način zdravstvenog savetnika, pa se sad i sam čudio što se toliko uzbudio i prestrašio.

S osećanjem olakšanja je koračao i upijao u sebe vrući vazduh tamnomodrog, već odmaklog prepodneva. Učinilo mu se kao da je ovo danas već oproštajni obilazak uoči

rastanka s tim Havadama i voćnjacima, osećajući se pri tom prilično prijatno i lagodno. Razmišljajući o poreklu tog novog osećanja nakon odluke koju je doneo, postalo mu je jasno da je to posledica njegovog jutrošnjeg razgovora sa gospođom Adelom. Prijalo mu je što joj je saopštio svoje planove o putovanju, što ga je ona saslušala mirno i bez ikakvih pokušaja opiranja, što su sad između njegove odluke i njenog ostvarenja otklonjene sve stranputice i izgovori, što se neposredna budućnost jasno i nedvosmisleno ocrtava pred njim. Otud i ta smirenost i novostečena samosvest u njemu. Bez ikakvog plana udario je putem kojim je pre nekoliko nedelja išao sa svojim prijateljem Burkhardom. Tek kad je poljski puteljak počeo da vodi uzbrdo, video je gde se nalazi i setio se one šetnje s Otom. šumarak na brdu sa klupom i tajanstvenim svetlotamnim pogledom na jasni, slikoviti i daleki predeo plavičaste rečne doline hteo je, u stvari, da naslika tek najesen. Nameravao je da posadi Pjera na klupu kako bi svetla dečakova glava odudarala od mrke, prigušene svetlosti u šumi.

Pun pažnje penjao se uzbrdo, ne osećajući više vrelinu bliskog podneva i, dok je budno motreći očekivao trenutak u kome će mu iznad grebena brežuljka pred očima pući pogled na rub šume, sećao se razgovora, štaviše, pojedinih reči i pitanja svog prijatelja, kao i tadašnjeg ranoletnjeg šarenila predela u kome je zelenilo sada poprimilo mnogo zagasitoga, a i blažu boju. Pri tom ga iznenada skoli osećanje za koje već odavno nije znao d čiji ga neočekivani povratak snažno podseti na doba mladosti. Učinilo mu se, naime, da je od one šetnje šumom s Otom proteklo mnogo vremena, da je od tada, u izvesnom smislu, postao zreliji, drugačiji, da je postigao neki napredak i stoga je gotovo sa podsmešljivim sažaljenjem pomislio na ono svoje tadašnje ja.

Iznenaden tim sasvim mladalačkim osećanjem, koje ga je dvadesetak godina unazad svakodnevno obuzimalo ali sada delovalo kao retka čarolija, razmišljao je o kratkom vremenskom rasponu toga leta i otkrio nešto što do malo

čas ili do juče nije znao. Otkrio je, sećajući se vremena od pre dvatri meseca, da se izmenio i napredovao, a danas je otkrio vedrinu i pouzdanu slutnju da postoji put tamo gde su do nedavno vladali samo tama i zbrkana neodlučnost. Učinilo mu se da je njegov život sad opet sličan bistroj reci koja nadire u određenom pravcu, dok se pre toga dugo vreme poput močvarnog,

ustavljenog jezera unezvereno vrteo u krug. Postalo mu je jasno da mu nema povratka ovamo, da mu preostaje samo da se oprosti, bez obzira što srce krvari i bolno peče. Njegov život je ponovo dobio svoj tok poput reke koja nadire putem slobode i budućnosti. A da toga i sam nije bio svestan, on se u duši oprostio i odrekao grada i ovog kraja, Roshaldea i svoje žene.

Zastao je odahnuvši, ponesen i duboko prožet talasom vidovite slutnje.

Pomislivši na Pjera, probode ga oštri, neobuzdani bol kao u trenutku kada je sa sigurnošću znao da tim putem mora ići do kraja i rastati se i sa Pjerom.

Dugo je stajao tako, lice mu se krivilo od bola. Ali kako god ga taj bol žestoko pekao, to što je osećao ipak je značilo život i svetlost, jasnoću i budućnost. To je bilo ono što je Oto Burkhard od njega tražio. To je bio čas koji je prijatelj iščekivao. To je bio rez posred starih, dugo pošteđenih čireva o kojima je govorio. Taj rez je boleo, strahovito boleo, ali odrekavši se najdražih želja, iščezoše i nesloge, razdor i utrnulost duše. U njemu se razdanilo, bio je to svirepo svetao, lep, vedar dan.

Potresen je prevalio nekoliko koraka do vrha brežuljka i seo na senovitu klupu. Duboko životno osećanje ga prože kao povratak mladosti i on uputi misli pune zahvalnosti prijatelju u daljini, bez koga nikad ne bi našao taj put, bez koga bi zauvek ostao tu u turobnom, nezdravom zarobljeništvu i propao.

Međutim, on po svojoj prirodi nije bio sklon dugim razmišljanjima, niti istrajnosti u nekim ekstremnim raspoloženjima. Istovremeno sa ozdravljenjem i ponovo stečenim htenjem svim čulima mu prostruja nova svest o delotvornoj snazi i sopstvenoj moći.

Diže se, otvori oči i živahna pogleda krenu u osvajanje svoje nove slike.

Dugo je preko senovite šume njegov pogled bio prikovan za daleku, svetlu rečnu dolinu. Naslikaće je ne čekavši jesen. To je bio složen zadatak, nametalo mu se da reši svojevrsni problem. Taj čudesni pogled je trebalo naslikati sa puno ljubavi i znanja, kao što bi to uradio jedan od istančanih starih majstora, Altdorfer ili Direr. Ovladavanje svetlošću i njenim mističnim ritmom pri tom nije bilo jedini zahtev, svaki najmanji oblik morao se istaći, svaki je trebalo pažljivo razmatrati i odmeravati, kao one fine travčice u divnim buketima od poljskog cveća njegove majke. Svežu i svetlu daljinu doline trebalo je potisnuti mlazevima jarke svetlosti u prednjem planu i senkama u šumi, kako bi kao adidar blistala u dnu slike, hladovito i slatko, strano i primamljivo.

Bacio je pogled na časovnik. Bilo je vreme da se vrati kući. Nije želeo da ga žena danas čeka. Ali pre toga je još izvukao svesku sa skicama i, stojeći na ivici brežuljka na podnevnom suncu, skicirao je snažnim potezima kostur slike, razmere perspektive, isečak iz celine i oval divnog pogleda u daljinu koji je tako mnogo obećavao.

Time se još malko zadržao, i ne obraćajući pažnju na vrućinu, žurio je strmom, suncem obasjanom nizbrdicom kući. Razmišljao je šta će mu sve biti potrebno za slikanje i odlučio da sutradan porani, da vidi predeo pri prvoj jutarnjoj svetlosti, a u srcu je osetio prijatnost i vedrinu jer je opet imao pred sobom lep i primamljiv zadatak.

Sta radi Pjer? bilo mu je prvo pitanje kada je ušać žurnim korakom. Gospođa Adela ga izvesti da je mali miran i umoran, da po svemu sudeći nema bolove i da veoma strpljivo leži u krevetu. Najbolje je ne ometati ga jer je neobično osetljiv, trgne se čim se otvore vrata ili neki drugi iznenadni šum dopre do njega.

E, pa dobro zahvali joj se na obaveštenju pokretom glave posetiću ga kasnije, možda predveče. Izvini što sam malo zakasnio, zadržao sam se u okolini. I narednih dana ću raditi u prirodi.

Ručali su u miru i tišini, kroz spuštene žaluzine prodirala je zelenkasta svetlost i razlivala se po sobi, svi su prozori bili otvoreni i u podnevnoj tišini iz dvorišta se čuo samo žubor malog bunara.

U Indiji će ti biti potrebna posebna oprema, hoćeš li poneti i pribor za lov? upita Albert.

Mislim da neću, Burkhard je sa svime snabdeven. On će me posavetovati. Smatram da bi slikarski pribor trebalo poneti u zavarenim limenim sanducima.

Hoćeš li tamo nositi tropski šlem?

Svakako. Mogu ga i uz put kupiti.

Kad se Albert povukao posle ručka, gospođa Veragut zamoli muža da ostane još malo. Ona sede u svoju stolicu od pletenog pruća, a on donese svoju i stavi je kraj njene.

o Kad putuješ? upita ona za početak.

Oh, to u celosti zavisi od Ota, ja se, razume se, upravljam prema njemu. Mislim da će to biti negde krajem septembra.

Tako skoro? Nisam stigla da još malo razmislim o tome, Pjer me potpuno zaokuplja. Ali mislim da upravo zbog njega ne bi trebalo da tražiš od mene isuviše.

Nemam ni nameru. Danas sam još jednom razmislio. Ti ćeš u svemu imati punu slobodu. Uviđam da ne bi bilo u redu da ja putujem po svetu, a da se mešam u tvoje poslove ovde. Ti u svemu postupi kako ti se čini najbolje. Neću da imaš manje slobode no što je tražim za sebe.

Ali šta da se radi s ovom kućom? Ne bih volela da ostanem sama u njoj, prilično je zabačena a i suviše prostrana, zatim tu je i toliko uspomena koje mi smetajit.

Već sam ti rekao, odseli se gde god želiš. Roshalde pripada tebi, ti to znaš, a ja ću za svaki slučaj tvoja prava osigurati pre odlaska na put. Gospođa Adela poblede. Budno se zagledala mužu u lice sa gotovo neprijateljskim izrazom.

Govoriš kao da ne nameravaš više da se vratiš reče sa prizvukom strepnje. On zamišljeno zatrepta očima i obori pogled.

To se ne može znati. Zasad nemam pojma koliko dugo ću se zadržati, osim toga, ne verujem da Indija zdravstveno prija Ijudima mojih godina. Ona strogo odmahnu glavom.

Nisam mislila na to. Svi možemo umreti. Mislila sam, imaš li uopšte nameru da se vratiš?

On je ćutao i žmirkao, naposletku se jedva primetno nasmešio i ustao.

Mislim da bismo o tome mogli da razgovaramo drugom prilikom. Kada smo pre

nekoliko godina, kao što znaš, raspravljali o tom pitanju, bila je to naša poslednja svađa. Ovde u Roshaldeu vdše ne bih želeo nikakvu svađu, najmanje s tobom. Pretpostavljam da o svemu imaš isto mišljenje kao i tada. Ili bi mi danas možda prepustila malog?

Gospođa Veragut ćutke odmahnu glavom.

Tako sam i mislio reče njen muž mirno ostavimo se tih stvari. Kao što rekoh, možeš da raspolazeš kućom. Ni najmanje mi nije stalo da se Roshalde zadrži, ako ti se pruži prilika da povoljno prodaš celo imanje, učini to!

To je kraj Roshaldea reče ona sa prizvukom duboke gorčine i pri tom pomisli na vreme u kome su započeli zajednički život, na godine kada je Albert bio beba, na njene tadašnje nade i očekivanja. To je, dakle, bio kraj svega.

Veragut, koji je već bio krenuo prema vratima, osvrnu se i doviknu joj blagim glasom:

Ne uzimaj to toliko k srcu, dete! Ako želiš, možeš sve to da zadržiš. Izišao je, otkao psa sa lanca i krenuo u kuću sa ateljeom, dok je pas ushlćeno lajao i skakutao oko njega. Sta mu je stalo do Roshaldea! To je spadalo u stvari sa kojima nije hteo više da ima nikakva posla. Prvi put se osećao nadmoćnim u odnosu na svoju ženu. On je sve okončao. Pristao je u duši na žrtvu i odrekao se Pjera. Otkako je to razrešio u sebi, celim bićem je stremio samo ka budućnosti. Oslobodio se Roshaldea, kao što se oslobodio i mnogih drugih ranijih jalovih nada, kao što se uslobodio mladićkog doba. Beskorisno je jadati st zbog toga! Pozvonio je i Robert dotrča.

Nekoliko dana ću slikati u prirodi. Postarajte se za manju kutiju sa slikarskim priborom, a i za suncobran, za sutra sve mora biti spremno. Probudite me u pola šest.

U redu, gospodine Veragut.

To je sve. Hoće li se vreme održati? Šta mislite?

Mislim da hoće. . . Izvinite, gospodine Veragut, ali hleo bih vas nešto pitati.

Da?

Oprostite, ali čuo sam da gospodin namerava da putuje u Indiju.

Veragut se iznenadi i nasmeja.

Glasine se šire prokletu brzo. Albert se, dakle, izbrbljao. Dakle, da, putujem u Indiju ali vas ne mogu povesti onamo, žao mi je. Tamo nema evropske posluge. Ali ako biste kasnije opet hteli da budete kod mene, dođite! U međuvremenu rado ću se postarati da nađete neko drugo nameštenje. U svakom slučaju, dobićete platu do Nove godine.

Hvala, gospodine Veragut, mnogo vam hvala. Ako dozvolite, molio bih vas da mi date svoju adresu. Naime, nije to tako jednostavno. . . naime, gospodine Veragut, imam verenicu.

Tako? Imate verenicu?

Da, gospodine Veragut, ako me otpustite moram da se ženim. Obećao sam joj, naime, da se neću primiti druge službe ako jednom odem odavde.

E, kad je tako, njoj će biti milo što odlazite. Međutim, meni je žao, Roberte. Sta ćete raditi kada se oženite?

Ona hoće da zajedno otvorimo duvandžinicu.

Duvandžinicu? Nije to za vas, Roberte.

Izvinite, gospodine Veragut, jednom treba probati. Ali dozvolite. Zar na koncu ipak ne bih mogao ostati u vašoj službi? Ja vas to učtivo pitam, gospodine Veragut.

Slikar ga prijateljski lupi po ramenu.

Čoveče, šta to treba da značđ? Vi biste da se ženite, da otvorite nekakvu glupu radnju, ali biste u isti mah i da ostanete kod mene. Meni se čini da tu nešto nije u redu. Kanda vam nije mnogo stalo do te ženidbe, a, Roberte?

S vašim dopuštenjem, gospodine Veragut, nije mi stalo. Moja verenica je veoma vredno čeljade, tu nema šta da se kaže. Ali ja bih ipak radije ostao kod vas. Ona je veoma oštrog karaktera i.

Ali, mladiću, zašto se onda ženite njome? Pa vi je se pribojavate! Da nemate neko dete? A?

Ne, to ne. Ali ona mi ne da mira..

Poklonite joj kakav lep broš, Roberte, daću vam talir u tu svrhu. Daćete ga svojoj verenici i reći da traži sebi drugog za onu njenu duvandžinicu. Kažite joj da sam vam ja to rekao. Treba pomalo da se stidite! Ostavljam vam osam dana vremena. Posle tog roka hoću da znam da li ste muškarac kome jedna devojka može da zadaje strah, ili niste od tih.

U redu, u redu. Reći ću ja njoj.

Veragut prestade da se smeši. Sevajući očima, prostreli ga pogledom i viknu:

Devojku ćete odlučno otpremiti, Roberte, u suprotnom je sve svršeno među nama. Kakva glupost. dozvoliti da vas neko natera na brak! Idite i sredite to što pre!

Napunivši lulu, snabdeo se većom sveskom za skice i kutijom ugljena za crtanje i krenuo na šumoviti brežuljak.
cetрнаesto poglavlje

Dijeta očigledno nije pomogla. Pjer Veragut je zgrćeno ležao u svom krevetu, pored njega je stajala nedirnuta šolja sa čajem. Ostavljali su ga po mogućstvu na miru jer nije davao odgovor kad bi mu se obratili, a kad god bi neko ušao u sobu, on bi se Ijutito stresao. Majka je duge sate provodila kraj njegovog kreveta i pevajućim glasom tiho mrmljala nežne i umirujuće reči. Bila je zabrinuta i prestrašena izgledalo je da se mali bolesnik tvrdokorno zakopao u neki tajanstveni bol. Nije davao odgovor ni na kakvo pitanje, molbu ili predlog, samo je gnevničim pogledom buljio preda se, nije hteo ni da spava, ni da se igra, niti da pije, još manje da mu se nešto čita naglas. Lekar je navraćao dva dana uzastopce malo je šta rekao i samo je naredio da se mališan ceo uvije u tople obloge. Pjer je uglavnom bio u nekom lakom polusnu, kao kad se ima groznica, tada bi mrmljao nerazumljive reči u nekom polusvesnom, muklom zanosu.

Veragut je od pre nekoliko dana slikao u prirodi. Kada bi se u sumrak vratio kući, bdmah bi krenuo da se raspita za dečaka. Zena ga je molila da više ne ulazi u bolesnikovu sobu, Pjer je lako osetljiv na sve i trenutno

je, čini se, zadremao. Kako gospođa Adela nije bila pričljiva, a od onog jutarnjeg razgovora od pre neki dan u njenom držanju prema njemu provejavalo je neraspoloženje i snebivanje, on više nije postavljao pitanja već je bezbrižno otišao na kupanje i proveo večer u prijatnom uzbudenju koje bi ga uvek obuzimalo kada se pripremao za neki novi rad. Napravio je nekoliko studija na licu mesta, a sutradan je nameravao da pristupi radu na samoj slici. Sa zadovoljstvom je odabirao kartone i platna, krpio neki okvir sa klinovima, skupljao razne četkice i sav mogući slikarski pribor i pripremao se kao za neko manje putovanje. Pripremio je čak i punu duvankesu, lulu i upaljač, kao turista koji u rano jutro odlazi na planinarenje i koji u časovima iščekivanja pre spavanja ne zna za drugo već da predano misli o sutrašnjem danu i unapred priprema svaku sitnicu. Smestivši se udobno, pregledao je večernju poštu uz čašu vina. Među ostalim bilo je i jedno vedro, Ijubazno pismo od Burkharda i u prilogu domaćinski brižljivo sastavljen spisak svega što Veragut treba da ponese na put. Zabavljao se čitajući ga, u njemu nisu bili zaboravljeni ni vuneni pojas za krsta, ni obuća za plažu, kao ni noćna odeća i nazuvci. Na kraju cedulje olovkom je bilo dopisano: Sve ostalo nabaviću za nas obojicu, takođe i kabine. Nemoj da te neko nagovori da poneseš nekakve hemikalije protiv morske bolesti, još manje indijsku literaturu, to je sve moja briga. Smešeći se uze zatim u ruke poveći smotuljak, u kome mu je jedan mladi slikar iz Diseldorfa poslao nekoliko linoreza sa posvetom punom poštovanja. Danas je i za to imao vremena i odgovarajuće raspoloženje, pažljivo je pregledao sve listove i izabrao najbolje, za svoje mape, ostale će datu Albertu. Slikaru je napisao Ijubazno pisamce. Naposletku je otvorio svesku sa skicama i dugo zagledao brojne crteže koje je napravio u prirodi. Nijedan ga nije u celosti zadovoljio, sutra će napraviti pokušaj sa jednini širim isečkom, pa ako slika ni tada ne bude to što on želi, radiće studije sve dok ne bude uspeo. U svakom slučaju, sutra će svojski prionuti na posao, a sve ostalo će doći samo po sebi. Taj rad će biti njegov oproštaj od Roshaldea bez sumnje je to bio najupečatljiviji i naprimamljiviji predeo u ovom kraju, pa st? nadao da neće biti uzalud što je sve do sada odgadao da ga naslika. To se nije moglo jednostavno svesti na jednu britku studiju, trebalo je stvoriti dobru, utančanu i uravnoteženu sliku. U tropskim predelima moći će da uživa opet u brzom, borbenom načinu slikanja u prirodi, sa svim prpratnim teškoćama, porazima i poredama. Rano je legao i spavao odlično sve dok ga Robert nije probudio. Digao se drhtureći na jutarnjoj svežini, ali radosno užurban, potom je stojeći iskapio šolju kafe i požurivao slugu koji je trebalo da mu donese platno, poljsku stolicu i sanduče sa slikarskim priborom. Ubrzo je napustio kuću i, praćen Robertom, izgubio se među livadama još bledim na jutarnjoj svetlosti. Pre toga je u kuhinji hteo da se raspita da li je Pjer imao mirnu noć, ali je u zamku još sve bilo zatvoreno i nikog nije zatekao budnog. Gospođa Adela je do kasno u noć sedela kraj mališana koji je, izgleda, imao i malo groznice. Osluškiivala je njegovo nepovezano mrmljanje, pipala mu

bilo i podešavala mu krevet. Kada mu je poželela laku noć i poljubila ga, on otvori oči i pogleda je ne dajući odgovor. Noć je proveo mirno. Kada je ujutru došla k njemu, Pjer je bio budan. Nije hteo da doručkuje, ali je tražio jednu od svojih slikovnica. Majka mu je donese. Stavila mu je još jedan jastuk pod glavu, razmakla zavese i dala slikovnicu Pjeru u ruke. Bila je otvorena na strani na kojoj je bilo naslikano krupno, blistavo, zlatnožuto sunce, slika koju je on posebno voleo. Podigao je knjigu naspram lica i vedra, razigrana jutarnja svetlost pala je na stranicu knjige. Istog trenutka njegovim nežnim licem prelete tamna senka bola, razočaranja i srdžbe.

Jao, pa to boli! viknu bolno i ispusti slikovnicu. Ona je uze i ponovo mu je primaknu.

Pa to je tvoja voljena slika sa suncem bodrila ga je.

Neću, skloni je! Odvratno je žuta! i rukama sakri oči.

Ona s uzdahom uze knjigu. Bog zna šta je to s tim detetom! Znala je za mnoge njegove osetljivosti i hirove, ali još nikad nije bio takav.

Cuj reče blago i molećivo sad ću ti doneti fini topli čaj, možeš ga sam pošeceriti, a dobićeš i komad dvopeka.

Neću!

Bar probaj! Prijaće ti, videćeš.

Gledao je u nju, izmučenim, ljutitim pogledom.

Ali kad neću!

Ona izađe i zadrža se neko vreme. On je žmirkao prema svetlosti koja mu se učinila isuviše blještava i zadavala mu bol. Okrenuo se na suprotnu stranu. Zar za njega nigde nije bilo utehe, bar malo zadovoljstva i neke male radosti? Prkosno i na ivici plača zari lice u jastuk i nevoljno zagriže u meko platno bljutava ukusa. U njemu iskrnsu uspomena na najranije detinjstvo. Kada bi ga kao sasvim malog dečaka stavili u krevet, a on ne bi mogao odmah da zaspi, zagrizao bi svoj jastuk i određenim ritmom žvakao sve dok se ne bi umorio i zaspao. To isto je radio i sada i polako tonuo u omamljenost koja mu je prijala, pa je tako ostao mirno da leži.

Posle jednog časa majka se vratila. Nagnuta nad njim reče:

Hoćeš li sad biti dobar, Pjer? Malopre si bio nevaljao i rastužio si mamu.

U svako drugo doba to je bilo sredstvo kome bi retko odolevao i izgovorivši te reči donekle se bila zabrinula da ih on ne uzme isuviše k srcu i da ne zaplače. Ali on kao da je uopšte nije slušao i kada je malo strožim glasom upitala:

Ti kanda znaš da malopre nisi bio dobar? On gotovo podrugljivo iskrivi usta sa savršeno ravnodušnim izrazom lica.

Odmah zatim ušao je sanitetski savetnik.

Da li je mali opet povraćao? Nije? Lepo. Noć je proveo mirno? Sta je doručkovao?

Kad je uspravio dečaka i okrenuo ga licem prema prozoru, Pjer se opet bolno trgao i zažmurio. Lekar je pažljivo posmatrao neobično jak izraz odbojnosti i patnje na detinjem licu.

Da li je i prema šumovima tako osetljiv? upita šapatom gospođu Adelu. Jeste odvrati ona prigušeno ni na klaviru ne smemo svirati, jer ga to baca u očajanje.

Lekar klimnu glavom i dopola namače zavesu. Zatim podiže mališana iz kreveta, oslušnu mu srce i udari ga malim čekićem u tetive ispod čašice kolena.

U redu reče srdačno sad ćemo te, sine, ostaviti da miruješ. Pažljivo je položio dečaka u krevet, uze njegovu ruku i klimnu mu glavom smešeci se.

Mogu li još za trenutak svratiti do vas? upita gospođu Veragut kavaljerskim tonom i ona ga povede u svoju sobu.

Ispričajte mi još nešto više o malome obrati joj se ohrabrujućim glasom. Meni se čini da je veoma nervozan, neko vreme ga moramo predano negovati, vi i ja. Ono sa stomakom. nije vredno ni pomena. On bezuslovno mora opet da jede. Dajte mu fine, hranljive stvari: jaja, buljon, svežu pavlaku. Pokušajte da mu date žumance. Ako više voli zaslađeno, izlupajte ga sa šećerom u šolji. A sada mi recite, da li vam je nešto palo u oči kod njega? Zabrinuta, ali umirena njegovim Ijubaznim i sigurnim držanjem, ona poče da ga izveštava. Najviše je plaši Pjerova ravnodušnost, čini se da je on uopšte više ne voli. Savršeno mu je svejedno da li ga mole ili grde, prema svemu je ravnodušan. Ispričala mu je i slučaj sa slikovnicom.

Pustite da sve ide po njegovoj volji! reče lekar i ustade. Bolestan je i trenutno nije kriv za svoje postupke. Ostavite ga po mogućstvu na miru! Ako ga

zaboli glava, možete mu stavljati obloge sa ledom. Uveče ga što duže kupajte u mlakoj vodi. bolje će spavati posle toga.

Pozdravio se ne dozvolivši joj da ga prati niz stepenice.

Postarajte se da danas nešto pojede! doviknu joj još u odlasku. Stigavši u prizemlje, prišao je otvorenim kuhinjskim vratima i upitao gde bi našao Veragutovog slugu.

Pozovite Roberta! naredi kuvarica devojci. Sigurno je u ateljeu.

Nije potrebno doviknu joj zdravstveni savetnik. Poći ću sam. Neka ne treba mi pratnja. znam put.

Napustio je kuhinju dobacivši posluzi neku šalu, a onda se odjednom veoma ozbiljan i zamišljen uputio stazom ispod kestenova.

Gospođa Veragut je još jednom u mislima ponovila svaku lekarevu reč, ali nikako da se snađe u onom što je rekao. Pjerovu bolest je očigledno smatrao ozbiljnijom negoli dosad, mada zapravo nije rekao ništa loše, a držao se tako trezveno i spokojno da se iz toga moglo zaključiti da ne postoji nikakva ozbiljnija opasnost. Po svemu sudeći, u pitanju je stanje slabosti i neuroze, koje valja savladati strpljenjem i dobrom negom.

Pošla je u sobu u kojoj je stajao klavir i zaključala ga da se Albert ne bi zaboravio i iznenada počeo da svira. Razmišljala je u koju bi ga prostoriju premestila, ukoliko ovo potraje duže.

Povremeno je obilazila Pjera, pažljivo otvarala vrata njegove sobe i osluškivala da li spava ili ječi. Svaki put ga je zaticala budnog, gledao

je apatično preda se a ona bi se povukla sa tugom u srcu. Bilo bi joj lakše da je mogla da ga neguje u opasnosti i bolovima umesto da ga gleda kako leži zatvoren u sebe, mrzovoljan i ravnodušan učinilo joj se da je, kao u snoviđenju, neki volšebni jaz razdvaja od njega, neka odvratno uporna čarolija koju njena ljubav i briga ne mogu razbiti. . U poza dini se krio nekakav podli, mrski neprijatelj čije držanje i namere nije mogla da dokuči i protiv koga nije bilo oružja. Možda je na pomolu neka groznica, šarlah ili druga dečja bolest.

Zabrinuta, neko vreme se odmarala u svojoj sobi. U jednom trenutku joj pade u oči buket suručica, ona se nadvi nad okruglim stolom od mahagonija, čije se crvenomrko drvo presijavalo toplim odblescima ispod rupičastog stolnjaka, i sklopljenh očiju zaroni licem u razgranate, meke letnje cvetove, čiji je prodorni sladunjavi miris, kad ga je duboko upijala u sebe, u osnovi bio tajanstveno gorak.

Kada se malčice omamljena opet uspravila i zaludna pogleda kružila po cveću, stolu i ostalim delovima sobe, zapljusnu je talas gorke tuge. Sa nekom iznenadnom budnošću duše osvrnula se po prostoriji. Zidovi, tepih i sto sa cvećem, časovnik i slike učiniše joj se odjednom tuđi i kao da nemaju veze s njom, videla je tepih smotan, slike spakovane i sve to natovareno na kola kojima će se te stvari, lišene doma i duše, olpremiti na neko novo, nepoznato i njoj posve ravnodušno mesto. Videla je Roshalde pust, sa zabravljenim vratima i prozorima, i osetila kako iz svih leja u vrtu izbija napuštenost i bol zbog rastanka.

Međutim, to su bili samo prolazni trenuci. Nailazili su i nestajali kao kakav prodorni krik iz tame, kao letimični, fragmentarni odraz budućnosti. Iz dubine slepih osećanja do svesti joj dopre da će uskoro s Albertom i bolesnim Pjerom ostati bez doma, da će je muž napustiti, a njoj će za sva vremena ostati u duši zaludnost tolikih muklih i hladnih godina. Živeće za svoju decu, ali nikad neće imati sopstveni i lepi život kome se nekad nadala od Veraguta, a tu nadu je sačuvala i potajno negovala sve do danas. Sad je bilo kasno. Naježila se od te spoznaje i sada već trezveno sagledane stvarnosti.

Ali ubrzo proradiše odbrambeni mehanizmi njene zdrave prirode. Predstojali su joj nemirni i neizvesni dani, Pjer je bio bolestan, a Albertov raspust se bližio kraju. Nije smeln i jednostavno joj nije bilo dopušteno da sad i ona klone i sledi podzemne glasove. Prvo Pjer treba da ozdravi, da Albert otputuje i Veragut ode u Indiju, zatim će se videti i tada će još uvek biti vremena da se jada nad svojom sudbinom i da se isplače. Sad to nije imalo smisla, bilo je nedopustivo i nije dolazilo u obzir.

Prenela je vazu sa suručicama ispred prozora. Zatim je pošla u spavaću sobu, sipala malo kolonjske vode na maramicu i prebrisala njome čelo, proverila svoju strogo zaglađenu frizuru u ogledalu i odmerenim koracima krenula u kuhinju da sama pripremi za Pjera neko jelo.

Malo kasnije donela ga je mališanu, uspravila ga i, ne poklanjajući pažnju njegovom opiranju, pažljivo i strogo mu je kašičicu po kašičicu trpala u usta žumance. Obrisavši mu usta, ona ga poljubi u čelo, protrese njegov

krevet i reče mu da treba da bude dobar i da spava.

Kada se Albert vratio posle šetnje, ona ga odvede na verandu, gde je laki letnji povetarac šušкао po zategnutim markizama sa mrkobelim prugama.

Opet je bio lekar ispriča mu. Rekao je da sa Pjerovim živcima nešto nije u redu, potreban mu je što je mogućno veći mir. Zao mi je zbog tebe, ali narednih dana nećeš moći svirati u kući. Znam da je to žrtva, sine.

Možda ne bi bilo loše da po ovom lepom vremenu otputuješ negde na nekoliko dana, u planine ili u Minhen? Tata sigurno ne bi imao ništa protiv.

Hvala mama, baš ljubazno od tebe. Možda ću poći negde na jedan dan, ali ne duže. U protivnom nemaš nikog uza se dok Pjer još leži. Osim toga, morao bih da prionem na učenje, dosad sam samo švrljao okolo. . . Neka samo Pjer brzo ozdravi!

U redu, Alberte, to je lepo od tebe. Ovo za mene zaista nije lako vreme, pa sam srećna što si kraj mene. Sa tatom se sad takođe bolje slažeš, zar ne?

Oh da, otkako se odlučio na to putovanje. Uostalom, malo ga viđam, on slika po ceo dan. Znaš li da mi je ponekad žao što sam se često ponašao ružno prema njemu. ali i on je mene gnjavio, međutim, ima u njemu nešto što mi uvek nanovo imponuje. Doduše, užasno je jednostran i ne razume se mnogo u muziku, ali je ipak veliki umetnik koji ima svoj životni zadatak. To je ono što mi neobićno imponuje. On, u stvari, nema ništa od svoje slave, a i od novca zapravo veoma malo nije to ono zbog čega radi.

Tražeći reći, nabra čelo. Ali nije umeo da se izrazi onako kako je želeo, mada je to sasvim jasno osećao. Majka mu se nasmeši i pogladi ga po kosi.

Hoćemo li večeras opet čitati francuski? upita umiljavajuć se.

On potvrdi pokretom glave, i sam se nasmeši, i u tom trenutku joj se učinilo budalasto i neshvatljivo da je pre kratkog vremena mogla da priželjkuje neku drugu sudbinu, osim da živi za svoje sinove.

PETNAESTO POGLAVLJE

Uoći podneva Robert se pojavio na rubu šume, da pomogne svom gospodaru pri nošenju slikarskog pribora. Veragut je završio novu studiju koju je sam hteo da ponese. Sad je taćno znao kakva treba da bude slika i smatrao je da će je kroz nekoliko dana ostvariti.

Sutra ujutro krećemo opet ovamo reče zadovoljno i umornim očima zatrepta u blistavi sjaj podnevnog sveta.

Robert stade pipavo otkopćavati kaput i iz džepa na grudima izvuće list hartije. Bio je malo izgužvan i bez omota.

To treba da predam.

Od koga?

Od gospodina zdravstvenog savetnika. Pitao je za vas oko deset časova, ali sam mu rekao da vas ne smem dozvati s posla.

U redu. Polazak!

Sluga potrća ispred njega sa rancem, poljskom stolicom i nogarima za slikanje, a Veragut zastade i otvori pisamce obuzet slutnjom da se radi o neprijatnoj vesti. U njemu je bila samo posetnica zdravstvenog savetnika sa

beleškom nažvrljanom olovkom na brzinu i nejasno: Molim vas, dođite posle podne do mene, hteo bih da govorim s vama o Pjeru. Njegova boljka nije tako bezazlena kao što sam to rekao vašoj ženi. Ne mučite sebe strahovanjem i nepotrebnim brigama pre no što budemo razgovarali. Silom je savladaivao strah od kojeg je gubio dah i naterao sebe da još dva puta pažljivo pročita cedulju. . nije tako bezazlena kao što sam to rekao vašoj ženi! Tu se krio neprijatelj. Njegova žena nije bila ni tako krhka, niti živčano tako slaba da ti zbog neke malenkosti trebalo imati toliko obzira prema njoj. Bilo je, dakle, loše. opasno, Pjer bi mogao da umre! Ali tu je pisalo boljka, što je zvučalo bezazleno. Zatim ono sa nepotrebnim brigama! Ni u kom slučaju nije moglo biti baš tako loše. Možda neka zaraza, dečja bolest. Lekar je možda želeo da ga izoluje, da ga smesti na neku dečju kliniku?

Razmišljao je i malko se primirio. Lagano je silazio niz brežuljak i vrelim poljskim putem išao prema kući. U svakom slučaju postupiće kako je lekar zahtevao i ničim se neće odati pred svojom ženom.

Stigavši kući, ipak ga spopade nestrpljenje. Pre no što je pohranio svoju sliku i oprao ruke, potrčao je u zamak vlažnu sliku prislonio je na stepeništu uza zid i tiho kročio u Pjerovu sobu. U njoj je zatekao i svoju ženu.

Nadneo se nad dečakom i poljubio ga u kosu.

Zdravo, Pjer. Kako ti je?

Pjer se malčice nasmešio. Ali odmah zatim poče da njuši uzdrhtalim nozdrvama i povika:

Ne, ne, odlazi! Imaš gadan miris! Veragut se poslušno odmače.

To je samo terpentin, sine. Tata se još nije umio jer je hteo da te vidi što pre. Evo, iz ovih stopa idem da se presvučem, a onda ću opet doći do tebe. Je li tako u redu?

Pošao je, i uz put poneo sliku, dok mu je u ušima odzvanjao dečakov tužni glas.

Za trpezom je tražio da mu se ispriča šta je lekar rekao i sa zadovoljstvom čuo da je Pjer jeo i više nije

C

povraćao. Ali je ipak i dalje bio uzbuđen i unezveren, pa se mučio da vodi nekakav razgovor s Albertom.

Iza toga je pola časa posedeo kraj Pjerovog kreveta, mališan je ležao mirno i samo bi se povremeno hvatao za čelo, kao pod dejstvom bola. Sa Ijubavlju punom strepnje posmatrao je tanka usta, koja su delovala bolno i mlitavo, lepo vedro čelo na kome se sad među očima urezala uspravna bora, bolna ali detinje meka, pokretljiva bora koja će potpuno nestati kada Pjer ozdravi. A on će ozdraviti. makar ga dvostruko više bolelo što će otići i ostaviti ga. Neka stasa u vedroj dečačkoj lepoti, neka diše na suncu kao cvet, makar ga nikad ne video, makar mu rekao zbogom. Neka bude zdrav i lep, čovek pun vedrine u kome će nastaviti ono što je u njegovom ocu bilo najtananije i najčistije.

Dok je sedeo kraj detinjeg kreveta, u njemu se rodila slutnja koliko će još

gorčine iskusiti dok sve to bude ostavio za sobom. Podrhtavale su mu usne a srce se grčilo kao da se brani od žaoke, ali je, duboko zapretana ispod patnje i silnog strahovanja, njegova odluka ostala čvrsta i nerazoriva. To je bilo sređeno i tu odluku neće pokolebati nikakav bol i nikakva ljubav. Ali je trebalo preživeti preostalo vreme ovde tako da ne beži ni od kakve patnje zacelo, bio je spreman da ispije pehar do dna, jer je poslednjih dana pouzdano došao do saznanja da put u život vodi samo kroz tu mračnu kapiju. Bude li sad kukavica, bude li sad ustuknuo da uštedi sebi bol, on će vući sobom sav otrov i mulj i nikad neće stići u čistu, neprikosnovenu slobodu za kojom je težio i za koju je bio spreman podneti sve muke i patnje.

Ali, pre svega, mora da razgovara sa doktorom. Ustao je, nežno mahnuo Pjeru i izišao. Sinula mu je ideja da bi Albert mogao da ga odveze, pa ga je prvi put tog leta potražio u njegovoj sobi. Snažno mu je pokucao na vrata.

Napred!

Albert je sedeo kraj prozora i čitao. Skočio je iznenađen i pošao u susret ocu.

Imam jednu malu molbu, Alberte. Da li bi me kolima mogao hitno odvesti u grad?. Da? Odlično. Onda budi tako dobar i pomoz da se konji upregnu, prilično žurim. Hoćeš li cigaretu?

Hoću, hvala. Idem odmah da se postaram za konje. Ubrzo su sedeli u kolima, Albert, koji je terao konje, na kočijaškom sedištu. Kada mu je Veragut na jednom uglu u gradu rekao da se zaustavi i oprostio se od njega, uputio mu je u odlasku i nekoliko reči priznanja.

Hvala ti lepo. Očigledno si napredovao i čvrsto držiš konje u rukama. Zbogom sad, vratiću se kasnije peške.

Odmicao je brzim koracima vrućim gradskim ulicama. Zdravstveni savetnik je stanovao u tihom, otmenom kraju i u to doba dana na ulici gotovo nije bilo žive duše. Dremljivo su promicala kola za prskarije ulica, za njima su trčala dva dečkića pružajući ruke pod tanku kišu od kapljica i prskala jedan drugome vodu u užarena lica. Kroz otvoreni prozor u prizemlju čulo se kako neki učenik sa dosadom vežba na klaviru. Veragutu su oduvek bile mrske puste gradske ulice, pogotovu leti, podsećale su ga na mlade godine kada je stanovao u takvim ulicama u jevtinim, dosadnim sobičcima, sa mirisom kafe i vonjem iz kuhinje na stepeništu, sa pogledom na tavanske prozore, na stalke za trešenje tepiha i na neprivlačne, smešno male vrtove.

U hodniku ga između dve slike u zlatnim okvirima i velikih tepiha dočeka diskretni lekarski miris, a jedna mlada devojka u dugoj, snežnobeloj kecelji bolničarke uze njegovu posetnicu. Prvo ga je odvela u čekaonicu u kojoj su nekoliko žena i jedan mladić ćutke i pogruženo sedeli na plišanim stolicama i buljili u časopise, a zatim ga je na njegovu molbu odvela u drugu prostoriju u kojoj su u velikim povezanim svežnjevima stajale gomile mnogih godišta nekog medicinskog časopisa. Tek što se osvrnuo oko sebe, devojka je opet ušla da ga povede do zdravstvenog savetnika.

Seo je u veliku kožnu mislonjaču okružen blistavom čistoćom i krajnjom

svrsishodnošću, a naspram njega za pisaćim stolom sedeo je lekar, malen i uspravan. Vladala je tišina u sobi sa visokom tavanicom, samo je mali stajaći časovnik od stakla i mesinga zvonko kuckao u strogom ritmu svog hoda.

Eto, dragi maestro, ne sviđa mi se vaš dečak. Da niste već duže vreme primetili kod njega neke smetnje, tu mislim, na primer, na glavobolje, zamor, nezainteresovanost za igru i slično? Znači, tek u poslednje vreme? Da li je već duže tako osetljiv? Na buku i jaku svetlost, na mirise? Znači, nije podnosio miris boja u ateljeu! Da, to se slaže s ostalim simptomima.

Postavljao je brojna pitanja, a Veragut je davao odgovore pomalo ošamućen, prožet osećanjem ustreptale pažnje i potajnog divljenja prema tom obazrivo učtivom, besprekorno preciznom načifiu izražavanja.

Zatim su pitanja usledila usporeno i pojedinačno i naposletku nastade duga stanka, mukla tišina je prekrila sobu kao oblak, prekidan samo reskim kuckanjem malog, Ijupkog časovnika.

Veragut otre znoj sa čela. Znao je da je došlo vreme da sazna istinu, a kako je lekar sedeo kao skamenjen i ćutao, on se gotovo oduze od navale straha. Vrteo je glavom kao da ga okovratnik guši i naposletku procedi:

Zar je tako loše?

Na žalost, da. Loše je, gospodine Veragut.

I više ga nije ispuštao iz vida. Cekao je i pažljivo posmatrao slikara koji je prebledeo i klonulo spustio ruke. Video je kako to odlučno, koščato lice odjednom postaje nemoćno i unezvereno, kako usta gube oštrinu a oči kolutaju izgubljeno. Video je kako mu se usne krive i podrhtavaju, a kapci spuštaju na oči kao da gubi svest. A onda je odjednom video da slikar stiska usta, da mu iz očiju izbija odraz volje i samo se bledilo zadržalo. Bilo mu je jasno da je slikar spreman da ga sluša.

Sta je u pitanju, doktore? Ne morate me štedeti, govorite slobodno. Ne mislite valjda da Pjeru preti smrt?

Zdravstveni savetnik primače svoju stolicu bliže. Govorio je veoma tiho, ali oštro i razgovetno.

To vam niko ne može reći. Ali ako se ne varam, mali je teško bolestan. Veragut mu se zagleda pravo u oči.

Mora li da umre? Hoću da znam da li vi mislite da mora da umre. Shvatite me. . . hoću da znam.

Slikar se nesvesno digao sa stolice i prišao bezmalo preteći. Lekar mu položi ruku na mišicu i on se trže i postidjen opet klonu na stolicu.

Besmisleno je govoriti tako reče zdravstveni savetnik. Ne odlučujemo mi o životu i smrti, u tom pogledu i mi lekari svakodnevno doživljavamo iznenađenja. Znajte da za nas svaki bolesnik predstavlja nadu dokle god diše. Kud bismo inače stigli!

Veragut strpljivo klimnu glavom i upita:

Dakle, o čemu se radi? Lekar se kratko nakašlja.

Ako se ne varam, o zapaljenju moždane opne. Veragut je sedeo mirno i prigušeno ponovio posled

nje reči. Zatim se diže i pruži lekaru ruku.

Znači, zapaljenje moždane opne izgovorio je reči polako i oprezno, drhtavim usnama, kao da se trese od zime. Da li je to uopšte izlečivo?

Sve je izlečivo, gospodine Veragut. Neko legne sa zuboboljom a za nekoliko dana je mrtav, drugi pokazuje simptome najteže bolesti pa se ipak izvuče.

Da, izvuče se! Idem ja sad, gospodine doktore. Zadao sam vam mnogo muke. Zapaljenje moždane opne, dakle, nije izlečivo?

Oprostite. . .

Oprostite. Da li ste lečili i drugu decu obolelu od tog za. . . od te bolesti? Jeste? Eto, vidite! Jesu li ta deca još u životu?

Zdravstveni savetnik je ćutao.

Zive li možda još dvoje od njih, ili jedno? Nije bilo odgovora.

Lekar se smrknut okrenuo pisaćem stolu, izvlačeći jednu fioku.

Ne bacajte koplje u trnje! reče izmenjenim glasom. Ne znamo da li će se vaše dete izvući, ali moramo da mu pomognemo koliko god možemo. Svi moramo da ,mu pomognemo, shvatite, vi takođe. Vi ste mi potrebni. Večeras ću još jednom doći do vas. Za svaki slučaj ponesite ovaj prašak za spavanje, možda će i vama trebati. A sad me saslušajte: malome je potreban savršen mir i po mogućstvu jaka hrana. To je najvažnije. Mislite na to!

Svakako. Neću zaboraviti.

Ako bi imao bolove ili ako je jako nemiran, pomoći će kupke ili oblozi.

Imate li kesu za led? Doneću vam jednu. Leda imate, tamo kod vas, zar ne?

Eto, tako. Moramo se nadati, gospodine Veragut! Sad nije vreme da bilo ko od nas gubi hrabrost, svi moramo biti na svom mestu, zar ne?

Veragutovo držanje ulivalo mu je poverenje i tako ga isprati.

Hoćete li moja kola? Meni su potrebna tek u pet.

Ne, hvala, ići ću peške.

Išao je niz ulicu koja je bila pusta kao i malopre. Kroz onaj otvoreni prozor još uvek su prodirali zvuci mrzovoljnog đaćkog sviranja. Bacivši pogled na časovnik, video je da je prošlo samo pola časa. Polako je produžio putem, nizala se ulica za ulicom dok je obilazio pola grada. Strahovao je da ga napusti. Unutar grada, u toj glupoj, bednoj gomili kuća carovali su bolnički mirisi i bolest, beda, strah i smrt tu su stotine ulica bez radosti nosile pečat svih tegoba i čovek nije bio sam. Cinilo mu se da je napolju, ispod drveća i vedrog neba, tamo gde zveckaju kose i zriču cvrčci mnogo strašnja pomisao na sve to, mnogo besmislenija, očajnija. Spustilo se veče kada je prašnjav i mrtav umoran stigao kući. Rekoše mu da je lekar već bio, ali gospođa Adela je bila smirena i kanda još ništa nije znala.

Za vreme večere Veragut je razgovarao s Albertom

konjima. Nalazio je uvek nešto da kaže i Albert je prihvatio razgovor. Ono dvoje za stolom videli su samo da je tata veoma umoran, ništa drugo. On je, međutim, gotovo sa podrugljivim i pritajenim besom mislio u sebi: da mi je smrt u očima, ovo dvoje ne bi primetili! Evo moje žene, evo mog sina! A Pjer umire! To je bio krug tužnih misli koje su mu se rojile po

glavi dok je odrvenelim jezikom oblikovao reči koje nikoga nisu zanimale.

pridružila se još jedna misao: tako i treba! Sam ću iskapiti svoj bol do poslednje gorke kapi. Sedeću tako i pretvarati se i gledati kako moj jadni mališan umire. I ako tada još budem živ. više neće biti ničeg što me vezuje, ničeg što bi moglo da mi zadaje bol, otići ću i u svom životu nikad više neću lagati, nikad više verovati u neku ljubav, nikad se više neću dvoumiti i biti kukavica. . . . Znaću samo još za život i rad i napredak, a ni za kakvo spokojstvo i opuštanje.

Sa nekom mračnom nasladom je osećao koliko ga bol u srcu divljački i nepodnošljivo peče, ali je ta patnja bila čista i silna kakvu nikad pre nije iskusio, a pred tim božanskim plamenom obezvređen se rušio njegov mali, neiskreni i unakaženi život, koji više nije bio dostojan ni jedne jedine misli, pa čak ni prekora.

Još je ceo večernji čas presedeo kod dečaka u polumračnoj bolesničkoj sobi, i izgarao celu jednu besanu noć, utonuo u patnju koja ga je proždirala, ne nadajući se ničemu i sa jedinom željom da ga vatra sažeže i očisti do poslednje uzdrhtale čestice. Bio je svestan da tako mora da bude, da mora izgubiti ono najdraže i najbolje i najčistije što je posedovao, i gledati kako umire.

ŠESNAESTO POGLAVLJE

Pjeru je bilo loše i otac je gotovo ceo dan presedeo kraj njega. Dečaka je stalno morila glavobolja, disao je ubrzano i svaki udisaj je bio praćen prigušenim, tužnim ječanjem. Povremeno bi njegovo malo, smršalo telo potresali kratkotrajni trzaji. ili bi se izvilo kao luk. Zatim bi opet dugo ležao potpuno nepokretan, da bi ga naposljetku spopalo neko grčevito zevanje. Onda bi spavao jedan čas i nakon buđenja opet bi se pri svakom udisaju pravilnim ritmom ponavljalo ono žalosno ječanje.

Nije čuo šta mu se govori i kada bi ga bezmalo silom uspravili i hranili, on bi gutao gotovo mehanički ravnodušno. Pri slaboj svetlosti, jer su zavese bile navučene do kraja, Veragut je dugo sedeo nadnoseći se sa dubokom pažnjom nad mališanom i sa zebnjom u srcu posmatrao kako sa lepog i njemu tako dragog dečačkog lica jedno za drugim nestaju mile, nežne crte. To što je ostalo bilo je bledo, prerano ostarelo lice, uprošćene crte zastrašujuće maske patnje, iz koje su zračili samo bol, gađenje i duboka groza.

U trenucima sna otac bi na mahove video kako to izobličeno lice poprima mekše crte i kako se na njemu opet pojavljuje tračak izgubljene ljubavi iz onih dana kada je dečak bio zdrav. Tada bi netremice i pun žudnje i ljubavi gledao u njega, upijajući svu ljubav koja je postepeno umirala. U tim trenucima učinilo bi mu se da celog svog života, sve do tog časa budnog posmatranja, nije znao šta je ljubav.

Gospođa Adela danima ništa nije slutila, tek postepeno je primetila Veragutovo napeto i nekako čudno odsutno držanje i naposljetku počela da sumnja, ali su opet prolazili dani dok je, najzad, nagoni povezala šta se zbiva.

Jedne večeri kada je izašao iz Pjerove sobe, ona ga pozva i sa uvređenim i

gorkim prizvukom u glasu kratko mu dobaci:

Šta je sa Pjerom? Sta nm je? Vidim da ti nešto znaš.

Trgavši se iz stanja potpune odsutnosti, on je pogleda i promrsi suvih usana.

Ne znam, dete moje. Ozbiljno je oboleo. Zar ne vidiš?

Vidim. Hoću da znam šta je! Ti i doktor se ponašate prema njemu gotovo kao da je smrtno bolestan. Sta ti je lekar rekao?

Rekao je da je loše s njim i da moramo svojski brinuti o njemu. Ima neko zapaljenje u svojoj jednoj glavici. Sutra ćemo zamoliti doktora da nam kaže nešto više.

Ona se naglo nasloni na orman sa knjigama i uhvati se jednom rukom za nabore zelene zavese. Kako je ćutala, on je i dalje stajao strpljivo, lice mu je bilo suvo a oči upaljene. Ruke su mu podrhtavale, ali je bio pribran i na licu mu je lebdela neka vrsta osmeha, tračak pokornosti, strpljenja i učtivosti.

Ona mu polako priđe. Spusti mu ruku na mišicu, činilo se da joj klecaju kolena. Jedva čujno prošaptala je:

Veruješ li da mora da umre?

Veragutove usne su još uvek bile razvučene u slabi, priglupi osmeh, ali su mu se niz lice slivale suze. Samo je klonulo klimnuo glavom i, kako se ona zanela i posrnula, on je diže i pomože joj da sedne.

Ne može se znati sa sigurnošću procedi polako i s mukom, kao da s odvratnošću ponavlja neku staru lekciju koja mu je odavno dojadila. Ne treba gubiti hrabrost.

Ne treba gubiti hrabrost ponovi ona nakon izvesnog vremena mehanički, pošto je opet smogla snage i uspravila se na stolici. Da reče u pravu si. I posle još jedne stanke: Ne može biti. Ne, ne može biti! Izenada je opet stala na noge, pogled joj je živnuo i na licu joj se ocrtavalo razumevanje i tuga.

Reci mi, ti se nećeš vratiti, zar ne? Ja to znam. Hoćeš li nas napustiti? Bilo mu je jasno da u tom trenutku ne sme biti neiskren. Zato kratko i bez glasa izusti: Da.

Ona je okretala glavu tamoamo kao da duboko razmišlja, ali se ne snalazi u svojim mislima. Međutim, to što je zatim rekla nije proisteklo iz razmišljanja i rasuđivanja, već je sasvim nesvesno poniklo iz mutne, neutešne tegobe u tom času, iz obeshrabrenog umora i pre svega iz nejasne potrebe da nešto ispravi, da nekome ko je još dostižan učini neko dobro.

Da reče tako sam i mislila. Ali čuj, Johane, Pjer ne sme da umre! Ne može se sad srušiti sve odjednom! I znaj. hoću da ti kažem još sledeće: ako ozdravi, neka bude tvoj. Cuješ li? Neka ostane kod tebe.

U prvi mah Veragut je nije shvatio. Tek postepeno mu je doprlo do svesti šta je Tekla, da mu je sad, kad je već bilo kasno, obećala ono zbog čega se s njom svađao, zbog čega je godine i godine provodio u dvoumljenju i patnji. Učinilo mu se beskrajno besmisleno što mu je ona odjednom dala to što mu je tako dugo uskraćivala, a još mnogo više to što Pjer treba da mu pripadne u trenutku u kome već pripada smrti. Za njega će tako dvostruko da umre! To

je bilo sumanuto, smešno! Bilo je tako groteskno i suprotno zdravom razumu da je zaista bio na ivici da prsne u gorki smeh.

Ona je, međutim bez sumnje mislila ozbiljno. Očigledno, nije verovala da će Pjer umreti. Zacelo je to bilo velikodušno i s njene strane ogromna žrtva koju je htela

da prinese u bolnoj pometnji tog trenutka, ponesena nekim mutnim, blagonaklonim nastojanjem.

Počela je već da se iščuđava, njegovo držanje izazva neku odbojnost u njoj dok je čekala njegov odgovor. Zašto je ćutao? Da li joj nije verovao? Ili se toliko otuđio da više ništa nije hteo da primi od nje, čak ni tu najveću žrtvu koju mu je mogla prineti?

Već joj se na licu nazrelo razočaranje, ali se ubrzo opet savlada. On uze njenu ruku. ovlaš je dodirnu hladnim usnama i reče:

Hvala ti.

Utom mu sinu jedna misao i sa suviše topline dodade:

Onda mi dozvoli da i ja brinem oko Pjera. Pusti me da noću bdim kraj njega?

Smenjivaćemo se reče ona odlučno.

Pjer je te večeri bio veoma miran. Na stolu je gorela mala noćna svetiljka, čiji slabašni odsjaj nije ispunjavao prostoriju i postepeno se na vratima gubio u mrkom polumraku. Veragut je dugo osluškivao mališanovo disanje, zatim se ispružio na tesnom divanu koji su za njega uneli u bolesničku sobu. Noću oko dva časa gospođa Adela se probudila, upalila svetlo i ustala. Ušla je u sobu sa svećom u rukama, ogrnuta jutarnjim ogrtačem. Zatekla je sve mirno. Pjerove trepavice blago zadrhtaše kada mu je svetlost preletela preko lica, ali se nije probudio. A na divanu je odeven i zgrčen spavao njen muž.

Osvetlivši i njegovo lice, zastala je za trenutak kraj njega. Ugledala je njegovo lice iskreno i bez pretvaranja, sa svim borama i osedelom kosom, omlitavelih obraza i upalih očiju.

I on je ostario pomisli s osećanjem u kome je bilo i sažaljenja i zadovoljstva, pa je spopade želja da ga pomiluje po razbarušenoj kosi. Ali se uzdržala. Nečujno je napustila sobu i kada se nekoliko časova kasnije ujutro vratila, on je već odavno sedeo budan i usredsređene pažnje kraj Pjerovog kreveta, a usta i pogled kojima ju je pozdravio opet su imali izraz potajne snage i odluč

nosti koji ga danima nije napuštao, sa kojim se kretao kao u nekom oklopu. Za Pjera je nastupio loš dan. Spavao je dugo, zatim je ležao otvorenih očiju i ukočena pogleda, dok ga novi talas bola nije razdrmao. Bacakao se besno po krevetu. stezao male pesnice i pritiskivao njima oči, na lice mu se navlačilo čas mrtvačko bledilo, čas se zarumenjeno žarilo. A onda je usled neizdržljivih bolova počeo da viče u nemoćnom gnevu i vikao tako dugo i tako bolno da je, naposletku, otac bled i satrven morao izići, ne mogavši više da ga sluša.

Pozvao je lekara, koji je tog dana navratio još dva puta i uveče doveo sobom i bolničarku. Predveče je Pjer izgubio svest, bolničarku su poslali na

spavanje, a otac i majka su ostali budni celu noć, predosećajući da se bliži kraj. Mališan se nije pokretao, disao je neravnomerno ali duboko.

Veragut i njegova žena mislili su o vremenu kada je jednom Albert bio teško bolestan i oni ga zajedno negovali. Oboma je bilo jasno da se značajni doživljaji ne mogu ponoviti. Preko bolesničkog kreveta razgovarali su šapatom, umornim i blagim tonom, ali nijednom rečjunisu pominjali prošlost, niti kako je tada bilo. Podudarnost, situacije i zbivanja bila je gotovo avetinjska, ali su se njih dvoje izmenili, to više nisu bili oni isti ljudi koji su tada, baš kao i sad, nadnoseći se nad smrtno bolesnim detetom zajedno bdeli i patili.

U međuvremenu, Albert nije mogao da zaspi pritisnut prigušenim nemirom i potmulom brigom u kući. Pojavio se na vratima usred noći, hodajući na vrhovima prstiju i samo upola odeven, pa je uzbuđenim šapatom upitao da li bi mogao što god da uradi i pomogne.

Hvala reče Veragut ali nema šta da se radi. Idi da spavaš i ostani zdrav!

Ali kada je otišao, zamolio je svoju ženu:

Idi malo kod njega i uteši ga.

Ona je to rado učinila i nalazila da je ljubazno od njega što je na to mislio.

Tek je pred jutro popustila pred navaljivanjem svoga muža i pošla na počinak. U osvit dana došla je bolničarka i odmenila oca. Kod Pjera nije bilo nikakve promene.

Veragut je u nedoumici hodao parkom, nije mu se spavalo. Ali su ga na san opominjale oči koje su ga pekle i mlitavost udova. Okupao se u jezeru i tražio da mu Robert donese kafu. Zatim je u ateljeu posmatrao studiju koju je napravio u šumi. Bila je naslikana sveže i poletno, ali zapravo nije predstavlja to što je on tražio, a sada je bilo svršeno sa planiranom slikom i radom u Roshaldeu.

SEDAMNAESTO POGLAVLJE

Pjerovo stanje je nekoliko dana ostalo neizmenjeno. Jednom do dva puta dnevno spopadali bi ga grčevi i napadi bola, a preostalo vreme je ležao omamljenih čula u nekom poludremežu. Toplo vreme se, u međuvremenu, iscrplo u čitavom nizu oluja, zahladnelo je, i na kiši koja je rominjala vrt i svet izgubiše zasićeni sjaj leta.

Veragut je, najzad, proveo noć u svom krevetu i proveo nekoliko časova u dubokom snu. Tek je oblačeći se kraj otvorenog prozora, primetio tmurnu svežinu poslednjih dana obrvao ga je grozničavi premor. Nagnuvši se kroz prozor, stresao se od hladnoće udahnuvši vazduh sumračnog jutra. Sirio se miris vlažne zemlje i skore jeseni i on, koji je navikao da istančanim čulima oseti sva obeležja godišnjih doba, sa čuđenjem primeti kako je ovo leto iščezlo gotovo bez traga i neosetno. Učinilo mu se kao da u Pjerovoj bolesničkoj sobi nije provodio samo dane i noći, već mesece.

Zaogrnut kišnom kabanicom pošao je u zamak. Tamo mu rekoše da se mališan rano probudio, ali je pre jednog časa opet zaspao, pa je doručkovao s Albertom. Velikom dečaku je Pjerova bolest teško pala na srce, mada nije

želeo da se to primetiti tištila ga je prigušena bolesnička atmosfera i teška briga koja je pritisla celu kuću.

Kada je Albert pošao u svoju sobu da prione na školske radove, Veragut ode do Pjera, koji je još spavao, i zauze svoje mesto kraj njegovog kreveta.

Tih dana katkad

Kje pozeleo da što pre dođe kraj, već i za Ijubav deteta koje već odavna nije progovaralo nijedne reči i izgledalo tako iscrpljeno i ostarelo kao da je i samo svesno da mu nema pomoći. Uprkos tome, nije hteo da propusti ni jedan jedini čas i sa zagriženom predanošću Ijubomorno se držao svog mesta kraj bolesničkog kreveta. Oh, koliko puta je nekad mali Pjer dolazio k njemu i zatekao ga umornog ili ravnodušnog, udubljenog u rad ili izgubljenog u brigama, koliko puta je rasejan ili ravnodušan držao tu malu mršavu ruku u svojoj i samo sa pola uva slušao reči deteta, od kojih bi mu sad svaka bila neprocenjivo dragocena! Ali sad, kad je mali jadnik ležao u mukama, suočen sa smrću i sam sa svojim nejakim, razmaženim detinjim srcem, sad, kada je on sam u toku svega nekoliko dana morao da iskusi izbezumljenje od straha, da oseti sav bol, strepnju i očajanje u kojima bolest, slabost, starost i blizina smrti plaše i guše Ijudsko srce, sad je želeo neprekidno biti kraj njega. Nipošto nije hteo da bude odsutan, da ga nema ako bi ikad došao trenutak da ga mališan poželi, u kome bi mu mogao učiniti neku malu uslugu i pružiti mu bar neki dokaz svoje Ijubavi.

I gle, tog jutra njegov trud bi nagrađen! Tog jutra Pjer je otvorio oči, nasmešio mu se i izgovorio slabašnim, nežnim glasom: Tata!

Slikaru burno zakuca srce čuvši najzad glas koji mu je toliko nedostajao, koji ga je dozivao i opredelio se za njega, a koji je sada zvučao tako onemoćalo i kukavno. Tako je dugo slušao samo ječanje i muklo, bolno bulažnjenje tog glasa, da se prenerazio od iznenadne radosti.

Pjer, mili moj!

Nežno se saže i poljubi nasmešena ustašca. Pjer je izgledao svežiji i srećniji no što se nadao da će ga ikad videti, oči su mu bile bistre, pogled odražavao svest, a duboka bora među obrvama gotovo je nestala.

Dečak se smešio i gledao u njega kao da se i. ščuđava. Otac mu pruži ruku i on položi u nju svoju ručicu, koja nikad nije obilovala snagom, a sada je bila tako mala, bela i umorna.

)

Sad ćeš odmah dobiti doručak, a posle toga ću ti pričati priče.

Oh da, o Gospodinu Grančici i o letnjim pticama reče Pjer i ocu se opet učinilo kao čudo što govori, što se smeši i što mu ponovo pripada.

Doneo mu je doručak, Pjer je jeo s apetitom i čak je pristao da pojede još jedno jaje. Zatim je tražio svoju najmiliju slikovnicu. Otac pažljivo odgurnu jednu od zavesa, u sobu prodre bleđa svetlost kišnog dana i Pjer pokuša da se uspravi u krevetu da bi razgledao slike. Izgledalo je da mu to ne pričinjava nikakav bol, pa je pažljivo razgledao nekoliko stranica, pozdravljajući njemu drage slike kratkim, radosnim uzvicima. Zatim se zamorio od sedenja i opet su ga malo zbolele oči. Pošto se uz očevu pomoć

opet ispružio na krevetu, zamolio je tatu da mu na glas pročita nekoliko pesmica, u prvom redu onu o Puzavoj Krnjavici koja dolazi apotekaru Gundermanu:

Oj, apotekaru Gundermane, Dajte mi neku masti Da i meni jednom svane, Vidite da sam kljast!

Veragut se potrudio da čita što je mogao življe i šaljivije, i Pjer se zahvalno smešio. Međutim, čindlo se da te pesmice više nemaju nekadašnju draž, kao da je Pjer, otkako ih je poslednji put slušao, ostareo za nekoliko godina. Slike i pesmice su kanda razbudile u njemu sećanje na mnoge vedre, nasmejane i radosne dane, ali nekadašnja razdraganost i razuzdano veselje se nisu mogli vratiti mališan se a da toga nije bio svestan osvrtao na sopstveno detinjstvo, koje je još pre neki dan, pre neku nedelju bilo stvarnost, sa čežnjom i tugom odrasle osobe. Više nije bio dete. Bio je bolesnik kojem je svet stvarnosti već iskliznuo iz ruku, čija sad već vidovita duša svuda oko sebe sa strepnjom naslućuje smrt koja ga vreba. Pa ipak je to jutro bilo ozareno svetlošću i srećom posle svih onih užasnih dana. Pjer je bio tih i zahvalan, a

ii Veragutu se i protiv volje budila neslućena nada. Naposletku, ipak je bilo moguće da dečak preživi! A onda će pripasti njemu, samo njemu! Došao je zdravstveni savetnik i dugo se zadržao kraj Fjerovog kreveta, ali ga nije mučio nikakvim pitanjima i pregledima. Uto im se pridružila i gospođa Adela koja je probdela noć smenjajući se sa bolničarkom. Volšebno poboljšanje detinjeg stanja bezmalo je ošamutilo, stiskala je Pjerove ruke tako čvrsto da su ga zbolele i nije se ni trudila da prikrije suze olakšanja koje su joj navirale na oči. Albertu je takođe bilo dozvoljeno da se kraće vreme zadrži kraj Pjera.

To je kao neko čudo obrati se Veragut lekaru. Zar vi niste iznenađeni? Zdravstveni savetnik se Ijubazno nasmešio. Nije protivslovio, ali nije pokazivao neku posebnu radost. Istog trenutka slikara opet obuze sumnja. Pomno je pogledom pratio svaki pokret lekara i, mada mu je lice bilo nasmešeno, uočio je na njemu izraz usredsređene pažnje i nepromenjene uzdržane zabrinutosti. Nešto kasnije slikar je kroz odškrinuta vrata prisluškiavao razgovor lekara sa bolničarkom i, mada gotovo ništa nije razumeo, ipak mu se učinilo da iz reči izgovorenih strogim, odmerenim šapatom razabira da je opasnost na pomolu.

Naposletku je ispratio lekara do njegovih kola i u poslednjem trenutku upita:

Vi kanda ne očekujete mnogo od tog poboljšanja? Lekar mu okrenu svoje ružno uzdržano lice.

Budite srećni što je jadnom dečaku dato da provede nekoliko boljih časova! Nadajmo se da će potrajati što duže.

U pogledu njegovih mudrih očiju nije bilo ni tračka nade.

Veragut pohdta u bolesničku sobu, da ne izgubi nijedan dragocen trenutak. Majka je upravo pričala dečaku bajku o Trnovoj Ružici, on je seo kraj nje i posmatrao izraz Pjerovog lica sa kojim je pratio priču.

Hoćeš li da ti pričam još neku bajku? upita gospođa Adela.

Ne reče mališan pomalo umoran. Kasnije. Ona ode u kuhinju, a otac uze Pjerovu ruku u svoju.

Obojica su ćutala, ali s vremena na vreme Pjer bi sa slabim osmehom digao pogled, kao da mu je drago što je otac kraj njega.

Sad ti je mnogo bolje reče otac nežnim glasom. Pjer se malko zarumeneo i prsti mu zaigraše u očevoj ruci.

Ti me voliš, tata, zar ne?

Naravno, dušo moja. Ti si moj mili dečak i kad ozdraviš ostaćemo zauvek zajedno.

Hoćemo, tata. Jednom sam bio u vrtu, sasvim sam, i svi me vi više niste voleli. Treba da me volite, znaš, i da mi pomognete ako me opet zaboli. Oh, kako je bolelo!

Oči su mu bile upola sklopljene, a reči je izgovarao tako tihim glasom da se Veragut morao nadnositi nad njim da bi ga razumeo.

Morate mi pomoći. Ja ću uvek biti dobar, a vi ne smete da me grdite! Nećete me nikad grditi, zar ne? Reci to i Albertu.

Kapci mu zadrhtaše i on opet otvoii oči, ali pogled mu je bio taman a zenice neprirodno raširene.

Spavaj, sine, spavaj! Umoran si. Spavaj, spavaj. Veragut mu pažljivo zatvori oči i počeo da pevuši, kao

što je to činilo nekad kad je Pjer bio beba. činilo se da mali spava.

Sat kasnije došla je bolničarka da pozove Veraguta na ručak i da za to vreme ostane kraj Pjera. Otišao je u trpezariju i ćutke, odsutan u mislima, pojeo tanjir supe, a da gotovo nije čuo šta ostali oko njega govore. U ušima mu je slatko i tužno odzvanjao bojažljivi, nežni detinji šapat. Oh, stotinama puta je mogao da razgovara tako sa Pjerom i da oseti naivno poverenje bezbrižne Ijubavi deteta prema njemu, a on je to propustio!

Mehanički je posegnuo rukom za bocom da naspe sebi vode. Tog trenutka se iz Pjerove sobe prolomio reski prodorni krik i preseče Veragutovo setno sanjarenje. Svi po

skakaše na noge prebledevši, boca se prevrnula, skotrljala preko stola i sa zveketom pala na pod.

Veragut se jednim skokom našao na vratima i u bolesničkoj sobi.

Kesu sa ledom! povika bolničarka.

On ništa nije čuo. Ništa osim užasnog, očajničkog krika koji mu je prodro u svest kao nož u ranu. Poletio je krevetu.

Pjer je bio beo kao kreč, stravično iskrivljenih usana, besomučni grčevi su lomili njegove smršale udove, oči je izbuljio u užasu, a njegov pogled je bio lišen razuma. Odjednom je pustio još jedan krik, još jeziviji i sličan urliku, telo mu se izvilo kao luk tako da se ceo krevet zatresao, a onda se skljojao da bi se odmah zatim opet iskrivio, zategao i naposletku savio kao prut u razuzdanim dečačkim rukama.

Svi su stajali užasnuti i bespomoćni, sve dok bolničarkine naredbe nisu stvorile red. Veragut se spustio na kolena pored kreveta i pokušavao da spreči da se dečak u tim trzajima povredi. I pored toga, dečak je okrvario

desnu ruku, udarivši njom u metalni okvir kreveta. Posle toga je klonuo i okrenuo se tako da je ležao na stomaku, zario je zube u jastuk i ritmički počeo da udara levom nogom. Dizao je nogu i opet je naglo spuštao kao da trupka, a nakon trenutka odmora ponavljao bi isti pokret, deset, dvadeset puta i opet nanovo.

Zene su bile zaposlene pripremanjem obloga, Alberta odstraniše. Veragut je još uvek bio na kolenima i gledao kako se detinja noga pod pokrivačem užasavajućom ravnomernošću diže, pruža i pada. Eto, gde leži njegovo dete! Njegov osmeh je još pre neki čas bio zračak sunca a njegovo nežno tepanje darnulo ga je i očaralo do dna duše. Dečak je ležao pred njim pretvorivši se u telo koje su potresali mehanički trzaji, u bespomoćnu gomilu bola i jada.

Mi smo kraj tebe viknu u očajanju. Pjer, sine, mi smo tu i hoćemo da ti pomognemo!

Ali više nije bilo puta koji bi od njegovih usana vodio do dečakove duše, sva utešna preklinjanja i besmisleni nežni šapat više nisu dopirali do užasne samoće samrtnika. Otišao je daleko u jedan drugi svet, lutao je moren žeđu paklenom dolinom punom bola i samrtničkih muka, a ko zna nije li tamo možda upravo u tom trenutku vapijao za njim, koji je na kolenima bio uza nj i koji bi rado podnosio sve muke samo da pomogne svom detetu.

Svi su znali da je to kraj. Od onog prvog krika koji ih je prestravio i tako gorko odjeknuo dubokom, životinjskom patnjom, smrt je vrebala na svakom pragu i pred svakim prozorom kuće. Niko nije o njoj govorio, ali su je svi prepoznali, i Albert, i devojke u prizemlju, čak i pas koji je na pošljunčanom prostoru trčkarao tamoamo po kiši i povremeno cvileo od straha. Pored sveg truda, iako se grejala voda da provri, stavljao led, iako se sve u kući predano užurbalo, to više nije bila borba i u svemu tome više nije bilo nade.

Pjer nije bio pri svesti. Drhtao je celim telom kao da zebe, povremeno bi mu se oteo slab i pomućen krik, a nakon svakog prekida zbog iscrpljenosti nastavio bi da udara i trupka nogom, ritmički kao mehanizam časovnika. Tako je prolazilo popodne, zatim večer i naposljetku noć, a kada je u prvi osvit mali borac, najzad, iscrpeo svu svoju snagu i predao se dušmanima, roditelji preko njegovog kreveta izmenjaše pogled bez reči, lica posivela od noćnog bdenja. Johan Veragut spusti ruku na Pjerovo srce i ne oseti više njegov otkucaj. Ruka mu je počivala na mršavim detinjim grudima, dok se nije posve ohladila.

Zatim blago pređe rukom preko gospođa Adelinih sklopljenih ruku i reče šapatom:

Svršeno je.

I dok je izveo svoju ženu iz sobe, pridržavajući je i slušajući njene prozuke jecaje, a onda prepustio brizi bolničarke, dok je osluškivao na Albertovim vratima da li je budan, dok se vraćao Pjeru da ga lepše položi i smesti, činilo mu se da je u njemu umrla polovina života i našla svoj mir. Pribrano je preduzeo sve što je trebalo i naposljetku prepustio malog mrtvaca

bolničarki, a onda je legao i utonuo u kratak, dubok san. Probudio se kada je puna svetlost dana prodrla u njegov sobičak, odmah je ustao da prione na poslednji zadatak koji će ovde u Roshaldeu još obaviti. Pošao je u Pjerovu spavaću sobu, razgrnuo zavese i pustio da svetlost svežeg, jesenjeg dana padne na belo lišće i ukočene ruke njegovog mezimčeta. Zatim je seo na rub kreveta, raširio jedan karton i počeo poslednji put crtati crte lica koje je tako često proučavao, koje je poznavao i voleo od najnežnijih početaka, a koje su sada, sazrele i uprošćene u smrti, još uvek bile pune neshvatljive patnje.

OSAMNAESTO POGLAVLJE

Sunce se žarilo među rubovima iskrzanih, od kiše iscedenih oblaka kada se malobrojna porodica vraćala kući sa Pjerove sahrane. Gospođa Adela je uspravno sedela u kolima, njeno uplakano lice se neobično svetlo i ukočeno ocrtavalo između crnog šešira i do grla zakopčane crne haljane. Albert je imao otečene kapke i nije ispuštao majčinu ruku iz svoje.

Vas dvoje, dakle, sutra krećete na put reče Veragut sa prizvukom ohrabrenja. Nemojte brinuti, ja ću obaviti ovde sve što bude trebalo. Samo hrabro, dečaće moj, doći će bolja vremena!

Iskricali su se pred Roshaldeom. Grane kestenova, sa kojih je još kapalo, presijavale su se na svetlosti. Ušli su zasenjeni u utihlu kuću u kojoj su ih čekale devojke u crnim haljinama, šapućući među sobom. Otac je zaključao Pjerovu sobu.

Kafa je bila spremna i njih troje posedaše oko stola.

Rezervisao sam vam sobe u Montreu započe Veragut opet. Gledajte da se oporavite! Otputovaću i ja, čim sve sredim ovde. Robert će ostati i održavati kuću u redu. On će imati moju adresu.

Niko ga nije slušao neka duboka, bljutava trezvenost sve ih je sledila kao da su na mrazu. Gospođa Adela je ukočenim pogledom zurila preda se i skupljala mrvice hleba sa stolnjaka. Učaurena u svoju žalost, nije želela da je išta iz nje trgne, a Albert se poveo za njom. Posle smrti malog Pjera opet je nestao privid porodične bliskosti, kao učtivost s lica čoveka koji se s mukom savlađuje dok ne ode moćni gost od koga zazire. Jedino je Veragut, uprkos svim činjenicama, do poslednjeg trenutka glumio svoje maske. Plašio se da mu neka ženska scena ne pokvari oproštaj od Roshaldea, a u duši jedva je čekao čas da to dvoje otputuju.

Još nikada nije bio tako sam kao uveče toga dana sedeći u svojoj sobici. Preko u zamku njegova žena je pakovala kofere. On je pisao pisma i obavljao neke poslove, najavio svoj dolazak Burkhardu, koji još nije znao za Fjerovu smrt, i dao svom advokatu i banci poslednja uputstva i punomoćja. Iza toga je raspremio pisači sto i stavio preda se sliku mrtvog Pjera. Sada je bio pod zemljom i veliko je pitanje da li će Veragut ikad pokloniti svoje srce nekom drugom ljudskom biću, da li će ikad moći da učestvuje u patnji drugoga. Sad je bio sam.

Dugo je posmatrao svoj crtež, omlitavele obraze, kapke spuštene preko upalnih očiju, tanana stisnuta usta, svirepo smršale detinje ruke. Zatim je zaključao sliku u atelje, uzeo svoj ogртаč i izišao napolje. Nad parkom se

već spustila noć i sve je bilo tiho. U zamku je nekoliko prozora bilo osvetljeno, ali to se njega više nije ticalo. Pod tamnim stablima kestenova, u maloj pokisloj senici, na pošljunčanom prostoru i u vrtu sa cvećem ipak ga zapahnu nešto nalik životu i sećanju. Tu mu je Pjer jednom zar to nije bilo pre mnogo godina pokazao malog zarobljenog miša, a tamo kod one grahorice razgovarao je sa rojem modrih leptira i izmišljao fantastična imena za cveće. U dvorištu za živinu i kod kućice za psa, na travnjaku i u drvoredu pod lipom, svuda je vodio svoj mali život, igrao se raznih igara, tu su bili odomaćeni njegov lagodni, slobodni dečjački smeh i sva ljupkost njegove samovoljno samostalne ličnosti. Tu je stotinama puta, zaštićen od tuđih pogleda, uživao u dečjim radostima i doživljavao svoje bajke, možda je koji put bio i ljut ili je plakao ako bi se osećao zanemaren i neshvaćen.

Veragut je lutao po mraku i obilazio sva mesta koja su bila vezana za neku uspomenu na njegovog dečaka. Naposletku se spustio na kolena pred Pjerovom gomilom peska i da ohladi ruke zario ih u vlažan pesak. Pri tom je napipao neku stvarčicu od drveta i kad je podigao i poznao Pjerovu lopaticu za pesak, pao je ničice i prvi put je za tri užasna dana, najzad, zaplakao nesputano i neobuzdano.

Ujutro je imao još jedan razgovor sa gospođom Adelom.

Nađi utehu obrati joj se i ne zaboravi da je Pjer pripao meni. Ti si mi ga ustupila i ja ti još jednom zahvaljujem na tome. Ja sam tada već znao da će umreti ali bilo je lepo od tebe. A sad živi u svemu onako kako želiš i nemoj ni u čemu pre nagliti! Zasad zadrži Roshalde, mogla bi se pokajati ako uskoro prodaš imanje. Beležnik će te još posavetovati, on smatra da će se povećati vrednost zemljišta ovde. Zelim ti mnogo sreće u tome! Meni ovde više ništa ne pripada osim stvari u mom ateljeu, kasnije ću poslati po njih.

Hvala. A ti? Zar se više nikad nećeš vratiti ovamo?

Nikad više. Ne bi imalo svrhe. Hteo sam ti još reći, da u meni više nema gorčine. Znam da sam za sve sam bio kriv.

Ne govori tako! Znam da to činiš u najboljoj name"i, ali me muči. Sad ostaješ ovde sasvim sam! Da si mogao da zadržiš Pjera. Ali ovako. ne, nije smelo doći do toga! Ima tu i moje krivice, ja to znam.

Mi smo ovih dana sve okajali. Budi spokojna, sve je u redu i više se nema za čim žaliti. Vidiš, Albert je sad samo tvoj. A ja, ja imam svoj rad. To mi pomaže da podnesem sve. I ti ćeš biti srećnija no što si bila godinama. Bio je tako smiren da se ona savladala. Oh, bilo je još mnogo čega, neizmerno mnogo onoga što bi mu rado rekla, na čemu bi mu zahvalila, ili zbog čega bi ga optuživala. Ali bila je svesna da je on u pravu. Za njega je očigledno već bila nebitna prošlost, sve što je ona još osećala životno i kao gorku stvarnost. Sad je došlo vreme da se smiri i da iive što je bilo preda prošlosti. Stoga je sa strpljivom pažnjom saslušala šta je sve nameravao da sredi i začudila se kako je o svemu razmislio i svega se setio.

Razvod se nije pominjao nijednom rečju. To će se obaviti jednom kasnije,

kada se bude vratio iz Indije.

Posle ručka odvezoše se na železničku stanicu. Zatekli su Roberta sa brojnim koferima u prostranom zastakljenom tremu punom buke i čađi. Veragut ih isprati do njihovog vagona, pokupova časopise za Alberta i dade mu potvrdu o prtljagu, sačeka pod prozorom polazak voza, inahnu šeširovom znak pozdrava i isprati ih pogledom sve dok Albert nije nestao sa prozora.

Na povratku tražio je da mu Robert ispriča na koji način je raskinuo svoju prenaplenu veridbu. U kući ga je već čekao stolar koji će napraviti sanduke za njegove poslednje slike. Čim i njih spakuje i pošalje, poći će i on. Zeljno je iščekivao čas odlaska.

Otpremio je i stolara. Robert je poslovao u zamku sa jedinom preostalom devojkom njih dvoje pokrivali su nameštaj i zatvarali prozore i kapke na njima.

Veragut je laganim koracima prošao radionicom, dnevnom i spavaćom sobom a onda je izišao i obišao jezero i park. Po sto puta je prolazio tuda, ali danas mu se činilo da svuda u kući i u vrtu, na jezeru i u parku odjekuje pustoš. Kroz već požutelo drveće duvao je hladan vetar i doterao nove niske kišne oblake. Slikar se zimogrožljivo naježio. Sad više nije bilo nikoga za koga bi morao da brine, prema kome bi trebalo da ima obzira i da vodi računa o svom držanju, i tek je tog trenutka osećao ledenu samoću, posledicu briga i noćnih bdenja, drhtavu groznicu i sav razorni zamor tih poslednjih dana. Nije on to osećao samo u glavi i udovima, već mnogo dublje, negde u duši. Ugasila su se poslednja razigrana svetla mladosti i očekivanja međutim, hladna izdvojenost i svirepa trezvenost kojima je bio okružen nisu za njega bile bauk.

Tumarajući dalje vlažnim stazama, sledio je, ničim ne ometan, konce svog života do u prošlost, i učinilo mu se da još nikada nije tako jasno i spokojno sagledavao njihov

jednostavni splet. Bez ikakve gorčine je utvrdio da je sve te puteve prevalio kao u slepilu. Uprkos svim iskušenjima i bez obzira na čežnje koje se nikad nisu sasvim ugatile u njemu, on je prošao mimo vrata života. Nikad u svom životu nije dokraja doživeo i iskusio ljubav, sve do ovih poslednjih dana. Tada je pored kreveta svog umirućeg deteta, isuviše kasno, doživeo svoju jedinu pravu ljubav, tada je prvi put zaboravio na sebe i nadjačao sebe. To će zauvek ostati njegov doživljaj i njegovo jadno malo blago. Sve što mu je preostalo bila je njegova umetnost, u koju nikad nije bio sigurniji nego sad. Preostala mu je uteha onih koji stoje po strani, kojima nije dato da sami uzmu život u svoje ruke i da ga iskape do dna preostala mu je čudna, hladna a ipak neobuzdana strast da gleda, da posmatra i da gordo uzima učešća u stvaranju. To je preostalo, to je bila vrednost u njegovom promašenom životu. Njegova sudbina će odsad biti nepokolebljiva samoća i hladno zadovoljstvo koje pruža prikazivanje sveta, kao i neminovnost da sledi putanju te zvezde vodilje izbegavajući stranputice. Duboko je uvlačio u sebe vlažni, gorki miris vazduha u parku i pri svakom koraku mu se činilo da gura prošlost daleko od sebe, kao čamac koji mu, stigavši na obalu, više ničemu ne služi. U tom ispitivanju i spoznaji nije

bilo ni traga od mirenja sa sudbinom prkosno, i prožet preduzirljivim žarom, uperio je pogled u novi život koji više nije smeo da se iscrpi u nedoumici i sumornom lutanju, već treba da ga, kao strmi put, smelo povede naviše. On se kasnije, i možda sa više gorčine nego što to obično čine muškarci, oprostio od slatkog sutona mladosti. Sad se siromašan i sam obreo usred bela dana i više nije hteo da izgubi ni jedan jedini njegov dragoceni čas.
